

Päivi Holland

*"..ILMAN OLESKELULUPAA SE EI ONNISTU
OIKEASTI."* TUTKIMUS NUORTEN
TURVAPAIKANHAKIJOIDEN KOKEMUKSISTA
HYVÄN ELÄMÄN MAHDOLLISUUKSIIN
SUOMESSA

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Kevät 2013

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”*Ilman oleskelulupaa se ei onnistu oikeasti.*” Tutkimus nuorten turvapaikanhakijoiden kokemuksista hyvän elämän mahdollisuuksiin Suomessa

Tekijä: Päivi Holland

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ

Sivumäärä: 70

Vuosi: 2013

Tiivistelmä:

Tarkastelen tutkimuksessani nuorten turvapaikanhakijoiden kokemuksia hyvästä elämästä. Nuorten kokemusten avulla pyrin selvittämään, minkälaisia mahdollisuuksia hyvän elämän saavuttamiseen löytyy Suomesta ja mitkä asiat vaikuttavat nuorten sopeutumiseen. Nuorten turvapaikanhakijoiden elämäntilannetta olen avannut välitila-käsitteen avulla. Avaan turvapaikanhakuprosessia ja sen tuomia haasteita nuorten turvapaikanhakijoiden sekä sosiaalityön kannalta. Tutkimus on laadullinen ja sijoittuu syrjinnän vastaisen sosiaalityön kenttään.

Tutkimuksen kohteina ovat Rovaniemelläiseen Opin Aika- projektiin osallistuneet nuoret turvapaikanhakijat. Tutkimusaineisto koostuu nuorten haastatteluista, jossa haastattelumenetelmänä toimi puolistrukturoitu eli teemahaastattelu. Haastatteluun osallistui seitsemän nuorta viidestä eri kansallisuudesta ja haastattelut suoritettiin puhelintulkkauksen avulla. Tutkimuksen analyysimenetelmänä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi, jonka kohteena ovat nuorten turvapaikanhakijoiden kertomat kokemukset. Tutkimuksen metodologisena suuntauksena on hermeneuttis-fenomenologinen tutkimus, jonka avulla pyrin ymmärtämään nuorten kokemuksia ja kokemuksille annettuja merkityksiä.

Tutkimustulokset osoittivat, että nuorten turvapaikanhakijoiden elämä pyörii oleskeluluvan ympärillä. Heidän elämänsä on välitilassa, joka pitää sisällään ahdistusta, epävarmuutta, pelkoa ja masennusta. Elämä vastaanottokeskuksessa ei ole helppoa ja turvapaikkaprosessi pitää sisällään pitkiä käsittelyaikoja, joka aiheuttaa lisää turvattomuuden tunnetta nuorten elämään. Tulevaisuudelta toivottiin hyvää elämää, joka pitää sisällään työn, opiskelun, perheen, asunnon ja ennen kaikkea turvallisen paikan, missä saa elää rauhassa. Ilman oleskelulupaa tulevaisuus näyttäytyy epävarmana. Pitkittyneet odotusajat vastaanottokeskuksissa eivät anna paljon mahdollisuuksia sopeutua Suomeen. Useiden turvapaikanhakijoiden taustalla on traumaattisia kokemuksia menneisyydestä ja pitkittynyt elämä epävarmassa välitilassa voi lisätä stressiä ja aiheuttaa mielenterveysongelmia. Nuorilla turvapaikanhakijoilla hyvää elämää määrittävät heidän omat elämäkokemuksensa sodasta, vainosta, pakomatkasta ja turvan hakemisesta.

Avainsanat: nuoret turvapaikanhakijat, sosiaalityö, välitila, hyvä elämä

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi.

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Tutkimuksen taustaa	3
2.1 Suomessa elävät turvapaikanhakijat	3
2.2 Syrjinnän vastainen sosiaalityö.....	7
2.3 Elämää välitilassa	14
2.4 Luottamus osana sosiaalityötä	19
3 Tutkimuksen toteuttaminen	24
3.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet.....	24
3.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat.....	27
3.3 Tutkimuksen eettiset lähtökohdat	38
4 Sopeutuminen Suomeen	43
4.1 Odotukset ja lähtökohdat Suomeen tullessa	43
4.2 Arjen eläminen ja siihen liittyvät ongelmat.....	45
4.3 Kieli haasteena sopeutumiselle	50
4.4 Päämääränä hyvä elämä.....	56
5 Pohdinta.....	64
Lähteet	67

1 Johdanto

Muualta Suomeen muuttaneita muiden maiden kansalaisia määritellään Suomen laissa ulkomaalaisiksi. Suhteessa Suomen kansalaisuuteen ja sen tuomiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin he ovat marginaalissa, vaikka saisivatkin oleskeluluvan Suomeen. Arkipuheessa näitä ihmisiä määritellään ulkomaalaisiksi tai maahanmuuttajiksi sekä joskus myös pakolaisiksi. Käsitteet ovat sekoittuneet arkipuheessa ja tuottavat epämääräisen kulttuurisen marginaalin alueen. Käsitteitä pohtiessa saadaan kuva, että nämä ihmiset eivät kuulu Suomeen tai kuuluvat jollain tavoin vähemmän. Vaikka maahanmuuttajien läsnäolo voi olla hyväksyttyä, sijoittuvat he silti marginaaliin suhteessa suomalaiseksi määritettyyn kulttuuriseen ja sosiaaliseen keskukseen. (Jokinen ym. 2004, 135–136.)

Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden määrä on ollut 1980-luvulla ja sitä ennen hyvin vähäistä. Vasta 1990-luvulla turvapaikanhakijoiden määrä alkoi kohota ja ratkaisevin muutos oli vuonna 1990, kun turvaa ja suojelua hakevia ihmisiä saapui Somaliasta 1441 henkilöä. Koska Suomi ei ollut valmistautunut turvapaikanhakijoiden laajamittaiseen tuloon, oli tilanne hyvin haasteellinen suomalaiselle yhteiskunnalle. Vastaanottokeskuksia perustettiin eri puolille Suomea ja turvapaikanhakijoita on tullut lisää vuosien varrella. Esimerkiksi vuonna 2004 turvapaikanhakijoita oli jo 3861. (Pentikäinen 2005, 26.) Hakijamäärät ovat vaihdelleen jonkin verran, vuonna 2009 heitä oli 5988 kun taas vuonna 2012 hakijoita oli yhteensä vain 3129. (Maahanmuuttovirasto 2009 & 2012.)

Maailmanlaajuisessa tarkastelussa Suomen osuus turvapaikanhakijoista on hyvin pieni. Suomeen tulee vain yhdestä kahteen prosenttia turvapaikanhakijoista reilusta 300 000 koko Euroopan unionin alueelle saapuvasta turvapaikanhakijasta. Vaikka Suomi on maailman mittakaavassa ja väestöltään pieni maa, on sen sosiaalinen ja hyvinvointia painottava ”kantokykyluokka” paljon väestön määrää suurempi. Tämän takia Suomen kyky ja tapa auttaa ahtaalla olevia ihmisiä pitäisi olla huomattavasti nykyistä suurempi ja kehittyneempi. (Suoranta 2011, 16.) Teoksessaan Suoranta ei avannut mikä hänen mielestään on Suomen niin sanottu kantokykyluokka, mutta on selvää, että voisimme tehdä enemmän ihmisten hyväksi.

Turvapaikanhakijat asuvat vastaanottokeskuksissa, joissa työntekijät ovat koulutukseltaan pääosin sosiaalialan ammattilaisia; sosiaalityöntekijöitä, sosionomeja ja sosiaali- ja

terveysalan perustutkinnon tai ammattikorkeakoulututkinnon omaavia. (Suoranta 2011, 29–30.) Tulevana sosiaalityöntekijänä olen kiinnostunut tutkimaan maahanmuuttajatyötä, ja etenkin turvapaikanhakijoiden keskuudessa tapahtuvan sosiaalityön lähtökohtia ja haasteita.

Suomeen tullessaan turvapaikanhakijat jättävät taakseen elämän lähtömaassa, joka ei ole ollut kelvollista sotatilan, nälänhädän, kaaoksen tai muun kuolemanuhan takia. Uuteen maahan lähdetään hyvän elämän toivossa, kurjuutta pakoon. Tulomaassa heillä on vastassa poliisikuulustelut, vastaanottokeskuksen selvitykset ja lukitut ovet, edessä oleskelulupapäätöksen odottaminen ja jokseenkin täydellinen tuntemattomuus ja tunnistamattomuus. (Mt., 2011, 43–44.) Tutkimuksessani tahdon selvittää, minkälaisia odotuksia nuorilla turvapaikanhakijoilla oli Suomeen tullessaan. Pysin myös selvittämään, mitkä asiat määrittävät hyvän elämän heidän kokemuksissaan, joiden perässä lähdetään usein vaaralliselle pakomatkalle.

Kiinnostukseni maahanmuuttajatyöhön alkoi, kun suoritin sosiaalityön käytännönjaksot maahanmuuttajatoimistossa. Pro gradu -tutkielman aiheena oli aluksi maahanmuuttajien kotoutuminen, mutta aihe vaihtui kun sain mahdollisuuden haastatella nuoria turvapaikanhakijoita. Halusin ottaa nuoret turvapaikanhakijat tutkimukseni aiheeksi työskennellessäni hetken aikaa Rovaniemellä Opin Aika -projektissa. Työni tarkoitus projektissa oli tehdä siitä ulkoinen arviointi ja sain haastatella nuoria sitä varten. Projekti tarjosi mahdollisuuden tehdä haastattelun aikana kysymyksiä myös omaan tutkielmaani liittyen ja tartuin siihen. Haastateltavat ja tulkkipalvelut löytyivät projektin kautta ja päätin perehtyä aiheeseen paremmin. Nuorten turvapaikanhakijoiden tapaaminen ja heidän elämänsä tutustuminen projektin myötä herätti kiinnostukseni. Päätin rajata tutkimukseni aiheen turvapaikanhakijoihin ja tutkia aihetta myös sosiaalityön näkökulmasta.

Tutkimuksessani käsitelen nuorten turvapaikanhakijoiden mahdollisuuksia sopeutua Suomeen, sekä pyrin selvittämään mitkä asiat määrittävät hyvän elämän nuorten kokemusten perusteella. Tutkielmani alussa avaan käsitteitä ja pyrin antamaan perustietoa turvapaikanhakijoista. Toisen kappaleen aiheet ovat valikoituneet sen mukaan, mitä olen tutkimusta tehdessäni kokenut tärkeäksi nostaa esille. Kappaleessa kolme keskityn tutkimuksen toteuttamisen esittelyyn sekä sen metodologisiin ja eettisiin lähtökohtiin, jonka jälkeen siirryn tutkimuksen tuloksiin kappaleessa neljä.

2 Tutkimuksen taustaa

2.1 Suomessa elävät turvapaikanhakijat

Jotta tutkimustani voidaan ymmärtää, on tärkeää ymmärtää mitä tarkoittavat sanat turvapaikanhakija, pakolainen, ja maahanmuuttaja.

YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus (1951) määrittelee turvapaikanhakijan henkilöksi ”..joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta muusta kuin koti- tai oleskelumaastaan jättämällä turvapaikkahakemuksen. Henkilö voi jättää turvapaikkahakemuksen vieraan valtion passintarkastajalle tai poliisille, ja siihen liittyy aina myös oleskelulupahakemus. Hakemus jätetään maahan tultaessa tai pian sen jälkeen joko rajavartiostolle tai poliisille.”

Turvapaikanhakija on henkilö, joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta jättämällä turvapaikkahakemuksen (U2-lomake) maahan tultaessa tai mahdollisimman pian sen jälkeen joko poliisi- tai rajaviranomaiselle. Turvapaikkahakemuksen jättämisen jälkeen henkilö majoitetaan turvapaikanhakijoille tarkoitettuun vastaanottokeskukseen, joita on eri puolilla Suomea (Lukkaroinen 2005, 12). Ryhmänä turvapaikanhakijat ovat hyvin epäyhtenäinen. Heidän kielitaitonsa, koulutuksensa, ammattitaitonsa ja perhetilanteensa voivat olla hyvin erilaisia. Myös pakenemisen syyt ovat erilaisia. Joitakin turvapaikanhakijoita on vainottu heidän henkilökohtaisen toimintansa vuoksi, kun taas toiset voivat kuulua vainottuun vähemmistöön, esimerkiksi etniseen tai uskonnolliseen vähemmistöön. Paon syynä voi olla sota tai muu elämäntilanne, joka on käynyt sietämättömäksi. Turvapaikanhakijoiden resurssit voivat olla hyvin erilaisia. Osalla on sosiaalisia verkostoja myös Suomessa tai parempi taloudellinen tilanne, kun taas osalla ei ole minkäänlaisia taloudellisia varoja tai sukulaisia. Epävarmuus tulevaisuudesta on yhteistä kaikille turvapaikanhakijoille, se muodostaa jaetun kokemuksen sekä määrittää heidän elämäänsä. (Himanen & Könönen 2010b, 48.)

Pakolaisuus on määritelty YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskevassa yleissopimuksessa vuonna 1951 seuraavasti: Pakolainen on henkilö ” jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on

kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan; tai joka olematta minkään maan kansalainen oleskelee entisen pysyvän asuinmaansa ulkopuolella ja edellä mainittujen seikkojen tähden on kykenemätön tai sanotun pelon vuoksi haluton palaamaan sinne.” (Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus, 1951.) Termiä pakolainen käytetään usein kaikista niistä, jotka ovat saaneet oleskeluluvan tai turvapaikan, sekä myös niistä, joiden turvapaikkahakemuksen käsittely on vielä kesken ja jotka ovat siis turvapaikanhakijoita. (Helander & Mikkonen, 2002, 31.)

Maahanmuuttajiksi kutsutaan yhteisellä nimikkeellä kaikkia tiettyyn maahan muuttaneita ryhmiä. Maahanmuuttajia ovat siis pakolaiset, turvapaikanhakijat, siirtolaiset ja paluumuuttajat (Vartiainen-Ora 1996, 14). Siirtolaiset ja paluumuuttajat eivät ole osana tutkimustani, joten en heitä tässä erikseen käsittele.

Turvapaikan hakeminen ja pakolaisuus eivät ole ilmiöinä irrallisia. Molemmat ovat sidoksissa maailmanlaajuisiin valtarakenteisiin, yhteiskunnan kehittymiseen ja maailmanpoliittiseen tilanteeseen. Sodat, levottomuudet, kansojen tai ihmisryhmien väliset erimielisyydet ja luonnonkatastrofit ovat usein syynä ihmisen tarpeeseen jättää kotinsa. Lähtemishalukkuutta edistää myös köyhyys, eri elämänalueilla esiintyvä epäoikeudenmukaisuus ja epätasa-arvoisuus. Valmius kohdata kriisejä on kriisialueiden viranomaisilla usein huono. (Pirinen 2010, 165.) Syitä tähän voi olla useita, esimerkiksi koulutuksen tai resurssien puute ja korruptio.

Maailmalla tapahtuvat kriisit näkyvät Suomessa turvapaikanhakija-aaltona, vaikka vain hyvin pieni osa turvapaikanhakijoista päätyy Suomeen. Suurimpia aaltoja ovat olleet Somalian sisällissodan ja valtion hajoamisen tuoma pakolisaalto sekä Jugoslavian hajoaminen 90-luvun alussa. Näiltä alueilta on tullut jatkuvasti lisää uusia pakolaisia. Myös kurdeja on tullut tasaisesti sekä kiintiöpakolaisina että turvapaikanhakijoina. Afrikan kriisit ovat tuoneet tänne pakolaisia esimerkiksi Etiopiasta, Kongosta ja Nigeriasta. (Räty 2002, 34.)

Tilastoja ei ole saatavilla siitä, kuinka moni turvapaikanhakija menee niin sanotusti maan alle eli katoaa kielteisen päätöksen saadessaan, tai kuinka moni jatkaa muualle Eurooppaan tai saa kuitenkin oleskeluluvan avioliiton tai työpaikan kautta. Oleskelulupaprosessi valituksineen voi kestää vuosia ja vaikka hakija olisikin ehtinyt kotoutua

sekä työmarkkinoille että suomalaiseen yhteiskuntaan, se ei silti takaa että oleskeluluvan saa. Turvapaikanhakijat kokevat koko prosessin hyvin stressaavana ja henkisesti raskaana. Oman päätöksen odottamisen lisäksi stressaavaa on epävarmuus myös läheisten ja ystävien kohtalosta, sekä lähtömaassa että Suomessa. (Himanen & Könönen 2010b, 48–50.)

Eri maissa on erilaiset käytännöt siitä miten turvapaikkahakemuksen saa toimitettua vastaavalle viranomaiselle. Esimerkiksi Kreikassa vuonna 2010 otettiin vastaan turvapaikkahakemuksia yhdessä paikassa, pari kertaa viikossa, kerrallaan parikymmentä. Italiassa vuonna 2008 hakemuksia otettiin vastaan ensimmäiseltä kymmeneltä hakijalta jokaisesta lähtömaasta. Eroja turvapaikkahaastatteluissa löytyy myös Suomen sisällä. Jokaisella eurooppalaisella vastuussa olevalla viranomaisella on omat maatietokannat. Suomessa maatietokantaa ylläpitää maahanmuuttajavirasto, joka on vastuussa myös turvapaikkapäätöksistä. Myös turvapaikanhakijoiden sosiaaliturvaa toteutetaan eri valtioissa eri tavoin. Esimerkiksi Kreikassa turvapaikanhakijat asuvat usein kadulla eivätkä he saa mitään avustuksia. (Leppäkorpi, 2011, 49.) Kreikan tilanteeseen on ottanut kantaa myös ihmisoikeusjärjestö Amnesty, joka toteaa artikkelissaan, että Kreikka on epäonnistunut kunnioittamaan turvapaikanhakijoiden ihmisoikeuksia ja se näkyy osana humanitääristä kriisiä. Kreikka on kyvytön vastaamaan turvapaikanhakijoiden perustarpeisiin kuten turvallisuuteen ja majoitukseen ja parinkymmenen turvapaikkahakemuksen vastaanottaminen viikossa aiheuttaa suuria jonoja ja ongelmia heille, jotka eivät hakemustaan saa eteenpäin. Amnestyn mukaan Kreikka on kaukana kansainvälisten ihmisoikeuksien standardeista. (Amnesty International 2012.) Eroja muihin maihin löytyy paljon. Vaikka turvapaikanhakijoiden tilanne Suomessa ei ole joidenkin mielestä kovin hyvä, on se kuitenkin parempi kuin useassa muussa maassa.

Elokuun 2012 loppuun mennessä turvapaikanhakijoita oli tullut Suomeen yhteensä 1 890. Vuoteen 2011 verrattuna hakijamäärä on pysynyt samana, mutta vuoteen 2010 verrattuna määrä on pudonnut 34 %. Keväästä 2012 lähtien on kuitenkin havaittavissa lievää kasvua vuoteen 2011 verrattuna, ja elokuussa 2012 hakijamäärä on ollut suurempi kuin kaksi vuotta aiemmin. Suurimmat kansalliset hakijaryhmät ovat pääosin pysyneet samana edellisvuosiin verrattuna, mutta maiden keskinäinen järjestys on osittain vaihtunut. Eniten hakijoita tulee Afganistanista, Somaliasta, Iranista ja Irakista (Maahanmuuttovirasto 2012.)

Turvapaikanhakuprosessi itsessään ei ole yksinkertainen. Turvapaikkaa hakevaa henkilöä haastatellaan, jolloin hänen pitäisi osata kertoa kaikki olennaisesti päätökseen vaikuttavat asiat. Tätä varten henkilön olisi hyvä ymmärtää, että poikkeuksena joihinkin muihin maailman maihin Suomessa seksuaalinen tai sukupuolinen suuntautuminen, poliittinen aktiivisuus tai uhriutuminen ihmiskaupparikoksessa ei automaattisesti ole hakijalle vaaraksi. Turvapaikkahakemusten yhteydessä tarkastellaan samalla turvapaikanhakijoiden mahdollisuudet muunlaiseen oleskelulupa. Henkilölle on mahdollista myöntää pakolaisstatus, joka takaa tiettyjä oikeuksia, kunhan hakijan perusteet täyttävät Geneven sopimuksen kriteerit. Jos kriteerit eivät täyty, henkilölle voidaan myöntää muuta kansainvälistä suojelua. Myös B-lupa tai oleskelulupa inhimillisen syyn perusteella ovat mahdollisia. Myönteisiä päätöksiä tehdään vain vähän. B-lupa on tilapäinen oleskelulupa, joka voidaan myöntää käännytyspäätöksen saaneelle henkilölle, jos käännyttäminen ei ole mahdollista esimerkiksi terveydellisistä syistä. (Leppäkorpi 2011, 73, 77.) Geneven sopimus on vuonna 1949 solmittu valtioiden välinen sopimus, joka rakentuu ihmiselämän kunnioittamisen, tasapuolisuuden sekä puolueettomuuden periaatteille. Geneven sopimukset ja niiden lisäpöytäkirjat ovat humanitaarisen oikeuden keskeisimpiä säädöksiä ja sitovat lähes kaikkia maailman valtioita. Sopimuksilla pyritään lievittämään sodasta aiheutuvia kärsimyksiä sekä suojelemaan henkilöitä, jotka eivät osallistu taisteluihin. (Suomen Punainen Risti 2013.)

Suomen hallitus käyttää sanaa “kotoutuminen”, joka pitää sisällään ajatuksen siitä, että Suomesta tulisi koti niille, jotka tänne tulevat. (Huttunen 2002, 52.) Ainoastaan jatkuvan oleskeluluvan saaneet maahanmuuttajat ovat oikeutettuja kotoutumispalveluihin. Kotoutumiseen liittyy paradoksi suhteessa siirtolaisiin, kuten turvapaikanhakijat ja ulkomaalaiset opiskelijat. Jatkuvan oleskeluluvan saadakseen heidän on löydettävä työpaikka tai mentävä naimisiin suomalaisen kanssa. Voidaan sanoa, että heidän on kotoututtava suomalaiseen yhteiskuntaan itse, jo ennen virallista oleskeluoikeutta. (Himanen & Könönen 2010a, 51.)

Kotouttamisideologiaan sisältyvä “oman kulttuurin säilyttäminen” on käytännön elämässä varsin monisyinen asia, kun yhteiskunnan instituutioissa ja käytännöissä kuitenkin edellytetään suomalaista tapaa toimia. Kotoutumisprosessit ovat riippuvaisia valtakunnan tarjoamista mahdollisuuksista ja ovat erilaisilla yksilöillä, perheillä sekä yhteisöillä erilaisia. (Anis 2008, 36.) Suomen maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa

yhdistyy tasa-arvon periaatteen kunnioittaminen sekä niin sanottu myönteinen eriyttäminen, jossa maahanmuuttajiin kohdistetaan erityisiä tukitoimenpiteitä. Viranomaiset ovat velvoitettuja tukemaan maahanmuuttajien sopeutumista ja kotoutumista pidetään vuorovaikutteisena prosessina, jossa yhteiskunta muuttuu maahanmuuttajien myötä. (Ikäläinen ym., 2003, 30.)

2.2 Syrjinnän vastainen sosiaalityö

Sosiaalityön kansainväliset eettiset periaatteet (IFSW) nostavat yhdeksi sosiaalityön tärkeäksi periaatteeksi työskentelyn sosiaalista syrjäytymistä, leimaantumista ja alistamista aiheuttavien olosuhteiden poistamisen. Puhutaan myös sosiaalisen syrjäytymisen vastaisesta toiminnasta, jolloin sosiaalityön tehtävänä on työskentely osallistavan yhteiskunnan aikaansaamiseksi omien resurssien puitteissa. (Raunio 2006, 12–17.) Myös Synnöve Karvinen (1993, 22) on käsitellyt samaa aihetta. Hänen mukaansa sosiaalityön perusarvoina pidetään demokraattisuutta, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa, joiden pohjalta keskeisimmiksi periaatteiksi nousevat syrjinnän, riiston, ja alistuksen vastustaminen, sekä ihmisten itsemääräämisen ja vapauden kunnioittaminen ja edistäminen. Sosiaalityön tavoitteena on tukea ja edistää ihmisten omien voimavarojen käyttämistä ja itsenäistä selviytymistä.

Syrjäytymisen tematiikka on nostettu yhdeksi tärkeimmäksi yhteiskuntapolitiikan osa-alueeksi ja sen estämiseksi ja poistamiseksi on tehty sekä kansallisia että EU:n laajuisia toimintasuunnitelmia. Syrjäytyminen määritellään usein yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoudeksi. Syrjäytymisestä puhuttaessa, nostetaan esille myös normaalisuuden käsite, joka pitää sisällään sen, miten asioiden tulisi olla ja miten ihmisten tulisi käyttäytyä. Tällöin normaalina pidetään hyvän elämän ihanteen mukaan toimivia ja käyttäytyviä ihmisiä. Normatiivisessa mallissa syrjäytyminen nähdään poikkeavuutena, sillä yhteiskuntaan osallistumisen koetaan kuuluvan kaikille. Normatiivinen malli on saanut osakseen kritiikkiä, koska se ei hyväksy ihmisten erilaisuutta ja jättää huomiomatta sellaiset ihmiset, jotka omasta tahdostaan haluavat elää normaaliudesta poikkeavaa elämää. (Raunio 2006, 9–14.)

Sosiaalityössä syrjäytymistä tarkastellaan usein yhteiskunnallisten instituutioiden ja rakenteiden sijaan yksilöiden hyvinvoinnista ja siinä ilmenevistä ongelmista käsin. Tämä johtuu siitä, että sosiaalityö aktualisoituu usein vasta siinä vaiheessa kun ongelmat ovat kasautuneet ja syrjäytyminen tai sen riski ovat yksilön todellisuutta. Syrjäytymistä voidaan määritellä kasautuneen huono-osaisuuden näkökulmasta, jolloin huomio kiinnittyy ongelmien moniulotteisuuteen, kasautuvuuteen ja pitkäaikaisuuteen. Silloin huomioidaan ongelmien muodostama kehä, jossa useat tekijät vaikuttavat ongelmien kasaantumiseen. Sellaisenaan ne eivät ilmaise syrjäytymistä vaan lisäksi on huomioitava, että siihen liittyvät yksilön suhteet ympäröivään yhteiskuntaan ja yhteisöön. Hyvinvoinnin ongelmien kasaantuminen tarkoittaa siis sitä, että yksilö on joutunut sivuun useilla hyvinvoinnille tärkeillä elämän alueilla. (Raunio 2006, 28–32.)

Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään monenlaisia ihmisiä ja ongelmia. Työote tulee olla syrjinnänvastaista, jotta asiakkaat tulevat oikein kohdatuksi. Historialliset, sosiologiset ja psykologiset tutkimukset osoittavat, että ihon väristä, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntauksesta ja fyysisestä kyvykkyydestä johtuva syrjintä ja sortaminen ovat jokatapaukseltaan todellisuutta. Sosiaalisten suhteiden etnisissä teorioissa ongelmat nähdään etnisinä, ei rodullisina. On olemassa yleisiä oletuksia monikulttuurisuudesta, jotka vaativat tutkimusta. Esimerkiksi ajatellaan, että palvelut ovat parempia, kun auttavassa asemassa on henkilö, jolla on sama rotu, etnisyys, sukupuoli tai seksuaalinen suuntaus. Toisena oletuksena esitetään, että monikulttuurinen tietämys parantaa palveluiden tasoa. Kun tarjotaan palveluita erilaisille ryhmille, vaaditaan myös erilaista tietämystä. Oletetaan myös, että kulttuurierojen korostamisessa on enemmän hyötyjä kuin haittoja. Väitetään, että kulttuurierojen yhteentörmäykset ovat uusi asia, mutta todellisuudessa sosiaalityöntekijät ovat kohdanneet työssään useita eri kulttuureja ja kulttuurien yhteentörmäyksiä, joten väitteenä tätä voidaan pitää myyttinä. (Gambrill 1997, 33, 159, 167.)

Palveluiden laadun parantuminen sillä, että kyseessä olisi saman kulttuurin jakava ihminen, on mielenkiintoinen ajatus, mutta alentaako se ammatillista osaamista sosiaalityöntekijöiltä yleisesti? Lähtökohtaisesti jokainen työntekijä on valmis ammattinsa kautta auttamaan myös eri kulttuuritaustoja omaavia ihmisiä. Tällainen ajattelu on syrjivää sosiaalityöntekijöitä kohtaan ja jän pohtimaan, miksi auttajan ja autettavan tulisi edustaa samaa kulttuuria. Joskus sosiaalityöntekijöiden ollessa eri kulttuurin omaavia kuin asiakas, auttaminen saattaa olla jopa antoisampaa, sillä erilaiset näkökulmat asioista

saattavat avata ongelmaa eri tavalla. Ymmärrän lähtökohtaisesti ajatuksen saman kulttuurin omaamisesta, mutta jos ajatellaan maahanmuuttajien parissa tehtävää työtä, haasteeksi nousee osaavan työvoiman löytäminen. Asiaa voi pohtia myös yleisemmin sosiaalityön kannalta, esimerkiksi voiko lastensuojelun kohteena itse ollut sosiaalityöntekijä auttaa paremmin lastensuojelun asiakkaita, vai voivatko omakohtaiset kokemukset tuoda työhön liikaa näkökulmia ja mielipiteitä.

Jos ajatellaan syrjäytymisen ilmiöitä, maahanmuuttajat ovat riskiryhmässä tämän asian suhteen. Maahanmuuttajien taustat ovat usein hyvin vaikeita; sosiaalinen verkosto jää usein kotimaahan, kielitaidottomuus ja puutteellinen tieto uudesta kulttuurista ja sen käytännöistä ovat haasteena maahanmuuttajille. Integroituminen uuteen yhteiskuntaan on tavoiteltava tila, mutta haastaa sekä sosiaalityöntekijän että maahanmuuttajan, jotta syrjäytymistä ei taustoista huolimatta tapahtuisi. Esimerkiksi Rovaniemen alueella Kotokaveri-toiminta edistää maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan kaveritoiminnan kautta ja edistää näin ollen myös maahanmuuttajien ”joukkoon kuulumista” ja hyvinvointia. Nämä palvelut ovat kuitenkin tarjolla vain kuntapaikan saaneille maahanmuuttajille, ei turvapaikanhakijoille. Turvapaikanhakijat ryhmänä jäävät yleensä kaikenlaisen toiminnan ulkopuolelle. Voiko syynä olla se, että heidän kohdallaan ei ole varmaa saavatko he jäädä Suomeen, ja sen takia ei haluta haaskata resursseja ”hukkaan”?

Syrjäytymisen ehkäisemistä voidaan kutsua integroivaksi toiminnaksi. Integroivassa toiminnassa pyrkimyksenä on vetää marginaaleihin ajettuja tai ajautuneita ihmisiä sieltä pois. Yhteiskunta nähdään mallina, joka sisältää normaaliksi ymmärretyn keskuksen ja sen reuna-alueen. Hyvinvointivaltiota pidetään keskeisessä roolissa keskuksen ja reuna-alueen yhteyden rakentamisessa, mutta myös sosiaalityöntekijöiden osaa korostetaan ja heitä pidetään eräänlaisina integroinnin ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiden tehtävä on aukaista polkuja, jotka johtavat keskukseen, sekä ohjata ihmisiä kulkemaan näitä polkuja pitkin. Huolenaiheeksi on noussut keitä nämä marginaaleihin ajautuneet ovat, ketkä ovat vaarassa ajautumaan sinne ja miten reunoille joutumista voitaisiin ehkäistä. Sosiaalityöntekijöillä on tietoa marginaaleissa elävistä ihmisistä ja kokemusta siitä, miten heitä voidaan auttaa. (Juhila 2002, 13–14.) Myös maahanmuuttajien kotoutumisessa käytetään integroinnin käsitettä ja pyritään siihen, että heidät saadaan pois yhteiskunnan

reuna-alueilta. Tämä ei silti tarkoita, että kaikki maahanmuuttajat ovat automaattisesti syrjäytyneitä, vaikka heidät marginaaliryhmään usein luetaankin.

Gambrill (1997, 33) on listannut erilaisia näkökulmia, mitkä auttavat sosiaalityöntekijöitä tekemään monikulttuurista työtä. Hänen mukaansa sosiaalityöntekijän tulee olla tietoinen syrjinnän ja sortamisen eri piirteistä ja puuttua niihin. Tietämys laajalle levinneestä syrjinnästä auttaa ymmärtämään ihmisten kokemuksia. Asiakkaita voidaan auttaa tiedostamaan poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset tekijät, jotka osaltaan liittyvät heidän ongelmiinsa. Tällä tavoin nostetaan myös heidän kriittistä tietoisuuttaan yhteiskunnan asioista. Asiakasta voidaan auttaa ymmärtämään, että heidän yksilöllinen tilanteensa voi osittain johtua yhteiskunnassa vallitsevista rakenteellisista muutoksista. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on tukea asiakasta valitsemaan positiivisia vaihtoehtoja vahingollisten toimintojen sijaan. Kun asiakas kohtaa syrjiviä käytäntöjä tai häntä loukkaavaa käytöstä, sosiaalityöntekijä voi ohjata asiakasta, miten syrjintään tulee vastata ja suhtautua. Esimerkiksi asiakasta voidaan ohjata työskentelemään muiden ihmisten kanssa vähentääkseen syrjintää ja ennakkoluuloja sekä tekemään ihmisille selväksi, että syrjintä ei ole hyväksyttävää.

Kun puhutaan maahanmuuttajiin liittyvästä syrjäytymisestä, tulisi sosiaalityöntekijöiden panostaa yhteistyöhön esimerkiksi koulujen opettajien ja perhetyöntekijöiden kanssa. Maahanmuuttajanuorten riski syrjäytyä voi tulla esiin jo koulussa, jolloin siihen on vielä mahdollisuuksia vaikuttaa kunhan keinot ja yhteistyö eri viranomaisten välillä on selvillä. Syrjintä vaikuttaa nuoren maahanmuuttajan kotoutumisprosessiin sekä heikentää hänen itsetuntoaan ja tyytyväisyyttään elämäänsä. Maahanmuuttajataustaisten syrjäytymisvaaraa lisää myös sitoutumattomuus kumpaankaan kulttuuriin. Menneisyyden siteiden heikentyessä maahanmuuttajat omaksuvat käyttäytymisen, jossa he maksimoivat kahden kulttuurin sallimat hyödyt. Yhteiskunnan taholta tuleva torjunta estää maahanmuuttajia sitoutumasta uuteen kulttuuriin. Nuorten kohdalla on varauduttava vaihtoehtoihin koulutusratkaisuihin. Heidän kanssaan työskenteleviltä vaaditaan myös laajempaa sosiaalista ja eettistä ajattelutapaa, jotta syrjäytymistä voitaisiin ehkäistä. (Talib 2005, 18–22.) Haastattelemani nuoret turvapaikanhakijat kävivät Opin Aika-projektin järjestämää koulua, joka sijaitsi samassa rakennuksessa peruskoulua käyvän valtaväestön kanssa. Vaikka projektin opettajat pyrkivät keskittymään syrjinnänvastaiseen työhön ja toivoivat, että projektin nuoret tutustuisivat myös suomalaisiin nuoriin, tulokset jäivät

vähäisiksi. Suurimpana syynä on varmasti suomalaisten asenne turvapaikanhakijoita kohtaan ja kielimuuri. Suomalaisten ystävien saamista pidetään tärkeänä asiana nuoren turvapaikanhakijan sopeutumiselle Suomeen. Myös kielitaidon kannalta heidän olisi hyvä olla tekemisissä valtaväestön kanssa.

Käytännön sosiaalityössä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde on tärkeä ja asiakkaan tulisi kokea olevansa osallisena hänen elämäänsä koskevissa prosesseissa. Sosiaalityöntekijä voi osallistaa asiakasta esimerkiksi ottamalla hänet mukaan häntä koskeviin tapamisiin ja päätöksentekoihin. Asiakkaan tulee olla tietoinen palvelumahdollisuuksista ja erilaisista toimintamuodoista. Palautteen pyytäminen asiakkaalta on myös tärkeää, jotta saadaan varmuus palveluiden sopivuudesta. Asiakkaan perhe voi myös toimia osana auttamistyötä. Puolison tai läheisen ihmisen tuki voi auttaa ihmisistä ylittämään esteitä vaikeassa elämäntilanteessa, joten myös sosiaalityöntekijän on hyvä tunnistaa ihmissuhteet positiivisena voimavarana auttamisprosessissa. (Gambrill 1997, 247.)

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliset eroavaisuudet vaativat erityisiä tietoja ja taitoja, jotta sosiaalityöntekijän omat stereotypiat ja ennakkoluulot eivät vaikuta eri rodun, iän, sukupuolen, etnisyyden, kyvykkyyden ja seksuaalisen suuntauksen omaavien asiakkaiden kanssa tehtävään työhön. On olemassa satoja erilaisia heimoja, joilla on erilaiset arvot, kieli, kulttuuriset normit ja kommunikointimenetelmät. Asiakkaan kohtelemisen yksilönä auttaa vähentämään sosiaalityöntekijän omia stereotypioita. (Gambrill 1997, 263–264.) Ihmisten välisiä eroja tuotetaan puheessa sekä ei-kielellisessä toiminnassa. Toiminta voi olla ilmeistä ja näkyvää, esimerkiksi fyysistä väkivaltaa etnisiä vähemmistöjä kohtaan tai asunnottoman henkilön sijoittamista asuntojonon perälle. Eron tekeminen voi piileskellä myös arkipäivän pienissä teoissa ja ilmeissä. Pelkästään katsomalla tummaihoista lasta eri tavoin kuin valkoihoista, merkitsemme hänet erilaiseksi. (Jokinen ym. 2004, 11.)

Gambrill (1997, 264.) on listannut pakolaisten ja maahanmuuttajien kanssa työskenteleville sosiaalityöntekijöille toimintamalleja, jotka soveltuvat myös kaikkiin sosiaalityön asiakkaisiin. Yleisinä suosituksina pidetään esimerkiksi maltillista tiedon keräämistä, asiakkaiden valmistelua tuleviin tilanteisiin, keskittymistä asiakasta koskeviin ongelmiin ja niiden ratkaisemiseen, tarvittavan materian määrittelyä (esimerkiksi ruoka, raha ja suoja), tiedonantoa palveluista ja avustusta lomakkeiden täyttämiseen ja viras-

toissa asiointiin. Sosiaalityöntekijän on myös hyvä pohtia sukupolvien välisiä ristiriitoja sekä toimia aktiivisessa ja ohjaavassa roolissa asiakastapaamisissa.

Monikulttuurisuudesta puhuttaessa on tärkeää määritellä, mitä kulttuurilla tarkoitetaan. Kulttuuri voidaan nähdä jonkin ryhmän yhteisenä käyttäytymismallina ja muuttumattomana perinteenä, jonka aitoutta tulee suojella. Kulttuuri koostuu asioista, joita ihmiset ja kansat ovat historiansa aikana oppineet tekemään, uskomaan ja arvostamaan. Tietyn kulttuurin jäseneksi ei synnytä vaan siihen kasvatetaan. Kulttuuri nähdään kehyksenä, jonka kautta tulkitaan maailmaa. Monikulttuurisuudella viitataan erilaisten ihmisten olemassaoloon, mutta se nähdään myös poliittisena ohjelmana, yhteiskunnan rakenteiden muutoksena. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa eri kulttuurien edustajat ja eri kulttuurit elävät tasa-arvoisessa asemassa keskenään, tai ainakin pyrkivät siihen. Poliittisena toimintana monikulttuurisuus merkitsee sitä, että yhteiskunnan palveluja kehitetään monikulttuuristen asiakkaiden lähtökohdasta. Palveluita järjestäessä tulee huomioida asiakkaiden eri äidinkielet, uskonnot ja tavat. Erilaisiin tarpeisiin vastaaminen, tasa-arvon edistäminen ja konfliktien ehkäiseminen ovat monikulttuurisen poliittisen toiminnan tarkoituksena. (Räty 2002, 42, 46–48.)

Sosiaalityössä käytännön hyöty tulee monikulttuurisuudesta, jossa kantaväestöön kuuluvat työntekijät työskentelevät eri etnisestä tai kulttuurisesta ryhmästä olevien asiakkaiden kanssa. Vastaamalla asiakkaiden erilaisiin tarpeisiin käytännöstä tulee sensitiivisempi ja kunnioittavampi asiakkaita kohtaan. Esimerkiksi kielierot otetaan huomioon käyttämällä tulkkia. Sosiaalityöntekijöiden kokema käytännön hyöty on varmistanut eettis- ja kulttuurisensitiivisyyden käytön ja kehittämisen tulevaisuudessakin. Kulttuurisensitiivisyys on kuitenkin saanut myös kritiikkiä. Asiakkaan kulttuurin erityishuomioiminen saattaa johtaa myös stereotyyppien yleistymiseen ja työntekijän oletuksiin eri kulttuurien piirteistä. Payne toteaa, että hänen mielestään onkin järkevämpää kysyä asiakkaalta suoraan, onko hänellä jotain tiettyjä vaatimuksia johtuen hänen kulttuuristaan. (Payne 2005, 280–281.)

Sosiaalityön haasteena on monikulttuurisuuteen liittyvien erilaisten näkökulmien ymmärtäminen ja monikulttuurisuuden toteuttaminen käytännön työssä. Monikulttuurisen sosiaalityön edellyttämiä valmiuksia ovat paitsi “kulttuurinen” tietoisuus ja vuorovaikutustaidot myös valtasuhteiden ja asiakkaita koskevan vähemmistönäkökulman ymmär-

tämien. Kulttuuri on elävää ja muuntuvaa sekä yksilö- että yhteisötasolla, mutta vähemmistönä elämiseen liittyy usein pysyviä osallisuusvajeita, syrjintää ja erilaisuuden kokemuksia. Näitä kokemuksia ei voi sosiaalityössä olla huomioimatta, jos halutaan ymmärtää asiakkaiden tilanteita ja etsiä niihin kokonaisvaltaisia ratkaisuja. (Anis 2008, 76.)

Sosiaalityöntekijän tulee arvioida yleisiä luokituksia ja niiden vaikutuksia kriittisesti. Vaikka ihmiset tulevat samasta maasta, jakavat saman historian ja kulttuurin, he eivät ole samanlaisia ja heitä ei voida kohdella samalla tavalla. On helppoa olettaa, että kategoriat joiden avulla luokitellaan ihmisiä, ovat väistämättömiä ja paikkansapitäviä, vaikka ne eivät itse asiassa ole sitä. Sosiaalityöntekijän on pystyttävä tekemään työtänsä organisaation rajojen ulkopuolella ja etsiä keinoja, jotka edistävät oman työpaikkansa palveluja. Esimerkiksi länsimaiset mielenterveyden hoitokeinot ja terapiat voivat tuntua vieraalta eri kulttuurista olevalle asiakkaalle ja tilalle tulee miettiä toisenlaisia menetelmiä. Viralliset ja epäviralliset kommunikaation kanavat eri organisaatioiden välillä on hyvä tiedostaa, samoin kuin organisaatioiden ulkoiset ja sisäiset käytännöt ja politiikat. Näistä mallia ottamalla voi sosiaalityöntekijä tuoda uusia ulottuvuuksia ja muutoksia työhönsä. Kaikilla ihmisillä on henkilökohtaisia ja poliittisia vakaumuksia, joita ei kuitenkaan tule sekoittaa työhön. Erityisesti monikulttuurisessa työssä on oltava tarkkana, että pysytään juuri käsiteltävässä asiassa eikä sosiaalityöntekijä tietämättään tuo henkilökohtaisia vakaumuksiaan esille. (Gambrill 1997, 37–38.)

Kappaleen alussa olen esitellyt Raunion (2006, 12–17.) esille nostamia sosiaalityön tärkeitä periaatteita. Työskentely sosiaalista syrjäytymistä vastaan on yksi niistä. Halusin nostaa syrjäytymisen ja syrjinnän vastaisen sosiaalityön osaksi tutkimustani, koska koen että se on ajankohtainen aihe turvapaikanhakijoiden keskuudessa. Tutkimuksessani pyrin selvittämään minkälaisena nuoret turvapaikanhakijat kokevat hyvän elämän, ja näiden asioiden saavuttamisella on varmasti merkitystä syrjäytyykö nuori vai ei. Sopeutuminen Suomeen on haasteellista ja jos siinä epäonnistuu, seurauksena voi olla sosiaalinen sekä yhteiskunnallinen syrjäytyminen.

Sosiaalinen syrjäytyminen on asia, johon haastattelemanuoret turvapaikanhakijat voivat törmätä. Elämä vastaanottokeskuksessa voi olla raskasta ja sosiaalinen elämä ei ainakaan edisty koulun tai työn kautta, koska niihin ei ole juuri mahdollisuuksia. Raskaat

kokemukset kotimaassa voivat edistää syrjäytymistä omalta osaltaan, kun voimavarat kuluvat traumasta selviytymiseen. Vastaanottokeskuksessa asuessaan turvapaikanhakijat ovat usein myös syrjässä valtaväestöstä ja yhteiskunnan tarjoamista palveluista. Turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden haasteena on järjestää heille toimintaa, joka ehkäisee sekä sosiaalista että yhteiskunnallista syrjäytymistä. Turvapaikanhakijoiden elämäntilanne oleskelulupapäätöstä odotellessa pitää sisällään epävarmuutta ja ahdistusta.

2.3 Elämää välitilassa

Lassi Saressalo (2005, 7–15) on kirjoittanut saatesanat Marja Pentikäinen väitöskirjaan perustuvaan teokseen *Loputtomalla matkalla*. Hänen mukaansa Pentikäinen tutkii teoksessaan pakolaisia ja pakolaisuutta; mistä se alkaa ja mihin se päättyy. Pakolaisuutta voidaan kuvata osana sosiaalista prosessia, jota pakenija, sittemmin turvapaikanhakija tai pakolainen ja laillistettu asettuja käy läpi matkansa aikana. Välitila ja pakolaisstatuksen saaminen merkitsee tutkimuksen mukaan erilaisia asioita kansalaisuudesta riippuen. Esimerkiksi vietnamilainen kokee välitilan ja pakolaisstatuksen paon onnistumisena ja siirtymänä uuteen statukseen. Onnistumista koetaan myös kotimaassa odottavan perheen puolesta, tämän jälkeen alkaa uusi odottaminen. Välitilassa ollaan fyysisesti turvassa, mutta henkisen paineen alla. Vietnamilaiselle pakolaisleiriltä valituksi tuleminen ja poispääsy merkitsevät jo uuden elämän alkua. Välitila alkaa jo tässä vaiheessa. Jatko-toimenpiteitä odotetaan jopa vuosikausia, kunnes ”valkoiset jumalat” tulevat valitsemaan omansa. Somaleilla, jotka päätyvät turvapaikanhakijoiksi välitila alkaa vasta turvapaikkahakemuksen jättövaiheessa. Päätyessään Suomeen, usein kaihoamansa Ruotsin sijaan heidän pakonsa loppuu ja alkaa odotus, jota seuraa laitostuminen ja tuskastuminen. Pentikäinen osoittaa tutkimuksessaan, että välitiloja voi olla erilaisia hyvänä esimerkkinä vietnamilaisen pääsy YK:n pakolaisleirille ja somalialaisen tulo suomeen pyytämän turvapaikkaoikeutta. Molemmat kokevat elämässään välitilan, mutta hieman eri tavoin. Välitilasta on käytetty myös nimitystä välivaihe, mutta tutkimuksessani käytän vain välitilan käsitettä selkeyden vuoksi.

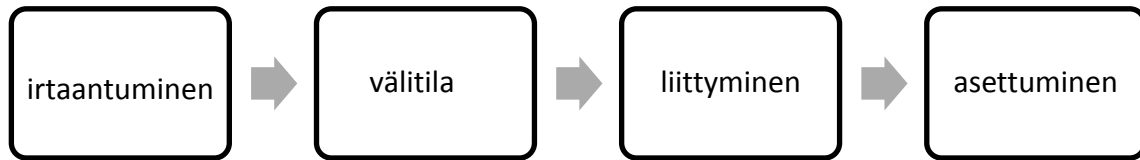
Pentikäinen (2005, 35–38) tarkastelee teoksessaan pakolaisuutta ranskalaisen folkloristiikan perustajan Arnold van Gennepin esittelemän siirtymäriittiteorian avulla, jonka

kokee soveltuvan hyvin pakolaisuuden prosessien tutkimiseen. Van Gennepin teoriassa pyritään selvittämään, mitä irtaantuminen merkitsee ihmiselle ja yhteisölle ja hänen mukaansa jokaisen paikan, valtion ja ikäryhmän muutos kulkee saman kaavan mukaan. Ensimmäisenä tapahtuu **irtaantuminen**. Yksilö siirtyy edellisestä paikasta ja sosiaalisesta asemasta toiseen, irtaantumatta kuitenkaan vanhasta (aiemmasta/omasta) yhteisöstään. Tämän jälkeen ihminen on kahden aseman tai rajan välissä, ilman tiettyä paikkaa tai asemaa eli **välitilassa**. Lopuksi tapahtuu siirtymä uuteen asemaan, jolloin yksilö omaksuu uudet tehtävät, oikeudet ja velvollisuudet. Tätä vaihetta Van Gennep kutsuu nimellä **liittyminen**. Irtantuminen -> välitila -> liittyminen on siirtymäriittiteorian perusta. Kaavan avulla voidaan kuvata pakolaisuuden prosessia, elämäntulkua tapahtumaketjuna, joka etenee ylijärjaisinä siirtyminä vaiheittain pakolaisten kertomalla tavalla. Van Gennep (1960, 19) kiteyttää siirtymäriittiteoriaansa niin, että henkilö jättää yhden maailman taakseen astuessaan sisään uuteen maailmaan.

Van Gennep on asettanut teoriansa lähtökohdaksi rajan ja kynnyksen metaforan, joka on merkittävää teorian pakolaistutkimukseen soveltamisen kannalta. Siirtymien avainkynnykset ovat rajalla, kynnyksellä ja ovella (preliminal, liminal, postliminal) suoritettujen menojen ja toimenpiteiden, jotka avaavat sekä siirtymien tilallista että symbolista merkitystä. Peruskaava on sama, riippumatta siitä onko kyseessä ihminen vai yhteisö: hänen/heidän täytyy pysähtyä, odottaa, mennä läpi oven, yli kynnyksen tai rajan, siirtyä ja saapua, liittyä johonkin. (Van Gennep 1960, 21; Pentikäinen 2005, 37.)

Tutkimuksessaan Pentikäinen (mt.) oli kiinnostunut alueellisesta siirtymisestä ja sen vaikutuksista ihmisten elämään kun taas minun mielenkiintoni kohdistuu van Gennepin siirtymäriittiteorian välitilaan. Siirtymäriittiteorian eri vaiheita tarkastellessa on selkeää, että niitä voidaan soveltaa pakolaistutkimuksessa. Turvapaikanhakijoiden elämässä näillä kolmella vaiheella on hyvin suuri vaikutus ja merkitys. Irtantumisvaiheessa turvapaikanhakija on lähtenyt pakoon kotimaastaan jonka jälkeen hän joutuu välitilaan, joka usein merkitsee oleskeluluvan hakemista ja odottamista. Liittymisen voi olettaa tapahtuvan kun myönteinen päätös Suomeen jäämisestä on tullut ja kotoutumisprosessi alkaa.

Teoksessaan Pentikäinen (mt., 38) esittelee myös siirtymäriittiteorian kaavaan keksimänsä neljännen vaiheen nimeltä **asettuminen** – elämä Suomessa. Kaava menee siis seuraavasti:

Kuvio 1. Siirtymäriittiteorian vaiheet

Asettumisen vaiheessa mietitään kuinka paikka ja aika avaavat ihmisten Suomeen asettumisen ja kotoutumisen tilaa. Asettumisella tarkoitetaan aiempien kulttuuristen ja sosiaalisten ulottuvuuksien kiinnittymistä uuteen sekä paikantumista uuteen maahan. Omas- sa tutkimuksessani pohdin asettumista Suomeen sopeutumisen ja hyvän elämän käsitteiden avulla.

Van Gennepin määrittelemää liminaalisuuden eli välitilan käsitettä on kehittänyt myös Victor Turner. Turnerin (2007, 122–124, 219–223) mukaan liminaalisuus ei ole vain ohimenevä siirtymärituaalin vaihe, vaan se voidaan kokea myös suhteellisen pysyvänä olemisen tapana. Esimerkiksi tietyissä uskonnoissa niin sanotussa välitilassa olemisen voi kestää koko heidän elämänsä, jolloin se ilmenee ajatuksena kaiken ohimenevyydestä ja maallisesta elämästä välitilana ennen taivaaseen siirtymistä. Suurten maailmanuskontojen luostarilaitoksissa liminaalisuuden institutionalisoituminen on selkeää ja tarkasti määriteltyä. Tämän ajatuksen mukaan myös turvapaikanhakijat voidaan käsittää välitilassa oleviksi, koska pysyvän statuksen saaminen voi kestää vuosikausia.

Turnerin (mt., 107) mukaan välitilassa olevat ihmiset ovat ”kynnyksellä seisovia”, joiden ominaispiirteet ovat aina monimerkityksellisiä ja he ovat normaalien tiloja ja asemia jäsentävien luokitusten ulkopuolella. Pentikäinen (2005, 232–233) on tiivistänyt välitilan vaiheeksi, jossa ihminen on kahden aseman välissä ilman asemaa tai statusta. Välitila merkitsee leireillä ja vastaanottokeskuksissa ihmisten kohtaamista ilman arvoa, sosiaalista ja yhteiskunnallista asemaa. Hämmennys on hyvä sana kuvaamaan välitilaa, kun aikaisemmat sosiaaliset rakenteet ovat murtuneet ja eletään sosiaalisen järjestyksen ja normien ulkopuolella. Suomeen saavuttaessa pakolaisten oikeudellisella asemalla on suuri merkitys. Uuteen maahan saavuttaessa kokemukset ovat erilaisia, koska statukset ovat erilaisia. On täysin eri asia saapua uuteen maahan odotettuna ja toivottuna valmisteltuun tilanteeseen, kuin epämääräisessä kaaoksessa, yllättäen, turvapaikkaa hakien. Välitilassa pakolaisuus ei pääty siihen, että pako on takana ja ihminen pääsee turvaan. Vaikka tulevaisuutta odotellaan turvassa, se ei takaa turvallisuudentunteen syntymistä.

Pakolaisuus saa erilaisia muotoja turvassa, mutta epävarmuudessa. Turvattomuuden tunteeseen vaikuttaa epätietoisuus tulevaisuuden suhteen, mutta myös syyllisyys kotimaan jättämisestä ja sukulaisten hylkäämisestä lisäävät ahdistusta ja turvattomuutta. Uskonnolla on välitilassa usein merkittävä rooli, se voi toimia ihmisiä yhdistävänä turvatekijänä kotimaan perheyhteisön puuttuessa.

Turnerin teoriaa on pohtinut myös Anne Alitolppa-Niitamo (2001, 128, 130) väitöskirjassaan. Välitilassa oleva ihminen ei ole enää tutuissa rakenteissa, vaan on joutunut itselleen epäselvään, vaikeasti hahmoteltavaan olotilaan, jossa menneen ja tulevan ominaisuuksia on vain vähän tai ei ollenkaan. Kyse ei ole pysyvästä olotilasta, vaan siirtymästä, jossa ihminen irrottautuu aikaisemmista rooleistaan, määritelmistään ja normeistaan. Tilalle ei uusia vastaavia kuitenkaan ole vielä löytynyt. Alitolppa-Niitamo (2003, 19) kuvaa siirtymävaihetta hämmentävänä aikana, jolloin siirrytään jostain tutusta ja hallitusta johonkin tuntemattomaan, mistä ei ole vielä kokemusta. Turvapaikkaprosessista johtuvan yhteiskunnasta toiseen siirtymän aiheuttaman välitilan lisäksi nuoret turvapaikanhakijat voivat kokea myös ikään ja kasvuun liittyviä siirtymiä. Murrosikää pidetään yhtenä tyypillisenä kehitysvaihesiirtymänä, jolloin siirrytään lapsuudesta aikuisuuteen, saavutetaan ja omaksutaan uusia kulttuurisesti määrittämiä rooleja, statuksia ja ikään liittyviä jäsenyyksiä.

Nuorilla turvapaikanhakijoilla on usein haasteena elämässään selvitä traumaattisista kokemuksista ja menetyksistä. Alitolppa-Niitamo (2002, 286) puhuu nuorista välisukupolvena, joita on kuvannut kolmen luonnehdinnan avulla. Lähtömaassaan nuorille on ehtinyt muodostua jo oma, lähtömaan mukainen kulttuuri-identiteetti. Siirryessään uuteen maahan heidän kulttuuriseen kehitykseensä tulee katkos. Toiseksi nuoret joutuvat työstämään sekä aikuisidentiteettiään että omaa etnistä identiteettiään. Kolmanneksi tälle ajanjaksolle tyypillistä on kiire, koska nuorena maahan muuttaminen painostaa oppimaan, sopeutumaan uuteen maahan, kulttuuriin ja tapoihin nopeaa, sekä kasvamaan vastuuta kantavaksi aikuiseksi. Samalla kun välitila on uusi mahdollisuus, siinä on myös suuri riski. Useat samanaikaiset välitilat voivat luoda vaaran syrjäytyä ja ne voi myös rajoittaa henkilöä löytämästä omaa viitekehystään. Useat siirtymät voivat hidastaa kehitystä sekä aiheuttaa kovaa stressiä. (Alitolppa-Niitamo 2001, 128–129, 132; 2003, 20.) Suomeen saapuessaan monet turvapaikanhakijat ovat voineet läpikäydä oleskelulupa-

prosessin jo useassa maassa. Etenkin nuorille turvapaikanhakijoille siirtymät voivat olla vaikeita.

Alitolppa-Niitamo (2003, 17–32) tarkastelee artikkelissaan somalinkielisten nuorten haasteita perheen ja yhteiskunnan jäsenyyksien välimaastossa. Tutkimukseensa hän on ottanut mukaan nuoria, jotka ovat saapuneet turvapaikanhakijoina, joko vanhempien tai huoltajiensa kanssa, tai ilman huoltajaa. Osa tutkittavista nuorista on saapunut Suomeen perheen yhdistämisen kautta. Artikkelissaan Alitolppa-Niitamo (mt., 19) puhuu siirtymävaiheesta, jonka näkee osana maahanmuuttajanuorten elämää. Siirtymävaiheella tarkoitetaan aikaa, jolloin ollaan siirtymässä jostain tutusta ja hallitusta kohti tuntematonta, josta ei löydy vielä kokemuksia. Tämä on usein hämmentävää aikaa yksilölle. Maahanmuuttajuus ja pakolaisuus ovat myös siirtymiä, siirtymiä yhteiskunnasta toiseen, jonka haasteena on esimerkiksi täysivaltaisen jäsenyyden saavuttaminen uudessa yhteiskunnassa. Siirtymä voi olla hyvinkin haasteellista aikaa, etenkin jos on kyseessä maahanmuuttajanuori, joka elää tiettyä psykologista kehitysvaihetta sekä yhteiskuntaan liittyvää siirtymävaihetta samanaikaisesti. Pentikäinen (2005, 243) kuvaa välitilaa sekä vaarallisenä että mahdollistavana tilana. Sen mahdollisuudet liittyvät erityiseen yhteisöllisyyteen, jossa ei ole yksilön yhteiskunnalliseen asemaan liittyviä hierarkioita. Alitolppa-Niitamon (2003, 20) mukaan nuoret selviytyvät samanaikaisista välitiloista eli liminaalisuuden haasteista eri tavoin. Selviytymiseen vaikuttavat nuorten ja heidän perheensä mukana tuomat resurssit, sosiaalinen pääoma joka saadaan ympäristöstä sekä vastaanottavan yhteiskunnan ominaisuudet.

Elämä välitilassa on vaikeaa ja terveyden ongelmat ovat usein seurauksena siitä. Asko Rauta (2005, 34) on nostanut maahanmuuttajien mielenterveyspalveluita koskevassa tutkimuksessaan suureksi huolenaiheeksi turvapaikanhakijoiden mielenterveyden. Suomesta on hyvin vaikeaa saada turvapaikkaa ja tieto heikoista mahdollisuuksista jäädä Suomeen voi aiheuttaa hakijoissa erittäin paljon ahdistusta ja mielenterveyden ongelmia. Ongelmat ilmenevät yhä useammin vakavana itsemurhakäyttäytymisenä, mihin liittyvät itsemurhapuheet ja -yritykset. Tahdonvastaiseen hoitoon otettujen turvapaikanhakijoiden määrään arvellaan nousevan jatkossakin. Tahdonvastainen hoito estää kielteisen päätöksen jälkeisen käännytyksen Suomesta, mutta vain sairaalahoidon ajaksi. Rauta (mt. 34) korostaa lääkärilausuntojen merkitystä asiantuntijalausuntoina ja hänen mukaan lähes kaikilla turvapaikanhakijoilla, jotka ovat vaarassa tulla käännytetyiksi maa-

han jossa on joutunut kidutuksen uhriksi tai jossa hakijan traumaa tai sairautta ei hoideta, on tarve saada kyseinen lausunto hakemuksen tueksi. Turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten terveydenhoitoon pitäisi panostaa jo sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksessa, ottamalla huomioon, että he ovat erityisryhmä, joka selkeästi tarvitsee erityistä hoitoa.

Välitila käsitteenä ja sen ymmärtäminen on yksi tutkimukseni tärkeimmistä lähtökohdista. Jotta voimme ymmärtää paremmin elämäntilannetta, jossa haastattelemiini nuoret turvapaikanhakijat elävät, on tärkeää nostaa esiin välitilan käsite ja sitä koskeva tutkimus. Kaikki turvapaikanhakijat elävät jonkinlaisessa välitilassa, odottaessaan oleskelulupahakemuksen tuloksia. Tulevaisuus on epävarmaa ja välitilalla voi olla vakaviakin seurauksia turvapaikanhakijan mielenterveydelle. Jatkuva epävarmuus, pelko ja ahdistus ovat tunteita, joiden kanssa välitilassa olevat turvapaikanhakijat joutuvat elämään jopa useita vuosia. Välitilan aikana mahdollisuudet tulevaisuuden suunnitteluun ja hyvää elämää määrittävien asioiden saavuttamiseen ovat heikot.

2.4 Luottamus osana sosiaalityötä

Saapuessaan Suomeen pakolaisilla voi usein olla hankalia kokemuksia viranomaisista. Näihin kokemuksiin liittyy vainoa, jopa kidutusta ja pitkiä vankilakokemuksia. Suomeen tullaan totalitaarisista, sotaikäyivistä tai vallankumouksen kanssa kamppailevista maista, joista on ollut pakko paeta. Viranomaiskokemuksilla maahantulon alkuvaiheessa on suuri merkitys luottamuksen rakentumiseen uutta yhteiskuntaa kohtaan. (Turtiainen 2009, 329.) Pakolaisten tarinoissa on monenlaisia pahan kokemuksia. Kokemukset eivät kuitenkaan ole universaaleja, kaikille samanlaisia pakolaiskokemuksia, vaan ne ovat aina aikaan, maantieteeseen sekä poliittisiin ja sosiaalisiin suhteisiin paikantuvia tapahtumia. Henkilökohtaiset pahan kokemukset ovat osa yhteiskunnallista ja historiallista juonenkulkua. Paha paikantuu usein julkisen vallan toimiin tai poliittisiin konflikteihin, jotka tapahtuvat julkisen vallan areenalla. Tämä konkretisoituu ihmisten elämässä vainon, vangitsemisen ja kidutuksen lisäksi myös pelkona, kodin tai läheisten ihmisten menetyksinä ja yksityisen elämän mullistavina tapahtumina. Kokemuksilla on suuri merkitys siihen, miten suhde lähtömaan sosiaaliseen maisemaan ja yhteisöihin hahmotetaan, sekä miten suunnataan tulevaan omassa elämässään. (Huttunen 2006, 89.) Ei ole

lainkaan yllättävää, että Suomeen tullessaan pakolaisilla voi olla epäilyksiä viranomais-
ten ja ylipäättänsä julkisen vallan toiminnasta.

Valta tulee valtioiden rajoilla konkreettisesti esiin, vaikka globaalin talouden on väitetty vähentävän kansallisvaltioiden merkitystä. Etenkin turvapaikanhakijat ja pakolaiset ovat erityisen dramaattisessa suhteessa valtaan, joka kontrolloi valtioiden rajoja. Lähtömaahan palaaminen on usein joko mahdotonta tai hengenvaarallista, mahdollisuus ylittää toisen valtion raja tai asettua sen alueelle asumaan on elintärkeää. Oleskelulupajärjestelmät aiheuttavat usein turvattomuuden ja voimattomuuden tunteita. Myös suomalainen turvapaikkapolitiikka voi aiheuttaa näitä tunteita ja tuottaa pahan kokemusta. Elintärkeät päätökset omasta ja läheisten elämästä tehdään jossain oman toiminnan ulottumattomissa. Turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskusten arkeen kuuluu pahan kokemukset; turhautuminen, odotus, epävarmuus ja pelko myös omaisten puolesta ovat nousseet esiin päätöstä odottavien turvapaikanhakijoiden keskuudessa. (Huttunen 2006, 96–97.)

Viranomaiset ovat keskeisessä asemassa alkuvastaanoton järjestämisessä ja uuteen maahan perehdyttämisessä, joten tullessaan uuteen maahan, pakolaiset joutuvat riippuvaisiksi uuden yhteiskunnan viranomaisista. Valinnan mahdollisuudet kasvavat ja autonomia lisääntyy kun rutiineja alkaa syntyä ja kotoutuminen alkaa. Väkivallan, kidutuksen tai muiden vaikeiden kokemusten takia riippuvuuden kokemukset eivät aina ole positiivisia. Suhde sosiaalityöhön on erityisesti koetuksella, koska siinä käsitellään valtaa maahanmuuttajien käytännön elämää koskevissa päätöksissä. Maahantulon alkuvaiheessa asiakkaan oikeuksien toteutumiseen liittyvä päätöksenteko jää yleensä joko kokonaan tai osittain sosiaalityön tehtäväksi. Jos suhde viranomaisiin ei muodostu siinä määrin kunnioittavaksi, että heidän välittämäänsä informaatiota uskottaisiin tai mikäli omaa elämää koskevista päätöksistä ei voida neuvotella, muiden informaation ja avun lähteiden merkitys korostuu. (Turtiainen 2011, 157–158.) Artikkeleissaan Turtiainen (2009, 2011) tarkastelee kiintiöpakolaisia, mutta väkivallan ja sodan kokemukset näyttyvät myös turvapaikanhakijoiden elämässä ja myös heille maahantulon alkuvaiheessa viranomaisten kanssa tehtävä yhteistyö on välttämätöntä ja tärkeää.

Jos ammatit ja järjestelmä jäävät hahmottomiksi tai kontakti viranomaisiin on ohut, ei omien oikeuksien ja velvollisuuksien tunnistamista tapahdu. Yksiön oikeuksien hahmottamisen puute voi johtua myös yhteisöllisestä ajattelutavasta, jossa yksilön hyvän edelle

menee yhteisön hyvä. Parhaimmillaan toimiva keskinäinen kunnioittaminen vahvistaa omaa suhdetta itseensä sekä luo edellytyksiä muille suhteille yhteiskunnassa. Keskeistä positiivisen riippuvuussuhteen luomisessa on sosiaalityöntekijän kulttuurisensitiivinen työote, jossa tunnistaa omat ammatilliset rajansa ja tunteensa, sekä ymmärtää erilaisten elämäntapojen taustoja ja tarpeita. Pohdinnan kohteena on, minkälainen on kenenkin hyvä elämä. Se, että jokainen voi luoda erilaisten vaihtoehtojen pohjalta oman elämänsä, kuuluu autonomiaan. Pakolaisten elämässä sosiaalityön tavoite on olla välivaihe. Jotta tavoite toteutuisi, tarvitaan kaikille yhteiskunnan osa-alueille ulottuvaa monimuotoisuuden hyödyntämistä, sekä sen ymmärtämistä. (Turtiainen 2011, 158–159.) Omassa tutkimuksessani pyrin ymmärtämään nuorten turvapaikanhakijoiden käsitettä siitä, mitä on hyvä elämä ja minkälaisia mahdollisuuksia sen saavuttamiseen löytyy Suomessa.

Kulttuurisensitiivinen sosiaalityö on jakautunut kahteen perusteemaan. Ensimmäisen teeman mukaan etnisyydellä ja sosiaalisella luokalla on suuri merkitys elämän ongelmien muodostumisessa sekä niiden ratkaisemisessa. Toisessa teemassa todetaan, että sosiaalityö on pyrkimys ongelmaratkaisuun, jonka täytyy kiinnittää huomiota myös mikro- ja makrotason ongelmiin, jotta pystyy tehokkaasti vastaamaan alan ongelmiin. Kulttuurisensitiivinen näkökulma vaatii käytännössä tietynlaisia tietoja, taitoja ja arvoja. Näitä ovat esimerkiksi sosiaalityön arvojen tunteminen, ihmisen käyttäytymisen ymmärtäminen, tieto ja taito sosiaalista hyvinvointia koskevasta politiikasta ja palveluista, toisen etnisyyden näkeminen ja ymmärrys siitä kuinka se voi vaikuttaa käytäntöön ja jokapäiväiseen elämään. (Devore 2001, 32–34.)

Kulttuurisensitiivisen näkökulman omaavan sosiaalityön vaatima tieto koskee muun muassa asiakkaan kotimaata, avioliitto- ja perhe-elämän käytäntöjä, uskontoa, naisten asemaa, historiaa, koulutusta, työllistymistä ja kulttuurisia tapoja. Eri kulttuurista ja maasta olevaa asiakasta ei voi kohdella täysin samalla tavalla kuin esimerkiksi suomalaisista asiakasta. Tieto toisen kulttuurin pääpiirteistä ja käytännöistä auttaa sosiaalityöntekijää kohtaamaan ja ymmärtämään paremmin maahanmuuttajia. (Mt., 26–27.) Jokainen asiakas on yksilö ja edustaa omaa kulttuuriaan, joka on hyvä muistaa maahanmuuttajien kanssa työskennellessä. Tiedon lisääntyminen ja ammatillinen erikoistuminen johtaa myös uudenlaisten ongelmien havaitsemiseen. Esimerkiksi maahanmuuttajien valtaväestön tavoista poikkeavat kasvatustavat saatetaan pelkän erilaisuuden perusteella määritellä ongelmallisiksi, jos tieto erilaisista kulttuurisista tavoista on vähäistä. Amma-

tillisen kokemuksen ja tiedon lisääntymisen myötä erilaisuuteen voidaan suhtautua avoimemmin. (Anis 2008, 70.) Sensitiivinen näkökulma sosiaalisten ja kulttuuristen eroavaisuuksien kohtaamisissa on tärkeä osa maahanmuuttajatyön käytäntöä (Payne, 2005, 207).

Kulttuurisensitiivisen näkökulman rinnalla toimii myös syrjinnänvastainen näkökulma, joka eroaa hieman sensitiivisestä. Kulttuurisensitiivinen näkökulma pyrkii laajentamaan sosiaalityön käytäntöä ja teoriaa kun taas syrjinnänvastainen näkökulma keskittyy sosiaalisten asenteiden muokkaamiseen. Kulttuurisensitiivinen käytäntö kannustaa valtaistumisen näkökulmaan johtaviin rakenteellisten selitysten tiedostamiseen ja hyväksymiseen, mutta ei priorisoi niitä soveltamaan käytäntöä kohti sosiaalista muodonmuutosta. Syrjinnänvastainen käytäntö pitää sisällään useita eri ryhmiä joissa ihmiset kokevat syrjintää. Näitä ovat etnisyyden lisäksi esimerkiksi sukupuoli, ikä, vammaisuus, seksuaalinen suuntaus, uskonto, kieli, kansallisuus ja mielenterveysongelmat. (Mt., 271, 279.) Monikulttuurisessa työssä on tärkeää huomioida sekä kulttuurisensitiivinen näkökulma, mutta myös syrjinnänvastainen näkökulma.

Sosiaalityötä tehdessä työntekijän ja asiakkaan välinen luottamus on tärkeää, on uskotava siihen että yhdessä pyritään johonkin hyvään mihin molemmat voivat sitoutua. Työskentelyn luottamuksellisuutta ja siihen liittyvää vaitiolovelvollisuutta korostetaan usein jo auttamissuhteen alkumetreillä. Keskeistä on luottamus siihen, että asiakassuhteessa ei tehdä mitään toisia osapuolia loukkaavaa. On tärkeää että suhteessa on luottamus siihen, että mitään ei tehdä toisen vahingoittamisen tarkoituksessa, vaikka jouduttaisiin tekemään ei-toivottuja ratkaisuja. Luottamuksellista työsuhdetta ei voida pitää itsestään selvänä lähtökohtana, vaan se on vähitellen lisääntyvä elementti, hyvän työskentelyn tulos. (Särkelä 2001, 34.)

Lähtökohtaisesti jokainen sosiaalityön asiakas haluaa hyvää elämää. Tämä on tavoite, johon sekä työntekijän että asiakkaan täytyy pyrkiä. On tärkeää yhdessä hakea sellaisia keinoja ja mahdollisuuksia, jotka ovat molempien hyväksyttävissä, ymmärrettävissä ja toteutettavissa, jotta asiakkaan hyvän elämän edellytyksen paranevat. Asiakkaat ovat usein kokeneet kovia ja monet ovat kokeneet, että heidän luottamuksensa on petetty (myös viranomaisten taholta) ja he ovat myös voineet itse oppia pettämään muita. Kairilla ei ole elämässään luottamuksellisia suhteita ja se voi vaikuttaa myös sosiaalityön-

tekijän ja asiakkaan väliseen työsuhteeseen. (Särkelä 2001, 35–36.) Luottamuksen muodostaminen turvapaikanhakijan ja sosiaalista auttamistyötä tekevän henkilön välillä on haastavaa jo pelkästään sen takia, että usein turvapaikanhakijoilla on ollut huonoja kokemuksia viranomaisista.

Luottamus myös uutta yhteiskuntaa kohtaan on tärkeää, ei pelkästään yksilöllisen hyvinvoinnin takia vaan myös koko yhteiskunnan toimivuuden kannalta. Luottamusta on liitetty sosiaaliseen pääomaan eri tutkijoiden taholta, sekä määritelty joko osana tai sosiaalisena pääomana itsessään. (Turtiainen 2009, 330.) Koen tärkeäksi nostaa luottamuksen ja siihen liittyvät kysymykset esiin omassa tutkimuksessani, koska turvapaikanhakijoilla ja kiintiöpakolaisilla on usein samanlaisia kokemuksia ja näin ollen myös turvapaikanhakijoilla voi kokemuksiensa vuoksi olla hyvin vaikeaa luottaa uuden maan ja yhteiskunnan viranomaisiin.

Luottamuksen puuttumiseen liittyvät ongelmat näkyvät turvapaikanhakijoilla tiettyjen palveluiden saamisen vajeena. Nostan tähän esimerkiksi Raudan (2005, 33) esille ottaman tilanteen, jossa työntekijän ja asiakkaan välisellä luottamussuhteen syntyemisellä on todella suuri merkitys. Tilanteissa, joissa mielenterveyspalveluihin pääseminen edellyttää tietyltä terveydenhoitajalta saatavaa lähetettä, voivat joskus olla ongelmallisia. Ongelmaksi nousee luottamuspula potilaan ja terveydenhoitajan välillä. Jos heidän välilleen ei synny luottamussuhdetta, voi hoitoon pääsy estyä koska asiakas ei ole uskaltanut tai halunnut kertoa juuri kyseiselle terveydenhoitajalle asioitaan. Useissa vastaanottokeskuksissa työskentelee vain yksi terveydenhoitaja, jolloin valinnanmahdollisuutta ei ole. Luottamuksen puuttumiseen voi vaikuttaa myös terveydenhoitajan sukupuoli kulttuuristen seikkojen takia. Nuoren tytön voi olla lähes mahdoton kertoa miespuoliselle hoitajalle raiskaus- ja kidutuskokemuksistaan. Pahimmassa tapauksessa lähete lääkärille jää saamatta eikä traumaa päästä hoitamaan. Kun ajatellaan, mitä trauman hoitamatta jättäminen voi saada aikaan, kyse on hyvin vakavasta asiasta.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Maahanmuuttajien kotoutuminen Suomeen on ollut mielenkiintoni aiheena jo vuosia. Ajatus aiheesta nousi esille kun suoritin sosiaalityön opintoihin kuuluvat käytännön harjoittelujaksot Rovaniemen maahanmuuttajatoimistossa. Tähän aikaan maahanmuuttajat sosiaalityön asiakasryhmänä oli minulle täysin tuntematon aihe. Monien sattumusten myötä päädyin kuitenkin työskentelemään projektiin, joka tarjosi minulle tilaisuuden haastatella nuoria turvapaikanhakijoita. Heidän kokemuksensa kotoutumisesta näyttäytyi haastavana tutkia, koska turvapaikanhakijoille ei järjestetä samanlaisia kotouttamistoimenpiteitä kuin jo kuntapaikan saaneille maahanmuuttajille. Turvapaikanhakijoiden kotoutuminen on kovin alkuvaiheessa ja keskeneräinen, jos edes vielä alkanut.

Luvussa 2.4 esittelen Kati Turtiaisen (2011) artikkelia pakolaisia vastaanottavasta sosiaalityöstä ja siihen liittyvästä riippuvaisuudesta ja hän nosti esiin tärkeän pohdinnan aiheen. ”Minkälainen on kenenkin hyvä elämä?” Hyvän elämän käsitteeseen olin jo aikaisemmin törmännyt miettiessäni haastattelun teemoja ja kotoutumisesta kysymisen vaikeutta. En kokenut, että haastatteluissa kotoutuminen olisi aihe, mistä heiltä olisi tuloksellista kysyä, koska kotoutumistoimenpiteet aloitetaan vasta myönteisen oleskeluluvan saamisen jälkeen. Keskustelin Opin Aika – projektin henkilökunnan kanssa aiheen vaikeudesta ja peloistani, että haastattelut eivät olisi tuloksellisia ja he ehdottivat että toisenlainen näkökulma voisi saada enemmän tuloksia aikaan. Päätin lähestyä kotoutumisen ja Suomeen sopeutumisen aihetta kysymällä haastateltavilta, minkälainen heidän mielestään on hyvä elämä ja kokevatko he, että sen saavuttamiseen on mahdollisuus Suomessa.

Tutkimukseni avulla haluan selvittää, minkälaisia mahdollisuuksia nuorilla turvapaikanhakijoilla on hyvään elämään Suomessa, ja minkälaiset seikat ovat auttaneet/ vaikeuttaneet heidän sopeutumistaan Suomeen. Tutkimukseni pääkysymykset ovat siis

1. Minkälaisena nuoret turvapaikanhakijat näkevät hyvän elämän?
2. Mitkä asiat vaikuttavat nuorten Suomeen sopeutumiseen?

Maahanmuuttajat katsotaan usein kuuluvan marginaalisuuden käsitteen piiriin. Marginaalisuus on syrjäytymistä moniulotteisempi ja myönteisempi ilmaus, joka sopii ihmisten kokemuksiin ja elämän merkityksiin kohdistuvan tutkimuksen näkökulmaksi. Sen alle soveltuu sivullisuuden, erilaisuuden ja toiseuden kysymykset. (Granfelt 1998, 80–83.) Syrjäytymisen tavoin marginaalisuus liittyy rajoihin. Raja on syntynyt suhteessa johonkin vallitsevaan tai normaalina pidettyyn, johon nähden toinen on sivussa. Marginaalisuus antaa tilaa lähestymistavalle, jossa asioita lähestytään marginaalisuudessa olevan ehdoilla, hänen omien merkitystensä kautta. Marginaalisuus ei välttämättä määritä koko ihmistä ja hänen elämäänsä, ihminen voi olla marginaalissa esimerkiksi etnisen taustansa suhteen, mutta samaan aikaan hän voi kuulua työpaikan suhteen valtavirtaan. Marginaalisuus nähdään erilaisuutena vallitsevaan ja normaaliin nähden. Sosiaalityössä kohdataan kuitenkin ihmisiä, joilla marginaalisuus on tavalla tai toisella heidän elämäänsä rajoittavaa tai hankaloittavaa. (Juhila 2006, 104–105.)

Sosiaalityössä puhutaan toisesta tiedosta, joka syntyy marginaalisuuden paikoissa ja perustuu ihmisten arkeen ja kokemuksiin. Tällaisen tiedon jakaminen on helpointa toisten samankaltaisista paikoista asioita tarkastelevien kanssa. Toisen tiedon välittäminen ja näkyväksi tekeminen ”ulkopuolisille” on tärkeää ja sosiaalityön kohtaamiset nähdään usein tällaisina välittämistilanteina. Asiakkaiden tuoma toinen tieto sosiaalityön kohtaamisiin on läsnä sosiaalityöntekijän oman ammatillisen tiedon ja virallisen hallinnollisen tiedon rinnalla. Sosiaalityön lähtökohtana tulisi olla tieto, joka syntyy asiakkaiden olemisen ja elämisen paikoissa. Jos sosiaalityöntekijät pyrkivät kuuntelemaan, jakamaan ja välittämään tietoa myös eteenpäin yhteiskunnan hallinnollisille ja poliittisille toimijoille, perustuu sosiaalityö enemmän kumppanuuteen, joka on parempi kuin modernia professiota luonnehtiva ammatillinen ”paremmin tietäminen”. (Mt., 106.)

Maahanmuuttajiin liittyvät tutkimukset ovat vuosien varrella lisääntyneet ja turvapaikanhakijoiden aseman tutkiminen on yksi osa maahanmuuttajiin liittyvää sosiaalityön tutkimusta. Turvapaikanhakijat kuuluvat sosiaalityön marginaaliryhmään erilaisten kulttuuriensa ja asemansa takia. He elävät niin sanotussa välitilassa, joka sopii hyvin marginaalisuuden määritelmään. Esimerkiksi Lars Svedberg (1995, 44–45) määrittelee marginaaliteetin häilyväksi alueeksi, välitilaksi, josta joko palataan ”keskukseen” tai pudotaan ulos syrjäytyneisyyteen. Välitilassa eläminen voi kestää kauan, mutta yleensä se ennemmin tai myöhemmin suuntautuu joko keskusta tai reunaa kohti.

Turvapaikanhakijoiden kohdalla on varmasti ihmisen henkisestä hyvinvoinnista kiinnise, syrjäytykö hän enemmän yhteiskunnasta oleskeluluvan saadessaan, vai onko oleskeluluvalla niin positiivinen vaikutus hänen elämäänsä, että hän pystyy aktivoitumaan uuden yhteiskunnan jäseneksi ja näin ollen pääsee niin sanottuun keskustaan. Turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevä sosiaalityöntekijä tarvitsee työssään kulttuurisensitiivistä näkökulmaa, jotta asiakkaat tulevat oikein ymmärretyksi ja kohdelluksi. Tutkimuksessani koen tärkeäksi saada turvapaikanhakijoiden ääntä kuuluviin. Vaikka kohtaamiseni haastateltavien kanssa ei ollut sosiaalityön kohtaamistilanne, koen tärkeäksi välittää juuri tämän asiakasryhmän kokemuksia ja arkea. Tarkoitukseni on tuottaa tietoa, joka on syntynyt turvapaikanhakijoiden kokemuksista Suomessa.

Sosiaalityön asiakkaisiin liittyvät tutkimukset ovat tärkeitä tiedonlähteitä käytännön työhön. Pro gradu -tutkielmaani olen saanut paljon apua muun muassa Marja Pentikäisen (2005) somalialaisiin turvapaikanhakijoihin suunnatusta tutkimuksesta ”Loputtomalla matkalla”. Pentikäisen tutkimuksen tavoitteena on ollut välittää tietoa, jonka avulla voidaan purkaa vallitsevia stereotyyppioita pakolaisista ja pakolaisuudesta. Hänen mielestään Suomessa tarvitaan tutkimuksia, joissa pakolaisten oma asiantuntijan ääni saadaan kuuluviin. (Mt. 2005, 11.) Myös omassa tutkimuksessani halusin tuoda nuorten turvapaikanhakijoiden ääntä ja kokemuksia esiin. Turvapaikanhakijoita tulee Suomeen joka vuosi ja etenkin kaupungeissa, joissa on vastaanottokeskus, he alkavat näkymään jo katukuvassa. On tärkeää, että valtaväestö ymmärtäisi, miksi nämä ihmiset ovat haकेutuneet Suomeen ja mitkä ovat heidän päämääränsä.

Myös Riitta Lukkaroinen (2005) on tehnyt tutkimusta turvapaikanhakijoista teoksessa ”Muutos on pysyvä olotila”. Hänen tutkimuksensa tavoitteena on ollut selvittää turvapaikanhakijoille vastaanottona järjestettäviä palveluita Suomessa ja niistä aiheutuvia kustannuksia. Tutkimuksessaan Lukkaroinen käsittelee aihetta myös sosiaalityön kannalta. Sosiaalityöntekijän yksi perustehtävä on neuvoa turvapaikanhakijoita turvapaikka-asioissa, mutta hänen tutkimuksissaan lähes joka kolmas koki jääneensä vaille neuvoja. Neuvoja sosiaalityöntekijältä oli saanut vain 64,7 % vastaajista. (Mt., 74.)

Maahanmuuttajasosiaalityö on nykypäivänä yksi tärkeä osa sosiaalityön käytännön kenttää, koska kiintiöpakolaisia ja turvapaikanhakijoita tulee Suomeen vuosittain lisää. Kirjallisuudessa tutkimukset ovat vuosien varrella lisääntyneet ja tarve tarkempaan tie-

toon tästä asiakasryhmästä on noussut niin sosiaalityön kuin terveydenhuollonkin kentällä. Turvapaikanhakijoista löytyy myös kansainvälisiä tutkimuksia. Esimerkiksi Lena Dominelli (2008, 165–195) on tutkinut maahanmuuttajien, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävää sosiaalityötä ja ongelmia joita ilmaantuu palveluiden saamisessa Iso-Britanniassa. Suurimmiksi sosiaalityöntekijöiden kohtaamiksi ongelmiksi kyseisen asiakasryhmän kanssa hän listaa eristäytymisen, puutteellisen asumisen ja kehnot työmahdollisuudet. Sosiaalityöntekijät voivat auttaa turvapaikanhakijoita ja pakolaisia ohjaamalla heidät heille tarkoitettujen tukien piiriin. Käytännön ohjeiksi annetaan myös kunnioittava kohtelu, ihmisoikeuksista ja avustuksista informointi sekä lainsäädännön tuntemus.

3.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Laadullisen tutkimuksen periaatteet

Miettiessäni minkälaisen tutkimuksen haluan tehdä, laadullinen tutkimus tuntui oikealta menetelmältä juuri minun aiheelleni. Laadullinen tutkimus keskittyy usein vain pieneen määrään tapauksia ja tarkoituksena on pyrkiä analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisenä kriteerinä ei ole sen määrä vaan laatu. (Eskola & Suoranta 1998, 18.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuskysymys sekä tutkijan lukemisen tapa, tulkinta ja valinnat ohjaavat ja jäsentävät aineiston käsittelyä. Aineistolta ei saa vastauksia ilman kysymyksiä, mutta siitä voi selvittää, mitä siltä kannattaa kysyä. (Ruusuvuori ym. 2010, 15.) Vaikka koen nuorten turvapaikanhakijoiden elämän välitilassa tärkeäksi aiheeksi, en sitä niin tarkasti pysty tutkimaan, koska haastattelua tehdessäni odotukseni siitä olivat niin eri aiheessa. Haastatteluista ei käy ilmi, minkälaista elämä välitilassa käytännössä on, vaan sen tulokset ovat pääosin etukäteen suunnittelemini teemojen piirissä. Näin ollen turvapaikanhakijoiden oleskeluluvan puuttumisen käsittely jää siitä aikaisemmin kirjoitetun kirjallisuuden tietojen, sekä oman pohdintani varaan.

Kuula (2006, 99, 105–106) kertoo velvollisuudesta informoida tutkittavia. Tutkittaville tulee antaa tietoa tutkimusaineiston käytöstä kaikissa tapauksissa. Tutkimukseen osallis-

tuvien tulee olla tietoisia käyttötarkoituksen lisäksi tutkimuksen tavoitteista, aineistonkeruutavasta ja vapaaehtoisuudesta. Haastateltavat kävivät kaikki Opin Aika -projektin koulua, jonka tarkoituksena oli kotouttaa heitä ja opettaa suomenkieltä. He valikoituivat tutkimukseeni projektipäällikön toimesta ja myös heidän informointinsa tapahtui tätä kautta. Ennen haastattelua heille selvennettiin, että materiaalia käytetään myös pro gradu -tutkielmaan. Vastuu tutkittavien yksityisyydensuojasta on tutkijalla. Tutkijan tehtävä on arvioida, mitkä asiat täytyy arkaluontoisuutensa takia raportoida erityisen varovasti. Laadullista tutkimusta tehdessä voi olla vaikeaa arvioida, milloin suora aineistositaatti ja muut taustatiedot ovat täysin tunnistamattomissa. (Mt., 204–205.) Omasta tutkimuksestani pyrin jättämään kaikki mahdolliset tunnistamistiedot pois. Nimet, kansallisuus ja asuinpaikkaan liittyvät tiedot eivät tule esille missään vaiheessa, eikä haastateltavien sukupuolikaan ole tunnistettavissa. Aineistositaatteja halusin kuitenkin tutkimuksessani käyttää elävöittämään tekstiä ja luomaan tunteita. Lukija voi muodostaa omia johtopäätöksiä tekstistä, ilman että siihen sekoittuu minun omat johtopäätökseni, jotka ovat luettavissa sitaattien alla. Tarkka kuvaus ei saa kyseenalaistaa tutkittavan anonymiteettiä missään vaiheessa tutkimusta (Kuula 2011, 141; Laitinen & Uusitalo 2007, 323). Olen muokannut aineistositaateista pois tarkemmat kuvaukset sekä kääntänyt kieltä ymmärrettävämpään muotoon.

Haastattelujen toteuttaminen

Olen kerännyt tutkimuksen aineiston haastattelemalla nuoria turvapaikanhakijoita. Nuoret olivat osana Rovaniemellä vuosina 2009–2012 toiminutta Opin Aika – projektia. Opin Aika - Nuorten turvapaikanhakijoiden startti suomalaisessa yhteiskunnassa selviytymiseen -projekti oli Rovaniemen koulupalvelukeskuksen hallinnoima kokeiluhanke, jonka tarkoituksena oli ehkäistä nuorten turvapaikanhakijoiden sekä pakolaisten syrjäytymistä, sekä kehittää toiminnallisia kielenopetuksen menetelmiä. Projektin puitteissa toimi projektikoulu, jossa järjestettiin pienryhmämuotoista opetusta alle 20-vuotiaille yksin Suomeen tulleille turvapaikanhakijoille ja pakolaisille. Osaa haastattelumateriaalista käytettiin projektin ulkoisen arvioinnin tekemiseen, joten haastateltavat ja tulkkipalvelut järjestyivät projektin kautta. Haastateltavista nuorista kaksi oli juuri saanut myönteisen turvapaikkapäätöksen, joka nosti heidät tutkimuksessani hieman erilaiseen asemaan.

Aihetta pohtiessa täytyi huomioida haastateltavien ikä. Mielestäni oli haasteellisempaa haastatella nuoria kuin esimerkiksi jo aikuisiässä olevia turvapaikanhakijoita. Pelkäsin, että haastattelut eivät tuottaisi tulosta, koska he eivät haluaisi puhua ja jakaa asioita. Haastatteluja tehdessä täytyi myös muistaa turvapaikanhakijoiden tausta. Täytyi ottaa huomioon että osalla on taustalla hyvinkin traumaattisia kokemuksia ja heidän elämänsä kysyminen voi tuoda pahan kokemuksia mieleen. Tahdoin tietää, minkälaisia odotuksia nuorilla oli ollut tullessaan Suomeen, sekä olivatko nämä odotukset toteutuneet. Osassa haastatteluista nuorten kokemukset ja tausta näkyi selkeästi toiveissa ja tulevaisuuden suunnitelmissa.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan asema on keskeinen. Tutkijalla on tietynlainen vapaus joustavaan tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen. (Eskola & Suoranta 1998, 20.) Tutkimuksessani tämä joustavuus näkyi jo haastattelujen tekovaiheessa. Vaikka olin etukäteen määritellyt teemat ja pohtinut kysymyksiä ja haastattelun etenemistä, oli minulla silti mahdollisuus tehdä haastattelun aikana uusia kysymyksiä. Haastattelutulokset muokkasivat myös omaa tutkimusongelmaani ja näkökulmaa, josta tutkielmani kirjoitan.

Tutkimuksessani käytössä oli puolistrukturoitu haastattelumenetelmä eli teemahaastattelu joka on saanut nimensä teemoista, joihin haastattelu kohdennetaan. Teemahaastattelu lähtee oletuksesta, että tällä menetelmällä voidaan tutkia kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita. Haastattelu etenee yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelu ottaa huomioon ihmisten tulkinnat asioista ja merkitykset joita he ovat asioille antaneet. Nämä merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Puolistrukturoitu menetelmä näkyy teema-alueissa, jotka ovat kaikille samat. Kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat, mutta teemahaastattelu ei ole myöskään täysin vapaa niin kuin esimerkiksi syvähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.) Puolistrukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan, että kysymykset ovat kaikilla samat ja haastateltava vastaa niihin omin sanoin. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit, teema-alueet ovat etukäteen määriteltä. Teema-alueen aiheet ovat kaikille samat, mutta niiden järjestys ja laajuus voivat vaihdella haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 87.)

Tulkkipalveluiden käyttö tutkimuksessani oli pakollista, koska nuorten turvapaikanhakijoiden suomenkielen taito ei ollut riittävää. Koska haastateltavia oli useasta eri maasta, puhelintulkkaus oli järkevin vaihtoehto. Puhelintulkkauksessa tulkki hoitaa tulkkauksen puhelimen välityksellä, yleensä kaiuttimen kautta. Tulkilla täytyy olla tulkin koulutus tai pätevyys tulkin työhön käytännön kautta. Haastattelutilanteessa käytössä oli asiomistulkki, joka tulkkaa esimerkiksi lääkärin vastaanotolla, turvapaikkahaastattelussa tai päiväkodissa. Tulkin tehtävänä on tulkata vain asiakkaan ja työntekijän väliset keskustelut. Hänellä ei ole oikeutta esittää omia mielipiteitään tai antaa ohjeita. Kuitenkin tarkentavia kysymyksiä voi tarvittaessa kysyä. On tärkeää että tulkki pystyy välittämään asiat oikein. (Räty, 2002, 149–150.)

Analysointivaiheessa tutkijan on hyvä kiinnittää huomiota, missä määrin ja millä tavoin haastattelu rakentuu kahden eri kulttuurin edustajan vuorovaikutukselle. On pohdittava puhutaanko ulkomaalaiselle eri tavoin kuin paikalliselle tutkijalle ja onko sillä merkitystä aineiston validiteetin ja havaintojen tulkinnan kannalta. (Pietilä 2010, 415.) Tulkkia käyttäessä vuorovaikutus, eleet ja katseet ovat todella tärkeitä. Haastattelun aikana yritin kiinnittää huomion siihen, että en puhu vain puhelimesta olevan tulkin kanssa, vaan kysymyksiä esittäessä on katsekontakti haastateltavan kanssa. Välillä jäin pohtimaan, oliko tulkkaus suoritettu täysin sanatarkasti, ja vaikka se olisikin tarkkaa niin löytyykö kaikille sanoille edes vastiketta eri kielestä ja kulttuurista. Mistä voin tietää, että haastateltavat todella ymmärsivät kysymykset oikealla tavalla. Tutkimuksen aikana puhuin eri tavoin haastateltaville, koska he olivat ulkomaalaisia. Tarkoituksena oli puhua enemmän selkosuomea, kertoa asioista selkeämmin, jotta kielimuuri ja kulttuuriset erot eivät vaikuttaisi tutkimukseen.

Haastattelua suunniteltaessa koin tärkeäksi, että se tapahtuu kasvotusten ottaen huomioon haastateltavien kielitaidon ja iän. Esimerkiksi kirjallinen kysely ei välttämättä olisi saanut tuloksia aikaan. Kasvotusten tehtävä haastattelu oli keino päästä kuulemaan nuorten turvapaikanhakijoiden kokemuksista, sekä ajatuksista. Kysymyksiä olin harkinnut etukäteen ja haastattelun aikana tein muutamia tarkentavia kysymyksiä. Mahdollisuus tarkentaa kysymyksiä oli mielestäni hyvin tärkeää kieli- ja kulttuurierojen takia. Haastattelun aikana tarkennuksia tuli omalta osalta, mutta myös tulkin ja haastateltavien osalta. Eri kieli ja sen erilaiset tarkoitukset ja sanamuodot vaativat tarkentamista, jotta

kysymykset ymmärrettiin oikein. On tärkeää, että tulkki ymmärtää kysymyksen sisällön kunnolla, ennen kuin kääntää eteenpäin.

Haastatteluun valikoitui seitsemän nuorta viidestä eri kansallisuudesta. Mukana oli nuoria Afganistanista, Iranista, Somaliasta, Irakista ja Kiinasta (Uiguureja). Koska haastateltavia oli niin montaa eri kansallisuutta ja tulkkaamiset tapahtuivat puhelimen välityksellä, toi se haastatteluihin omanlaisensa haasteen. Haasteena oli muun muassa kaiuttimen kautta keskustelu, joka paikoin pätki ja oli vaikeasti kuultavissa. Toiseksi haasteeksi koin eri tulkkien erilaiset aksentit. Vaikka he osasivat suomea, välillä oli silti vaikeuksia ymmärtää käännoästä. Muutamaan otteeseen tulkki joutui kysymään, mitä kysymyksellä tarkoitetaan. Viidellä eri kansallisuuden omaavalla ihmisellä voi olla hyvinkin erilainen näkemys siitä miten joitakin sanoja käännetään ja mitä niillä juuri siinä yhteydessä tarkoitetaan. Oli tärkeää, että haastateltavat pystyivät heti tekemään tarkentavia kysymyksiä jos heillä oli vaikeuksia ymmärtää.

Muutaman haastattelun jälkeen huomasin, mitkä kysymykset vaativat tarkennusta ja vastausten myötä alkoi tulla myös usein toistuvia aiheita, joista halusin kysyä lisää. Kysymysrunko oli kaikille sama, mutta riippuen haastateltavien vastauksista, osalle esitin vielä lisäkysymyksiä. Tarkentavia kysymyksiä joutui myös esittämään, koska nuorten vastaukset olivat hyvin eritasoisia. Osa kertoi hyvin avoimesti ja kuvaavasti ajatuksiaan, kun taas muutamalla vastaukset olivat hyvin lyhyitä. Tosin näissä lyhyissäkin vastauksissa tuli ilmi oleskeluluvan puuttuminen, joka aiheena toistui jokaisen haastattelun aikana. Haastattelut toteutettiin osa parihaastatteluna ja osa yksin. Ryhmänä nuoret voivat olla haastavampi kohde haastatella. He eivät välttämättä halua, että heidän asioistaan udellaan ja vastaukset voivat olla ylimalkaisia ja lyhyitä. Nuoria haastatellessa on tärkeää, että heille välittyy tunne, että heidän mielipiteistään ja kokemuksistaan ollaan todellakin kiinnostuneita. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 132.) Haastateltavien nuori ikä voi olla selitys siihen, miksi osa haastatteluista jäi lyhyeksi, mutta toisaalta syynä voi varmasti olla myös haastateltavan persoonallisuus. Jotkut ovat toisia puheliaampia ja avoimempia, ja näitä löytyy joka ikäluokasta.

Haastattelujen tallentaminen kuuluu temahaastattelun luonteeseen, tällä tavoin haastattelu sujuu nopeasti. Jotta keskustelu olisi mahdollisimman luontevaa, olisi haastattelijan pystyttävä toimimaan ilman kynää ja paperia. (Mt., 92.) Tutkimukseni haastattelutilan-

teessa olin hahmotellut teemat ja niihin liittyviä kysymyksiä lyhyesti paperille, joka helpotti haastattelun kulkua. Muistiinpanoja tein vain lyhyesti, koska haastattelu nauhoitettiin. Näin ollen pystyin keskittymään haastatteluun paremmin. Etenkin tulkkien erilaisten aksenttien takia, oli hyvä, että pystyin jälkikäteen kuuntelemaan haastattelut uudestaan.

Analyysin alkuvaiheessa tutkija voi pettyä haastatteluaineistoon kuunnellessaan ja litteroidessaan. Haastateltavat eivät välttämättä ota esille asioita ja teemoja siten, miten itse on ennakoita olettanut. Tällöin aineistoa tulee lukea tavalla, joka sallii uudenlaiset kysymysten tarkennukset, aineiston rajaamisen sekä tuoreet tulokset. (Ruusuvuori ym. 2010, 14.) Tekemäni haastattelut nostivat esiin uusia aiheita tutkimukseeni. Haastattelujen avulla pyrin löytämään vastauksia, kuinka nuori turvapaikanhakija on sopeutunut Suomeen, ja minkälaisia ongelmia hän on täällä kohdannut ja vastauksia myös tähän aiheeseen löytyi. Haastattelut toivat kuitenkin esiin minulle täysin uuden aiheen; elämän niin sanotussa välitilassa. Oleskeluluvan odottamisella ja puuttumisella oli hyvin suuri vaikutus kaikkeen nuoren turvapaikanhakijan elämässä. Tutkimukseeni halusin tuoda kyseisen aiheen sen tärkeyden takia ja pyrin pohtimaan, minkälaisia piirteitä se tuo nuorten turvapaikanhakijoiden elämään ja mitä vaikutuksia sillä on hyvän elämän ja Suomeen sopeutumisen kannalta.

Aineiston analyysi

Aineiston tieteellisyyden kriteerinä ei ole sen määrä, vaan laatu. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohdat voivat alkaa ilman ennakoasettamuksia, aloitetaan niin sanotusti puhtaalta pöydältä. Puhutaan aineistolähtöisestä analyysistä, jolla tarkoitetaan teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien, ikään kuin alhaalta ylös. (Eskola & Suoranta 1998, 18–19.) Tutkimukseni on myös aineistolähtöinen, koska minulla oli haastattelumateriaali jo ennen kuin aloin työstämään Pro gradu -tutkielmaani. Koen, että oman tutkimusongelman määrittäminen elää haastattelujen analysointien mukana. Laadullisessa tutkimuksessa onkin yleistä, että tulkinta jakautuu koko tutkimusprosessiin eikä tutkimusprosessia ole aina helppoa pilkkoa toisiaan seuraaviin vaiheisiin. Oman tutkimusongelman asettelua voi joutua tarkistamaan aineistonkeruun kuluessa. (Mt., 16.)

Tyypillistä laadullisessa analyysissä on, että aineisto ja tutkimusongelma ovat keskenään vuoropuhelussa. Aineiston avulla saa harvoin suoria vastauksia tutkimusongelmaan, joten tarvitaan analyttisiä kysymyksiä, jotka muotoutuvat ja tarkentuvat aineistoon tutustuttaessa. Jos aineisto on tallennettu ääni- tai videonauhoituksin, kuten minun tutkimuksessani, lähestymisvaiheena aineiston ja tutkijan välillä on litterointi. Litterointia on tärkeä osa aineistoon tutustumista ja sen tarkkuus määritellään suhteessa tutkimusintressiin ja analyysin tarkkuustasoon. (Ruusuvuori ym. 2010, 13–14.) Litteroidessani haastatteluja, keskityin lähinnä sisältöön. Litteroinnin eli puhtaaksi kirjoittamisen voi tehdä monella eri tapaa riippuen siitä, minkälaista analyysia aineistoon on tarkoitus soveltaa. Tarkka litterointi ei ole usein tarpeen, vaan riittää että haastattelut puretaan sellaisenaan tiedostoon. (Eskola & Vastamäki 2010, 42.) Tutkimuksessani pyrin kääntämään vastaukset mahdollisimman selkeäksi suomenkieleksi ja litterointien avulla löytämään asioiden sisällön.

Kun haastattelut käsittelevät oman maan asioita ja yhteiskunnallisia ilmiöitä, ulkomalaiselle tutkijalle puhuminen tuottaa väistämättä tilanteen, jossa haastateltava edustaa omaa maatansa ja kulttuuriaan. Tällöinen tilanne tuo haastateltavan ja haastattelijan väliseen vuorovaikutukseen sisäisen vertailuaseman, jossa kuvaukset kohdekulttuurista rakentuvat lähtökohtaisesti maiden välisten kulttuurien oletettujen erojen pohtimiselle (Pietilä 2010, 415). Tutkimuksessani tällöinen tilanne oli väistämättä edessä, koska kysyin nuorilta turvapaikanhakijoilta, miten he ovat sopeutuneet Suomeen ja ovatko heidän odotuksensa täyttyneet. Tällöin he joutuvat vertaamaan tilannettaan siihen, minkälaista elämä oli lähtömaassa ja miten se on muuttunut.

Haastattelutilanteeseen sisältyvän vertailuaseman vuoksi on analyysiprosessin aikana olennaista pohtia ketä tai mitä tahoa haastateltavat ajattelevat tutkijan edustavan. Kahden eri kulttuurin edustajan vuorovaikutus tuo haastattelutilanteeseen erityispiirteensä. Sitä, millaisena haastateltavat näkevät ulkomaalaisen tutkijan, ja mitä he olettavat hänen ajattelutavoistaan, arvoistaan ja mielipiteistään voivat ohjata esimerkiksi kansalliset ylemmyyden tai alemmuuden tunteet. Analyysiprosessin aikana tutkijan täytyy pitää mielessään usein huomaamattomasti syntyvä vertailuasema ja pyrkiä tekemään tätä näkyväksi. Eri maissa vaihtelee se, miten tutkijoihin ja esimerkiksi ihmisten yksityiselämää koskevien tietojen keräämiseen suhtaudutaan. Myös sukupuoli voi olla merkitystä monikulttuurisen haastattelutilanteen vuorovaikutuksen kannalta. Suomalainen

tutkija voi helposti uskoa tieteen tekemisen luottamuksellisuuteen ja arvovapauteen, mutta täytyy ymmärtää että toisesta yhteiskunnasta tuleva voi olla huolissaan siitä, mihin ja millaisten instituutioiden käyttöön tutkimuksen aineistot päätyvät. (Pietilä 2010, 416–418.) Koska tein haastattelut projektin sisällä, edustin nuorille tutkijana kyseistä projektia, joka voi omalta osaltaan vaikuttaa haastatteluaineistoon. Opin Aika -projekti järjesti nuorille turvapaikanhakijoille koulumaisen ympäristön, missä he oppivat suomenkieltä sekä muita oppiaineita. On mahdollista, että kun he ovat tämmöiseen projektiin päässeet mukaan, he eivät mielellään kerro negatiivisista asioista siinä pelossa, että joutuvat siitä myöhemmin vaikeuksiin.

Havaintojaan pohtiessa tutkijan on mietittävä tarkkaan, millaiset havainnot ovat tutkimuksen kannalta olennaisia. Kaikki omaan kulttuuriin nähden erilainen ei välttämättä ole osoitusta kulttuurien välisistä eroista. Kun on kyse vieraasta kulttuurista, aineistosta tehtyjen havaintojen selittämisessä voi päätyä yli- tai alitulkintaan. Kulttuurin vaikutusta ylitulkitessaan tutkija voi nähdä kaikki oudot mielipiteet, kuvaustavat ja tulkinnat merkinä kulttuurisesta ajattelutavasta, kun todellisuudessa kyse voi olla vain yksilöllisistä eroista. Kun tutkimuksen kohdekulttuuri on lähellä tutkijan omaa, hän voi päätyä alitulkintaan ajatellen tutuilta vaikuttavia asioita yleismaalliseksi, jolloin kulttuurinen refleksiivisyys jää vaillinaiseksi. Kulttuurierojen lisäksi tutkijan täytyy analysoida myös haastateltavaa ja haastattelijaa yhdistäviä samankaltaisuuksia. (Mt., 420.)

Analyysimenetelmänä tutkielmassani on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysiä pidetään laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä. Sisällönanalyysi menettelytapana on systemaattista tekstianalysointia, jonka avulla pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. Hyvin tehty sisällönanalyysi ei pidä sisällään vain aineiston esittelyä, vaan tutkijan tulee pyrkiä tekemään mielekkäitä johtopäätöksiä aineistosta. Usein sisällönanalyysistä ja sisällön erittelystä puhutaan synonyymeinä ja on tärkeää huomata että nämä tarkoittavat eri asioita. Sisällön erittelyllä tarkoitetaan analyysiä, jonka avulla aineisto kuvataan kvantitatiivisesti, kun taas sisällönanalyysillä tarkoitetaan kuvata aineistoa sanallisesti. Sisällönanalyysi keskittyy tekstien merkityksiin ja analyysin sisällä voidaan lainailla ja soveltaa joustavasti tutkimuksellisia ideoita. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–106.) Aineistolähtöisyys on tutkimuksessani tärkeä piirre, koska haluan korostaa turvapaikanhakijoiden kokemuksia ja näkemyksiä. Se on myös välttämätön piirre, koska haastatteluaineisto oli

valmis siinä vaiheessa kun aloin kirjoittamaan tutkielmaani. Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda selkeyttä aineistoon ja tuottaa uutta tietoa asiasta, jota tutkitaan. Aineisto pyritään tiivistämään kadottamatta informaatiota, jota se sisältää. Tarkoitus on pyrkiä kasvattamaan informaatioarvoa luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää sekä mielekästä. (Eskola & Suoranta 1998, 138.)

Teemahaastatteluaineistoa analysoidaan usein teemoittelemalla, jolla tarkoitetaan aineiston jäsentämistä teemojen mukaisesti ja sitten sen pelkistämistä. Aineiston voi litteroinnin jälkeen järjestää uudelleen sillä tavoin, että jokaisen teeman alla on kaikkien haastateltavien vastaukset tähän teemaan liittyen. Analysointi tapahtuu teemoittain. Teeman sisältä valitaan antoisimmalta vaikuttava vastaus ja tutkitaan mitä se sisältää. (Eskola & Vastamäki 2010, 43.) Litteroituani haastatteluaineiston, teemoittelin aineiston pääkohdat neljän eri teeman alle, joka selvensi huomattavasti aineiston tulkitsemista ja rajaamista.

Tekstiä teemoittaessaan tutkijan täytyy lukea teksti useaan kertaan pyrkien samalla löytämään sen keskeiset merkitykset rivien välistäkin. Riippuu tutkijan ongelmanasettelusta, haetaanko tekstistä jotain tiettyjä merkityksiä, vai lähestytäänkö tekstiä kokonaisuutena pyrkimyksenä rakentaa sille oma sisällöllinen logiikka. Tällaista lähestymistapaa kutsutaan aineistolähtöiseksi. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa aineistosta etsitään teemoja, joista tutkittavat puhuvat. Tutkija voi teemoittaa aineistoaan myös omien kysymysten kautta, jolloin keskeistä on se, mitä tutkittavat kunkin teeman kohdalla puhuvat. Tällöin tutkijan tehtävänä ei ole etsiä teemoja aineistosta, vaan löytää tutkittavien antamia merkityksiä. Teemoittamisessa vaarana on, että tulkitsejä tuo tekstiin sellaisia teemoja joita siellä ei ole. (Moilanen & Räihä 2010, 55.) Omassa tutkimuksessani olin hahmotellut pääteemat jo valmiiksi ja tekstiä analysoidessani järjestin haastateltavien vastaukset niihin sopivien teemojen alle.

Pääteemoiksi tutkimukseeni olin valinnut nuorten odotukset Suomeen tullessa, arkielämään sopeutumisen sekä hyvän elämän päämäärän. Suomenkielen haasteet olivat Opin aika -projektiin liittyvän haastattelun osan teemana, mutta koska kielellä on niin suuri merkitys turvapaikanhakijoiden elämässä, päätin ottaa myös sen yhdeksi teemaksi tutkimukseeni. Pääteemani hyvä elämä valikoitui tutkimukseeni kun olin keskustellut Opin aika -projektin työn tekijöiden kanssa. Ensimmäinen ajatukseni tutkia nuorten kotoutu-

mista Suomeen mietitytti ja tuntui vaikealta, jolloin pohdinta johti siihen että heidän sopeutumistaan tulisi tutkia jostain muusta näkökulmasta. Hyvä elämä käsitteenä on samaan aikaan haastava ja mielenkiintoinen. Tietyt asiat ovat merkityksellisiä turvapaikanhakijoille. Sosiaalityön kannalta on tärkeää huomioida nämä asiat ja pohtia, miten niitä edistää.

Kokemuksen tutkimus

Tutkimukseni on lähtökohdiltaan fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus, jonka avulla pyrin ymmärtämään nuorien turvapaikanhakijoiden kokemuksia ja kokemuksille annettuja merkityksiä. Fenomenologis-hermeneuttinen metodi vaatii tutkijalta jatkuvaa perusteiden pohtimista esiin tulevien ongelmien yhteydessä. Tutkimuksen perustana olevia filosofian ongelmia ovat ihmiskäsitys ja tiedonkäsitys. Pohditaan millainen ihminen on tutkimuskohteena ja miten kohteesta voidaan saada tietoa ja millaista se on luonteeltaan. Kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet ovat tutkimuksen teon kannalta keskeisiä sekä fenomenologisessa että hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä. Tietokysymyksistä esiin nousevat ymmärtäminen ja tulkinta. (Laine 2010, 28.)

Tutkittaessa ihmisten kokemuksia, puhutaan fenomenologiasta. Fenomenologia pitää tajunnallisen toiminnan ytimenä intentionaalisuutta, jolla tarkoitetaan tapaa suuntautua johonkin, oman toimintansa ulkopuolelle. Kun tajunnallinen toiminta on valinnut kohteensa, ihminen kokee elämyksiä. (Perttula 2008, 116.) Myös Laine (2010, 29) puhuu intentionaalisuudesta. Ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen ja se tarkoittaa, että kaikki merkitsee meille jotain. Kokemus käsitetään ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa. Kokemuksissa ilmenee jonkun yksilön suhde toisiin ihmisiin, kulttuuriin ja luontoon. Kokemukset tulevat maailmasta jossa eletään ja eläminen on kehollista toimintaa, havainnointia ja koetun ymmärtävää jäsentämistä. Kokemus syntyy todellisuuden kanssa vuorovaikutuksessa ja muotoutuu merkitysten mukaan. Kun joku ihminen tekee jotain, hänen toimintaansa voidaan ymmärtää, kysymällä minkälaisen merkitysten pohjalta hän toimii. Fenomenologisen tutkimuksen varsinaisena kohteena ovat merkitykset. Tutkimuksessani nuorten turvapaikanhakijoiden kokemuksilla ja niiden tuottamilla merkityksillä on tärkeä osa. Tutkin, minkälaisia merkityksiä nuorten tämän hetkinen elämäntilanne ja kokemukset tuovat heidän elämäänsä.

Ihmisyksilö on perustaltaan yhteisöllinen. Todellisuus avautuu meille merkityksien kautta, mutta merkitykset eivät ole synnynnäisiä, vaan ne tulevat yhteisöstä, jossa jokainen kasvaa ja kasvatetaan. Erilaiset kulttuurit vaikuttavat ihmisten elämismaailmaan, asioilla on erilaisia merkityksiä, joiden takia elämme erilaisissa todellisuuksissa. Tutkimusten intressinä ei ole tutkia ketä tahansa yksilöä, vaan tutkimuksen tarve edellyttää laaja-alaisempaa kiinnostusta, joka minulla on turvapaikanhakijoita kohtaan. (Laine 2010, 30.) Turvapaikanhakijoilla on kaikilla taustalla melko erilainen kulttuuri kuin suomalaisilla, ja näin ollen asioilla voi olla erilaisia merkityksiä. Elämä sodan tai vainon keskellä, vastaanottokeskuksessa ja pakolaisena tekee varmasti ihmiselle täysin erilaisen todellisuuden, mitä voi olla vaikea ymmärtää ilman omia kokemuksia aiheesta. Onkin tärkeää sosiaalityön tutkimuksen kannalta tutkia aihetta ja tuottaa tietoa turvapaikanhakijoiden kokemuksista, jotta heidän kanssaan työskentely helpottuisi ja voisimme ymmärtää heitä ja heidän kokemuksiaan paremmin.

Hermeneutiikalla tarkoitetaan teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Fenomenologiseen tutkimukseen hermeneuttinen ulottuvuus tulee tulkinnan tarpeen myötä. Yleensä tutkimusaineisto kootaan haastattelemalla toisia ihmisiä, jolloin he pyrkivät kuvaamaan kokemuksiaan sanojen avulla ja tutkija pyrkii löytämään haastateltavien ilmaisuista mahdollisimman oikean tulkinnan. Hermeneuttisen tutkimuksen kohteina ovat ihmisen ilmaisut. Hallitsevin ilmaisumuoto on kielellinen ilmaisu, mutta myös keholliset ilmaisukeinot kuten liikkeet, eleet ja ilmeet ovat kohteena. Ilmaisut pitävät sisällään merkityksiä, joita lähestytään ymmärtämällä ja tulkitsemalla ja niiden ymmärtäminen on yhteisöllisen elämän perusilmiö. (Mt., 31.)

Hermeneuttisessa kirjallisuudessa esiymmärrys tarkoittaa arkielämän toimintaa luontaisen ymmärryksen varassa. Fenomenologisella ja hermeneuttisella tutkimuksella on kaksitasoinen rakenne: tutkittavan koettu elämä esiymmärryksineen muodostaa perustason, toisella tasolla tapahtuu itse tutkimus, joka kohdistuu ensimmäiseen tasoon. Haastateltava kuvaa omia kokemuksiaan ja niihin liittyvää ymmärrystä, ja toisella tasolla tutkija pyrkii tematisoimaan, refleктоimaan ja käsitteellistämään ensimmäisen tason merkityksiä. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoite on käsitteellistää tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys. Pyrkimyksenä on nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, mikä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi, tai mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu. Merkitysten ymmärtämisen lähtökohtana ovat ne asiat,

joita ovat yhteisiä ja tuttuja tulkitsijalle ja tulkittavalle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35; Laine 2010, 32–33.) Tutkimuksessani haastavaa ovat kulttuurierot tutkittavien ja tutkijan välillä. Vaikkakin haastatteluissa oli mukana tulkki, voi jotkut pienet sanoihin liittyvät merkitykset jäädä huomaamatta kun asiat käännetään kielestä toiseen. Sekä sanalliset että keholliset ilmaisut voivat olla hyvin erilaisia eri kulttuurista tulevien kesken.

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen analyysi sisältää aineiston merkitysten jäsentymisen merkityskokonaisuuksiksi. Tutkimuksen tavoitteena on luoda kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä, siksi merkityskokonaisuudet tuodaan yhteen. Merkityskokonaisuuksien välillä on sidoksia, ne ovat kokonaisen ihmiselämän osia. (Laine 2010, 43–44.) Omassa tutkimuksessani merkityskokonaisuudet jakaantuvat neljään osaan; ensimmäisenä odotukset ja lähtökohdat, toisena arkielämä, kolmantena kielen merkitys ja neljäntenä hyvän elämän päämäärä. Näillä kaikilla osilla oli tutkimuksessani omanlaisensa merkitys, joita halusin tarkemmin käsitellä. Nämä neljä aihetta olin myös alun perin hahmotellut haastatteluideni pääteemoiksi.

3.3 Tutkimuksen eettiset lähtökohdat

Sosiaalityön tutkimusta tehdessä tutkija saattaa joutua vaikeiden eettisten kysymysten eteen. Syynä voi olla jo yksin se, että tutkimuksen aihe on arkaluontoinen. Tutkimusta tehdessä joutuu tekemään eettistä pohdintaa vaativia valintoja, kun päätetään mikä on paras tapa lähestyä tutkimuskohdetta, tehdään johtopäätöksiä ja esitellään tutkimustuloksia tiedeyhteisölle tai julkisuudessa. (Heikkilä 2002, 165.) Myös Kuula (2006, 11) kertoo tutkijan eettisistä valinnoista osana tutkimusprosessia. Etiikka on mukana koko tutkimusprosessissa aiheen valinnasta tutkimuksen tulosten vaikutuksiin saakka. Tutkimusprosessissa etiikka näkyy moraalisisina valintoina ja päätöksinä. Eettiset kysymykset liittyvät yleensä tutkimuskohteen ja menetelmän valintaan, aineiston hankintaan, tieteellisen tiedon luotettavuuteen, tutkittavien kohteluun, tutkimustulosten vaikutuksiin tai tiedeyhteisön sisäisiin toimintaperiaatteisiin.

Tutkimusetiikka ohjaa vain tieteen sisäisiä asioita, jolloin tieteen ja yhteiskunnan suhteet ja tutkittavien kohtelut liittyvät tutkimusetiikan sijasta tieteen etiikkaan. Tutkimusetiikka voidaan luokitella myös ammattietiikaksi, johon kuuluvat ammatin harjoittami-

seen liittyvät eettiset periaatteet. Se, mikä on tutkimuksen teossa eettisesti hyväksyttävää ja suositeltavaa, näkyy tutkijan ammatissa eettisenä näkökulmana. Eettinen näkökulma kertoo myös, millaisiin arvoihin ja velvoitteisiin tutkijat ovat sitoutuneet. (Kuula 2011, 23–24.)

Tutkimusetiikka jakaantuu ammattietiikan näkökulmasta kolmeen pääryhmään. Ensimmäiseen pääryhmään kuuluvat totuuden etsiminen ja tiedon luotettavuutta ilmentävät normit, joihin liittyy tutkimusaineiston keruu, käsittely ja arkistointi sekä sitä kautta ilmenevät tiedon luotettavuus ja tarkistettavuus. Toiseen pääryhmään kuuluvat ihmisarvoa ilmentävät normit, joiden avulla korostetaan autonomiaa ja tutkimuksesta aiheutuvien vahinkojen välttämistä. Kolmantena pääryhmänä ovat normit jotka ilmentävät tutkijoiden keskinäisiä suhteita, eli kunnioitus ja toisten tutkijoiden työn huomioiminen. (Mt., 25–26.) Pro gradu -tutkielmassani olen pyrkinyt huomioimaan nämä kolme pääryhmää.

Tutkijan ammattiin liittyvä tutkimusetiikka voidaan jäsentää myös sen mukaan mitkä ovat toiminta-alueet tai kohteet, riippuen siitä mitä kulloinkin tarkastellaan. Tutkimusetiikka voi koskea tutkittavien tasolla aineiston hankintaan ja tutkittavien suojaan liittyviä kysymyksiä. Yhteiskunnallisella tasolla eettisyys näkyy tieteellisen tiedon soveltamisena, käyttönä ja vaikutuksia koskevinä kysymyksinä, kun taas tiedeyhteisön tasolla tutkimusetiikka näkyy tieteen sisäisinä asioina. Vaikka tutkimusetiikka koostuu sovitusta periaatteista ja tavoitteista, tutkijat tekevät viime kädessä itse eettiset ratkaisunsa sekä vastaavat niistä. (Mt., 24–26.) Tutkimusta tehdessä kiinnitin erityisesti huomiota aineiston ja tutkittavien suojaan. Pidin huolen siitä, että aineisto ei pääse ulkopuolisten luettavaksi, eikä tutkittavien henkilöllisyys ole tunnistettavissa. Kun tutkimukseni on valmis, aikomuksenani on poistaa haastattelumateriaalit tietokoneeltani.

Haastattelukysymyksiä pohtiessa täytyi huomioida aiheen sensitiivisyys. Turvapaikanhakijoiden taustalla voi olla monenlaisia vaikeita elämäkokemuksia, joiden esiin nostaminen voi olla heille vaikeaa. Vaikka keskityin tähänhetkiseen tilanteeseen, se toi haastateltavien mieleen muistoja lähtömaasta sekä pysäytti miettimään nykytilanteen positiivisia ja negatiivisia puolia. Sensitiivisyyden määrittelevät yhteiskunnassa vallitsevat erilaiset arvot ja moraalikäsitteet. Voidaan puhua sensitiivisistä tutkimusaiheista, jossa yksityiset, salaiset, yhteiskunnan normien vastaiset, ihmisille syyllisyyttä ja häpe-

ää tai jopa psyykkisiä traumoja aiheuttavat ilmiöt ovat kiinnostuksen kohteena. Eettisiksi valinnoiksi lukeutuvat aiheiden ja tutkimusnäkökulman valinnat sekä niiden nimeämiset jo sellaisenaan, mutta kyse on myös aiheista jotka ovat jollain tavoin tabuja. Tutkittaessa ihmisten kokemuksia, on pohdittava tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien välistä suhdetta ja vuorovaikutusta. Eettisen laadullisen tutkimuksen osana ovat itsetutkiskelu ja henkilökohtainen reflektio. On arvioitava miten tutkijan tunteet ja tutkimusprosessin valinnat liittyvät toisiinsa. (Laitinen & Uusitalo 2007, 317.) Sensitiivinen tutkimus asettaa tutkijat haastavaan asemaan jolloin omien arvojen ja valintojen merkitykset korostuvat entisestään. Nuorten turvapaikanhakijoiden elämän analysoiminen on sensitiivinen aihe, jota pyrin tutkimuksessani kunnioittamaan.

Eettisten ongelmien ratkaisua ei ole aineiston hankintaa koskeva tutkimusetiikan ja juridiikan opettelu. Eettisten normien ja lakien tuntemus auttaa kyllä konkreettisten ratkaisujen tekemisessä, mutta jokainen kantaa itse vastuunsa tutkimustyössä tehtävistä ratkaisuista ja valinnoista. (Kuula 2006, 21.) Arkaluonteisia ja sensitiivisiä asioita täytyy tutkia tutkimuseettiset normit tuntien ja haastateltavien yksityisyyttä kunnioittaen (Kuula 2011, 136). Tutkimuksen peruslähdekohta on, että tutkimukseen osallistuvien on voitava osallistua siihen vapaasti, ilman ehtoja. Tutkimuksesta tulee antaa tarpeelliset tiedot, jotta ihmiset voivat tehdä päätöksen osallistumisestaan. (Laitinen & Uusitalo 2007, 318.)

Arvot voidaan määritellä sosiaalisten periaatteiden, tavoitteiden tai standardien kautta, joita yksilöt, ryhmät tai yhteiskunta pitävät hallussaan. Arvot ohjaavat vahvasti sosiaalityön ammatillisuutta ja käytäntöjä. Ydinarvot korostavat 1) palveluja, 2) sosiaalista oikeudenmukaisuutta, 3) ihmisarvoja, 4) ihmissuhteiden merkitystä, 5) luottamusta ja 6) ammatillista osaamista. Eettiset ongelmat pohjautuvat moraaliarvojen ideologiaan siitä, millainen käyttäytyminen on oikeaa ja millainen väärää ja mikä on hyvää ja mikä on pahaa. Yhteiskunnan arvot heijastuvat sen eettisiin periaatteisiin ja niihin liittyviin käytäntöihin. (Gambrill 1997, 44.)

NASW (National Association of Social Workers) listaa eettiset periaatteet kuuteen eri kategoriaan. Ensimmäisenä eettisenä periaatteena ovat palvelut. Sosiaalityöntekijän ensisijainen tavoite on auttaa avuntarpeessa olevia ihmisiä ja osoittaa heidän sosiaaliset ongelmansa. Sosiaalityöntekijät antavat tietonsa, arvonsa ja taitonsa auttaakseen muita

ihmisiä. Sosiaalityöntekijöitä rohkaistaan käyttämään kaikkia ammatillisia taitojaan työssään. (Gambrill 1997., 45.)

Toisena NASW:n eettisenä periaatteena on sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Sosiaalityöntekijät tavoittelevat muutosta erityisesti haavoittuvaisille ja sorretuille yksilöille ja ryhmille. Sosiaalityöntekijöiden sosiaalisen muutoksen pyrkimykset suuntautuvat pääosin köyhyyden, syrjinnän ja muiden sosiaalisten epäoikeudenmukaisuuksien muutokseen. Nämä muutospyrkimykset tukevat sensitiivisyyttä, tietoa syrjinnästä ja kulttuurisesta etnisyydestä. Sosiaalityöntekijät tavoittelevat näillä asiakkaiden tasa-arvon mahdollisuutta ja heidän pääsyään tarvittavaan tietoon, palveluihin ja resursseihin sekä osallisuutta päätöksentekoon. (Mt., 45.)

Kolmanneksi eettiseksi periaatteeksi NASW on nostanut ihmisarvot. Sosiaalityöntekijät kunnioittavat luontaisia ihmisarvoja kohtelemalla jokaista ihmistä huolehtivaisella ja kunnioittavalla tavalla, välittämättä yksilöllisistä eroavaisuuksista ja kulttuurisista sekä etnisistä erilaisuuksista. Sosiaalityöntekijät tukevat asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja lisäävät asiakkaan osallisuutta oman elämänsä hallintaan. Sosiaalityöntekijät ovat tietoisia kaksijakoisesta roolistaan, he pyrkivät ratkaisemaan sekä asiakkaiden että yhteiskunnan välisiä ristiriitoja käyttäen ammatillisia arvojaan, eettisiä periaatteitaan ja standardeja. (Mt., 45.)

Sosiaalityöntekijät tunnistavat ihmissuhteiden merkityksen yhtenä eettisenä periaatteena ja pitävät ihmissuhteita tärkeinä tekijöinä ohjatessaan asiakkaita muutokseen. Sosiaalityöntekijät pyrkivät voimistamaan ihmisten sosiaalisia suhteita ja yksilön hyvinvointia ja pitävät tärkeinä ihmisten ympärillä olevaa verkostoa eli perhettä, sosiaalisia ryhmiä ja yhteisöjä. Viidentenä eettisenä periaatteena on luottamuksellisuus. Sosiaalityöntekijät käyttäytyvät luotettavalla tavalla ja ovat tietoisia ammatin vaatimuksista, arvoista, eettisistä periaatteista sekä standardeista ja toimivat johdonmukaisin tavoin. Sosiaalityöntekijät toimivat rehellisesti ja vastuullisesti tukien organisaation eettisiä käytäntöjä. Viimeisenä periaatteena on kompetenssi, jolla tarkoitetaan sitä, että sosiaalityöntekijät pyrkivät jatkuvasti kehittämään ammatillista osaamistaan ja tietoaan sekä lisäämään sitä käytännön työhön. (Mt., 45–46.)

Nämä eettiset periaatteet ovat sosiaalityön lähtökohtia ja ohjaavat osaltaan syrjinnänvastaista ja monikulttuurista työtä. Erityisesti oikeudenmukaisuuteen ja ihmisarvoihin liittyvät kysymykset ovat tärkeitä monikulttuurisuutta ajatellen. Molemmat näistä periaatteista tukevat syrjinnänvastaisuutta sosiaalityössä ja ihmisten huomioimista arvokkaalla tavalla. Ihmissuhteiden merkitys on mielestäni tärkeä osa syrjäytymisen ja osallisuuden ilmiöitä ja niiden nostaminen sosiaalityöntekijän eettisiin periaatteisiin on erityisen tärkeää. Luottamuksellisuuden periaate maahanmuuttajien parissa tehtävässä työssä korostuu, sillä maahanmuuttajien taustoissa on usein epäluottamukseen liittyviä ilmiöitä, kuten esimerkiksi epäluottamus viranomaisiin johtuen korruptoituneesta viranomaisten toiminnasta kotimaassaan. Sosiaalityöntekijöiden tulee voittaa asiakkaiden luottamus ja huomioida luottamuksellisuuteen liittyvät ongelmat maahanmuuttajatyössä. Palveluiden nostaminen eettiseksi periaatteeksi on mielenkiintoinen, sillä on selkeää että sosiaalityö koostuu erilaisista palveluverkostoista, joissa työskentelevät antavat sille täyden työpanoksensa.

Etiikka ja eettinen ajattelut ovat tärkeä osa sosiaalityötä. Etiikan kysymyksiä ja omaa käyttäytymistä täytyy pohtia etenkin, kun pyrkii tekemään sosiaalityötä joka on kulttuurisensitiivistä. On hyvin tärkeää muistaa monikulttuurisuuden tuomat erot, mutta myös tärkeää on olla kiinnittämättä niihin liikaa huomiota ja muistaa kohdella jokaista yksilönä. Tietyt kulttuuriset piirteet eivät voi leimata asiakasta, vaikka ne ovatkin hyvä ottaa huomioon. Tutkimuksessani pyrin ottamaan huomioon tutkimusetiikan asettamat vaatimukset. Tieteellisen tiedon soveltaminen aineistoon on tärkeää, samoin kuin aineiston selkeys ja luotettavuus. Sensitiivinen ote näkyy aineiston ja asiakkaiden yksityisyyden kunnioittamisessa ja analysointivaiheessa. NASW:n listaamat eettiset periaatteet ovat hyvä pitää mielessä sekä tutkimusta tehdessä että käytännön sosiaalityössä.

4 Sopeutuminen Suomeen

4.1 Odotukset ja lähtökohdat Suomeen tullessa

Sopeutuminen Suomeen on vain yksi osa maahanmuuttajien elämää. Entinen elämä jatkuu samalla kun tutustutaan uuteen ympäristöön ja yhteiskuntaan. (Räty, 2002, 110.) Usein kuulee ennakkoluuloja valtaväestön suusta, että tänne tullaan vain sosiaalietuuk-sien perässä. Kysyin nuorilta turvapaikanhakijoilta mitä odotuksia heillä oli Suomeen tullessaan ja ovatko nämä odotukset toteutuneet. Tulokset osoittivat, että osalla haasta-teltavista ei ollut tietoa, minkälaista Suomessa on, ja mitä palveluita täällä tarjotaan. Päällimmäisenä mielessä on ollut halu päästä turvalliseen maahan.

H3: Silloin kun minä tulin Suomeen, mä en pystynyt mihinkään, koska taistelin elämän kanssa.

T: Eli ei ollut odotuksia?

H3: Minulla oli sen verran odotuksia, että saisin rauhaa, täältä Suomesta.

T: Onko tämä odotus nyt toteutunut?

H3: Kyllä.

H4: No silloin kun lähdin kotimaastani pois, halusin päästä turvalliseen paikkaan, niin tulin tänne Suomeen, en tiennytkään, että minkälaista apua täällä annetaan, tai minkälaisia suunnitelmia minulla pitäis olla, mä en välittänyt tästä asiasta.

T: Eli onko se odotus nyt toteutunut mikä sinulla oli?

H4: En ymmärtänyt kysymystä

T: Oliko, kun tulit Suomeen, täällä sellaista mitä ajattelit että tulee olemaan?

H4: Tietysti minä sain sen turvan, tai pääsin turvalliseen paikkaan, se oli kaikkein tärkein asia. Minulla ei ollut tietoa Suomesta.

H5: Eli siis ajattelen näin, mä tulin suomeen järjestämään itselle hyvän elämän ja vapaan ja turvallisen elämän

T: Ovatko ne toteutuneet?

H5: Tulevaisuudessa voi päästä opiskelemaan ja saada oleskeluluvan ja kaikki järjestyy.

T: Uskot siihen että kaikki järjestyy?

H5: Tilanne on epävarma.

Turvallisuus on tärkeä perustarve ja arvo sinänsä, ja se muodostaa pohjan täyden ja kel-vollisen elämän vaatimuksille: psyykkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille, itsensä to-teuttamiselle, mielekkään työn tekemiselle, ystävyys-suhteiden muodostamiselle ja yh-teisölliselle elämälle sekä omiin ja yhteisiin asioihin vaikuttamiselle (Suoranta 2011,

76). Näillä haastateltavilla ei ole ollut Suomeen tullessaan tietoa ja suuria haaveita. Lähtömaassa tapahtuneet tapahtumat pyörivät mielessä, ja päällimmäisenä on vain halu päästä turvaan. Pakolaisuus merkitsee muuttoa pois kotimaastaan, pakotettua lähtöä, joka voidaan usein tulkita lähtömaassa rikokseksi tai rikolliseksi toiminnaksi, kuten laittomaksi maastalähdöksi tai ihmisten salakuljetukseksi. Kun tämä liitetään turvallisuuspoliittisiin asioihin ja turvapaikanhakijoihin, voi usein jäädä huomioimatta, että on kyse ihmisistä, jotka matkaavat turvalliseen maahan hakeakseen kansainvälistä suojelua ja saadakseen pakolaisen aseman. (Pentikäinen 2005, 22.) Vapaa ja turvallinen elämä on tärkeää kaikille, usein unohdetaan kuinka onnekkaita olemme kun saamme asua turvallisessa ja rauhallisessa maassa.

Parhaiten turvapaikkajärjestelmä Suomessa toimii niiden hakijoiden kohdalla, jotka tulevat semmoisista maista, joihin käännyttäminen on vaikeaa tai mahdotonta, kuten Somaliasta tai Afganistanista. Sadat ihmiset jäävät kuitenkin täysin epätoivoiseen asemaan, vaikka kielteiset päätökset olisivatkin kansainvälisen oikeuden mukaisia. Harva turvapaikanhakija tietää tullessaan Suomeen, että päätös turvapaikasta voi tulla vasta kuuden tai seitsemän vuoden jälkeen. (Himanen & Könönen 2010a, 95.)

Sopeutumisprosessiin vaikuttaa olennaisesti ympäristön tuki ja turva. Maahanmuuttajien elämään vaikuttaa suomalainen yhteiskunta virallisella maahanmuuttopolitiikalla ja maahanmuuttajiin suunnattujen toimenpiteiden kautta sekä yleisimmin ilmapiirin tasolla. Alkuvaiheessa kontaktit suomalaisiin ovat hyvin vähäisiä ja rajoittuvat lähinnä viranomaisiin. Uuteen elämään liittyviä perustaitoja ja normeja ei ole kukaan opettamassa. On vaikeaa hahmottaa kirjoittamattomia käyttäytymissääntöjä eli yhteiskunnan epävirallisia normeja. (Räty 2002, 114–115.) Haastatteluun osallistuneilla nuorilla turvapaikanhakijoilla ei ollut huolenaiheena se, että he eivät sopeutuisi Suomeen. Kaikki haaveilevat paremmasta ja turvallisemmasta elämästä, jonka he uskovat saavuttavansa, kunhan tieto turvapaikan saamisesta tulee ja he saavat jäädä Suomeen. Tukea ja turvaa ei välttämättä ole niin helposti saatavilla vielä turvapaikkaprosessin aikana. Vaikka elämä vastaanottokeskuksessa olisi turvallista, epätietoisuus aiheuttaa turvattomuuden tunteita. Sopeutumisprosessi Suomeen on vielä keskeneräinen.

Haastattelemani nuoret turvapaikanhakijat elävät niin sanotussa välitilassa. Välitilaa olen käsitellyt tarkemmin luvussa 2.3. Haastatteluissa kävi ilmi, että nuoret kokevat

elämäntilanteensa epävarmaksi. Tulevaisuudelle on toiveita, mutta ennen oleskelulupapäätöstä he eivät voi tehdä juuri muuta kuin odottaa. Suoranta (2011, 42, 93) kertoo välitilasta käsitellessään elämää vastaanottokeskuksessa. Vastaanottokeskus on kuin jonkinlainen ”ei kenenkään maa”, alue jota ei asuta kukaan, ei ainakaan kukaan varteen otettava. Turvapaikanhakijat eivät ole enää kotimaassaan, mutta eivät myöskään osa suomalaista yhteiskuntaa. He elävät välitilassa ja -ajalla, eivät enää omassa kotimaassaan (tai siellä mistä heidän matkansa on käynyt), mutta eivät myöskään vielä uudessa maassa. Vastaanottokeskus on välitila vanhan ja uuden välillä tai vanhan ja siihen palaamisen välillä. Jos turvapaikanhakijalle myönnetään oleskelulupa, alkavat valtion tukemat kotoutumistoimet sekä elämän rakentaminen, mutta jos myönteistä päätöstä ei tule, on palattava takaisin, mihin kukin sitten palaakaan. Epävarma elämä välitilassa ei anna suuria sopeutumisen mahdollisuuksia nuorille turvapaikanhakijoille.

4.2 Arjen eläminen ja siihen liittyvät ongelmat

Vastaanottokeskuksen arjen kuvauksissa oman minuuden ja ympäristön välinen raja muuttuu hauraaksi. Turvapaikanhakija on menettänyt mahdollisuutensa hallita elämänsä eri ulottuvuuksia. Odotus, joka usein pitkittyy, muuttuu usein äärimmäiseksi voimattomuuden ja ahdistuksen tunteiksi, pahan kokemukseksi. Turvapaikanhakijat joutuvat tekemään selkoa hyvin henkilökohtaisista, kipeistä ja traumaattisista kokemuksista maahantuloa kontrolloiville ja oleskelulupia myöntäville viranomaisille. Pakolaisstatus-ta tai turvapaikkaa hakiessa lähtömaassa koettu paha muuttuu valuutaksi. (Huttunen 2006, 98.)

Epäilemättä erilaisista kulttuurisista taustoista tulevilla ihmisillä on erilaisia käsityksiä siitä, kuinka arkea tulisi elää ja mikä siinä on tärkeää ja vähemmän tärkeää. Monikulttuurisuuden käsite on haastanut suomalaisia herkistymään näille erilaisille tavoille ajatella ja toimia. Siihen, miten maahanmuuttajat kohtaavat suomalaisen arjen vaikuttaa monet muut tekijät, ei vain erilainen kulttuurinen tausta. Maahanmuuttajien elämässä oireilevat pahan kokemukset ja etenkin hoito- ja sosiaalityön ammattiteissa ihmiset joutuvat kohtaamaan sen. Aikaisemmin elämässä koettu paha kulkee mukana ja vaikuttaa maahanmuuttajan elämään uudessa asuinpaikassa. (Huttunen 2002, 100).

Maahanmuuttajaan sopeutumiseen ja arkeen vaikuttaa myös se, miten hänet otetaan vastaan uudessa yhteiskunnassa. Inhimillinen vastaanotto ja riittävä tuki, etenkin alkuvuosina, auttavat maahanmuuttajaa omaksumaan aktiivisen roolin oman elämänsä hallitsijana uudessa yhteiskunnassa. Aktiivisen toimijan taustalla on toivo siitä, että pystyy vaikuttamaan omiin elinolosuhteisiin sekä arjen realiteetteihin. Elämänmuutos, jonka maahanmuuttajat kokevat uuteen maahan tullessaan on suuri, mutta muutoksia on usein koettu jo lähtömaassa ja ne aiheuttavat uusia haasteita ja ongelmia maahanmuuttajan elämässä. Ilman ohjausta ja tietoa voivat haasteet johtaa ajautumisen ja väärin valintojen kautta ei-toivottuihin elinolosuhteisiin ja syrjäytymiseen. (Alitolppa-Niitamo ym. 2005, 37, 39.)

Suomessa oleskelulupahakemukseensa päätöstä odottava henkilö pääsee kokemaan konkreettisesti ilman henkilötunnusta elämisen riemut. Vuokrasopimuksen tekeminen on käytännössä mahdotonta, pankkitiliä ei voi avata ja terveydenhuoltopalvelut ovat saatavilla vain jos on rahaa maksaa. Kiireellinen hoito on teoriassa tarjolla, mutta turvapaikanhakijoiden saama hoito kaikista erikseen määritellyistä on heikoin. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista takaa oikeuden terveydenhuoltoon pääosin vain Suomessa pysyvästi asuville henkilöille. (Leppäkorpi 2011, 102.)

Maahanmuuttopolitiikka korostaa maahanmuuttajien tasa-arvoista asemaa sekä yhteiskunnan jäsenenä että palveluiden saajina. Se nähdään osana yleistä syrjäytymistä ja huono-osaisuutta ehkäisevää yhteiskuntapolitiikkaa. Maahanmuuttajan omalla aktiivisuudella ja sopeutumisenhalulla on kuitenkin paljon merkitystä kotoutumiselle. (Anis, 2008, 23.) Turvapaikanhakijan kohdalla sopeutuminen voi olla vaikeaa. Miten kotoutua kun ei ole tietoa, saako jäädä maahan. Monet turvapaikanhakijat ovat voineet saada jo kieltävän vastauksen jostain toisesta maasta ja pelkäävät pettymystä myös täällä ollessaan. Sosiaalityön kentällä tulisi miettiä, miten näitä ihmisiä voitaisiin paremmin tukea.

Turtiainen (2009, 329–345) kertoo artikkelissaan tutkimuksestaan, jonka aiheena on kiintiöpakolaisten luottamuksen rakentuminen viranomaisia kohtaan pakolaisprosessin eri vaiheissa. Hänen tutkimuksessaan maahantulon alkuaika on koettu helpotuksena, viranomaiskokemuksia on ollut runsaasti ja tutkimukseen osallistuneet olivat saaneet paljon apua. Omassa tutkimuksessani huomaa, kuinka erilaisia turvapaikanhakijoiden kokemukset voivat olla verrattuna kiintiöpakolaisiin. Taustalla on se, että he elävät täy-

sin erilaisessa asemassa tässä yhteiskunnassa, vaikka usein pahan kokemukset lähtömaassa voivat olla samankaltaisia. Eräs haastateltavista koki, että apua ei ole juuri saatavilla ennen kuin oleskelulupa on saatu. Sairaana perheenjäsenen kanssa Suomeen saapunut nuori turvapaikanhakija kertoi haastattelussa kokemuksistaan avunsaannista vastaanottokeskuksessa.

*H5: ”En asu yksin, asun * kanssa joka on sokea, ja hän ei saa mitään hoitoa sen takia kun ei ole oleskelulupaa. Oleskeluluvan kautta saisi enemmän hoitoa ja ei olisi niin paljon ongelmia. Jos olisin yksin, niin ehkä voisin järjestää itselleni paremman elämän, mutta koska perhe on mukana ja ongelmia on, niin se ei onnistu.”*

Haastateltava kokee, että oleskeluluvan myötä hänen elämänsä helpottuisi ja apua olisi paremmin saatavilla. Elämä välitulassa ei ole helppoa. Oman elämän järjestämistä hidastaa huoli perheenjäsenestä ja saatavilla olevien palveluiden ja hoitojen puutteellisuus. Tulevaisuuden kuva ei näyttäydy positiivisena vielä tässä vaiheessa, vaikka oleskeluluvan saisikin.

T: Entäs jos saisitte oleskeluluvan niin mitä tekisitte sitten?

*H5: Mun elämä on ollut koko ajan vaikeaa ja koska * asuu kanssani ja on sokea eikä pysty tekemään paljoa ja ongelmia on. Elämä on vaikeaa hänen takia.*

*H5: Eli ei vielä tiedä, eletään tässä hetkessä ja tilanteessa. Jos olisin yksin niin voisin ehkä selvittää omaa elämää, mutta * tilanteen takia vaikeaa.*

Palveluiden puutteellisuudesta kertoo myös Rauta (2005, 32–33), joka nostaa turvapaikanhakijat ihmisryhmäksi, jotka ansaitsevat erityistarkastelua hänen selonteossaan maahanmuuttajien mielenterveyspalveluiden saatavuudesta ja tarpeellisuudesta. Pelkästään jo sen takia, että turvapaikanhakijat elävät hyvin erityisessä ja stressaavassa elämäntilanteessa, heistä olisi syytä olla huolissaan. Kansallisesti ja kansainvälisesti erilaiset sosiopoliittiset suhdanteet vaikuttavat turvapaikanhakijoiden kohteluun ja he ovat usein herkkiä jäämään palveluiden ulkopuolelle. Koko turvapaikanhakuprosessin aikana on useita vaiheita, jossa on mahdollista että turvapaikanhakijat jäävät eettisesti hyvän kohtelun ja hyvien hoitokäytäntöjen ulkopuolelle.

Viime vuosien aikana turvapaikanhakijoiden mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet huomattavasti. Pitkä oleskelulupapäätöksen odottaminen aiheuttaa sinällään jo erittäin paljon mielenterveys sairauksia monelle, joka käy läpi tämän pitkän prosessin. Ongelmia

ilmenee myös nopeissa menettelyissä. Tällöin ongelmat johtuvat muunlaisista syistä, esimerkiksi vuosia jatkuneesta pakomatkasta maasta toiseen, sekä myös siitä, että terveydenhoitoa ei nopeassa menettelyssä ehditä aloittaa ollenkaan, tai saattaa aloitettua hoitoa loppuun. Tällä hetkellä esimerkiksi kidutuksen uhreilla ei ole yhtäläistä mahdollisuutta saada hoitoa traumoihinsa. Joidenkin vastaanottokeskusten asukkaat pääsevät asiantuntevaan hoitoon Kidutettujen kuntoutuskeskukseen, kun taas joissakin keskuksissa hoito tapahtuu paikallisen terveydenhuollon piirissä tai mielenterveystoimistoissa. (Rauta 2005, 32–33.)

Huoli perheenjäsenestä vie haastattelun melkein kaikki vastaukset kyseiseen aiheeseen. Haastattelun aikana tuli tunne, että haastateltava toivoisi, että minä voisin tehdä asialle jotain. Haastateltava toistaa useaan kertaan kuinka vaikeaa hänen elämänsä on, ja hakee katseellaan jonkinlaista vastausta minulta. Hänestä paistaa epätoivo, pelko ja suru, mutta myös jollain tavoin tilanteen hyväksyminen. Nyt ei vain onnistu.

H5: Sata kertaa olen pyytänyt apua, mutta siihen vaaditaan oleskelulupaa. Nyt ei onnistu.

Pitkät käsittelyajat ovat selkeästi suomalaisen turvapaikkaprosessin suurin ongelma. Kun turvapaikkakuulustelun hoitaa ulkomaalaisvirasto, ensimmäistä päätöstä voi joutua odottamaan kuudesta yhdeksään kuukautta. Poliisin haastatellessa aikaa kuluu noin puolitoin vuotta, joskus pitempäänkin. Nopeutetussa päätöksessä kielteisen päätöksen saaminen kestää seitsemästä vuorokaudesta useaan kuukauteen. Vain murto-osa traumatisoiduista turvapaikanhakijoista saa terveydentilastaan asianmukaisen lääkärilausunnon, joka liittyy turvapaikanhakuprosessiin ja jossa olisi kannanotto mahdollisesta kidutuksesta tai seksuaalisesta väkivallasta. Ongelmana on se, että viranomaistahot (Ulkomaalaisvirasto, Hallinto-oikeus ja Korkein oikeus) eivät ota riittävästi huomioon asiantuntijalausuntoja. Asiantuntijalausunnoilla ei näytä olevan vaikutusta käsittelyaikoihin ja turvapaikanhakijat ovat maassamme eriarvoisessa asemassa, koska hoitoon pääsy on sattumanvaraista. (Mt., 34–35.)

Oleskeluluvan odottaminen näkyi myös muiden haastateltavien kohdalla. Lukuun ottamatta kahta haastateltavaa, jotka olivat myönteisen päätöksen jo saaneet. Oleskeluluvan puuttuminen tuli esiin haastateltavien vastauksissa. Kysyin nykyhetken tilanteesta ja

siitä minkälaisia mahdollisuuksia nuoret kokevat että heillä on, ja ovatko he kohdanneet ongelmia. Halusin myös selvittää, minkälaisena he näkevät tulevaisuutensa.

T: Millainen tilanteesi on nyt, millaisia ongelmia tai mahdollisuuksia siihen liittyy?

H4: Tällä hetkellä ei mitään suunnitelmia, ja enkä voi miettiä sitä asiaa koska en ole vielä saanut oleskelulupaa tähän maahan.

T: Koetko että et voi vielä ajatella mahdollisuuksia Suomessa?

H4: Niin kuin jokainen nuori haluaa opiskella, minäkin haluan opiskella. Mä voisin saada peruskoulun päästötodistuksen, en tiedä pääsenkö sen jälkeen johonkin ammatilliseen koulutukseen vai ei, se taas on kiinni oleskeluvasta.

T: Millaisena näet tulevaisuutesi?

H4: Minun mielestä itse haluaisin jäädä tänne Suomeen, ja haluaisin saada hyvän tulevaisuuden tässä turvallisessa maassa.

T: Mikä tekee sen hyvän tulevaisuuden?

H4: Vaikea vastata tähän kysymykseen, minun mielestä se on kiinni ehkä koulutuksesta, jos saan koulutuksen, sitten jonnekin töihin ja katsotaan miten asiat etenevät sen jälkeen.

H6: Ongelmana on että ei saa oleskelulupaa. Sitten kun saa oleskeluluvan ja kielitaitoa niin ajan myötä kaikki järjestyy. Se on elämää.

T: Millaisena näet tulevaisuutesi?

H5: Siten että tulevaisuus on epävarma, ei voi tietää miten käy.

H6: Jos saa oleskeluluvan niin kaikki järjestyy ja edessä on hyvä tulevaisuus, mutta ilman oleskelulupaa tulee epäselvä tilanne, mitä tapahtuu itselle ja miten käy tulevaisuudessa. Kaikki riippuu siitä oleskeluvasta.

H7: Iso asia tällä hetkellä mun elämässä on oleskelulupa, minulla ei sitä tällä hetkellä ole.

T: Millaisena näet tulevaisuutesi?

H7: Näen tulevaisuuden aivan edessä ja valoisana.

T: Eli uskot että saat oleskeluluvan?

H7: Toivon niin

Lähtöpäätös pakoon lähtemisestä tehdään usein nopeasti ja yllättävässä tai kaotoisessa tilanteessa. Oletetaan että pako tuo mahdollisuuden säilyä hengissä, paremmat mahdollisuudet auttaa omia läheisiään tai vaikuttaa enemmän oman kotimaansa tilanteeseen. Pakomatka nähdään usein ainoana vaihtoehtona ja sille lähdetään ehkä liiankin positii-visin mielin ajatellen, että vaikeudet voidaan jättää taakse ja uusi, hyvä elämä on aluil-laan. (Räty 2002, 117.)

Haastateltavilla tulevaisuuden suunnitteleminen tuntuu melkein mahdottomalta ennen kuin tieto oleskeluluvan saamisesta tulee. Haaveita koulupaikan ja työpaikan saamisesta oli kaikilla nuorilla, mutta pelko kielteisestä turvapaikkapäätöksestä estää heitä tekemästä mitään suurempia suunnitelmia. Vaikka oleskelulupa myönnettäisiin, saattavat haaveet hyvästä koulupaikasta ja työstä rikkoutua, koska suomalaisen yhteiskunnan normijärjestelmä osaltaan mitätöi maahanmuuttajien kyvyt. Kotimaassa suoritettu tutkinto ei välttämättä pädekään enää Suomessa. Myös kotimaassa saatu työkokemus voi olla Suomessa arvoton. Esimerkiksi autonkuljettajana toiminut henkilö ei välttämättä saa ajokorttia ja kotimaassaan lääkärinä toiminut voi joutua opiskelemaan lisää vuosikausia, saadakseen toimintaluvan. (Räty 2002, 114–115.)

4.3 Kieli haasteena sopeutumiselle

Valtakielen osaamattomuutta voidaan pitää yhtenä suurimpana eriarvoisuutta ylläpitävistä tekijöistä monikulttuurisissa yhteiskunnissa. Kielitaitoa pidetään tärkeänä osana yksilön habitusta, eli osana tämän henkilökohtaisia, historiallisia ja sosialisointin muokkaamia ominaisuuksia. Valtakielen oppimiseen on listattu vaikuttavan ainakin kolme eri tekijää: 1) valtakielelle alistuminen, 2) kielen oppimiskyky ja 3) taloudelliset tekijät. Myös maahanmuuttajaryhmän ja valtaväestön kielten etäisyys ja valtaväestön asenteet vaikuttavat kielen omaksumiseen. Maahanmuuttoikäillä, nykyisellä iällä ja asuinajalla on myös todettu olevan merkitystä. (Talib & Lipponen 2008, 106.)

Kieli on merkki etnisestä ja kulttuurisesta kuuluvuudesta sekä osa kulttuuria. Kieltä voidaan pitää sosialisointin tärkeimpänä kohteena ja välineenä, sen avulla rakennetaan vuorovaikutusta ja kytkeydytään ryhmään ja samalla kulttuuriin. Kulttuuriset tavat ja arvot kiinnittyvät kieleen ja kommunikaatioon automaattisesti. Tämä johtuu siitä, että kieli ja kommunikaatio ovat kulttuurisia tapoja ilmaista ajatuksia ja itseään. Kulttuuri siis ilmenee ja sitä ilmaistaan kielen avulla, kun lapsi oppii äidinkieltään, hän oppii myös kulttuuriaan. Kieli vahvistaa identiteettiä ja itsetuntoa ja sen avulla tullaan tietoiseksi omista juuristaan. (Paavola 2007, 34–35.)

Valtaväestön kielen oppimisen avulla arkipäivän asiat helpottuvat ja elämässä päästään eteenpäin. Kielitaitoon vaikuttaa yksilön oma kielellinen lahjakkuus, motivaatio oppia

kieltä sekä kieliympäristö. Kieliympäristöllä tarkoitetaan esimerkiksi sitä onko henkilö-
lä paljon suomalaisia ystäviä ja kontakteja. Monikulttuurisen taustan omaavien nuorten
kotoutumista ja identiteettiä koskevassa tutkimuksessa ne, jotka olivat valinneet oman
kulttuuriyhteisönsä tärkeimmäksi kanssakäymisen kohteeksi, ilmaisivat puutteellista
suomenkielen taitoa. Oma kulttuuriyhteisö oli valittu tärkeimmäksi, koska suomalaisiin
kontaktin luominen oli tuottanut pettymyksiä tai epäilyjä. Kohtalainen kielitaito on erit-
tään tärkeä kotoutumiselle, opiskelulle ja työpaikan saannille. (Talib & Lipponen 2008,
105.) Myös Suoranta (2011, 42) puhuu teoksessaan yhteisen kielen puutteesta ja sen
tuottamista käsin kosketeltavista hankaluuksista. Yhteisen kielen puute kuvaa monikult-
tuurisen maailman yleisiä haasteita, jotka eivät kuitenkaan ole historiallisesti ylitse-
pääsemättömiä.

Haastatteluissa kerrottiin toiveista oppia kieli, opiskella ja löytää sitä kautta hyvä työ-
paikka. Näitä asioita pidettiin tärkeänä, jotta asiat järjestyisivät.

*H1: Mulla on tällänen ajatus, että Suomessa haluaisin opiskella yliopis-
tossa ja hankkia jotakin ammattia ja työllistyä, semmonen toivomus mulla
on.*

*H2: Minä olen siellä kotimaassa valmistunut yliopistosta ja haluaisin
myöskin Suomessa opiskella jotakin ja haluaisin työllistyä Suomessa. Ha-
luaisin opiskella kielen erittäin hyvin.*

Nämä kaksi haastateltavaa olivat erilaisessa asemassa verrattuna muihin haastateltaviin,
koska he olivat juuri saaneet oleskeluluvan Suomeen. Molemmilla oli toiveena päästä
pian kouluun opettelemaan kieltä, jotta he voisivat paremmin sopeutua Suomeen.

*T: Yleisesti elämäntilanne, millainen se on ja minkälaisia ongelmia siihen
liittyy tai onko siinä mahdollisuuksia?*

*H2: Ensiviikolla mennään hankkimaan henkilötunnus maistraatilta ja sit-
ten pitää löytää koti, se on vaikeaa, ja sit koulua pitää odottaa noin puoli-
sen vuotta, elikkä tää suomenkielen kurssi pitää odottaa, se on niinku hi-
das prosessi.*

Turvapaikanhakijoiden elämä vastaanottokeskuksessa on odottamista ja epävarmuutta.
Huoli tulevaisuudesta pysyy jopa heidän kohdalla, jotka ovat saaneet myönteisen turva-
paikkapäätöksen. He eivät aina heti pääse muuttamaan pois, koska heille ei löydy omaa
asuntoa eikä kuntapaikkaa. (Suoranta 2011, 42.) Vaikka oma koti ja sen löytämisen vai-

keus oli myös haastateltavien mielessä, he silti keskittyivät puhumaan opiskelun ja kielinoppimisen tärkeydestä.

T: Millaisena näet tulevaisuutesi?

H1: Minä haluaisin opiskella, kotimaassa valmistuin lukiosta, ja tässä haluaisin opiskella yliopistossa jotakin muuta ehkä, minä haluaisin että minusta tulee monipuolinen ihminen.

H2: Minusta tulevaisuus on ihan hyvä jos opiskelen hyvin. Ja sitten muut asiat järjestyy, löytyy jotakin työpaikkaa, se ihan hyvä mun mielestä.

Vaikka kielen oppiminen on hidas prosessi, etenkin kun kielikursseja täytyy odotella, molemmat haastateltavista vaikuttivat hyvin tyytyväisiltä ja toiveikkailta tilanteeseen. Oleskeluluvan odottamisesta johtuva epävarmuus, huoli ja pelko olivat poissa ja tilalla toiveita tulevaisuudesta. Taustalla ja lähtömaalla voi olla myös suuri vaikutus siihen, mitä elämältä haluaa. Nämä nuoret olivat jo kotimaassaan opiskelleet paljon ja heidän kulttuurinsa on hyvin työ- ja tulospainotteinen. Heidän elämäkatsomuksensa ja kokemuksensa mukaan opiskelu ja työ ovat tapa selvitä elämässä.

Lähtömaassa saadun koulutuksen on todettu edistävän uuden kielen oppimista. Hyvän koulutuksen saaneet ovat tottuneet opiskelemaan vieraita kieliä ja he osaavat myös soveltaa aikaisempia oppimismenetelmiään uuden kielen opiskeluun. Maahanmuuttaja-taustaisen henkilön oma äidinkieli toimii välineenä hyvin toimivaan kaksikielisyteen. Uuden kielen oppiminen edellyttää oman äidinkielen osaamista, ja se on myös luontevin väline ilmaista itseään. Kielitaidottomuus voi heikentää itsetuntoa ja vaikeuttaa psykologista sopeutumista. Oman äidinkielen hyvä hallinta katsotaan perustaksi yksilön myöhemmälle älylliselle ja kielelliselle kehitykselle, sillä on myös merkitystä ehyen identiteetin muodostumiselle. (Talib & Lipponen 2008, 107.)

Kieli on uuden kulttuurin oppimisen avain. Kielen avulla yksilön mahdollisuus sopeutua uuteen kulttuuriin ja yhteisöön paranevat. Kaksi- ja monikielisyttä pidetään nykymaailmassa rikkautena. Maahanmuuttajat ovat yleensä tilanteessa, jota nimitetään diglossiksi. Diglossialla tarkoitetaan tilannetta, jolloin kielet ovat eriytyneet niiden erilaisen roolin mukaan. Kaksikielisten maahanmuuttajien kannalta diglossia voi olla täydellinen, kotona puhutaan omaa äidinkieltä ja muualla toisena kielenä olevaa valtakieltä. Kaksikielisuuden etuina nähdään muun muassa kommunikatiiviset hyödyt suhteessa vanhem-

piin ja perheeseen, sukuun, yhteisöön ja kansakuntien ja ryhmien välisiin yhteyksiin. (Paavola 2007, 43–44.)

Kun ajatellaan nuoria turvapaikanhakijoita, täydellinen diglossia voi olla vaikea saavuttaa. Asuessaan vastaanottokeskuksessa he elävät useasta eri maasta tulevien kanssa, ja näin oman kielen puhuminen ja kuuleminen eivät ole itsestään selvää. Usein turvapaikanhakijat kuitenkin löytävät samankielistä seuraa ja pääsevät harjoittamaan omaa äidinkieltään vastaanottokeskuksissa sekä sen ulkopuolella. Oman äidinkielen sekä suomenkielen harjoittaminen ovat molemmat tärkeää ja onnistuvat kunhan turvapaikanhakijalla on tarpeeksi kontakteja sekä omaan kulttuuriyhteisöönsä sekä valtaväestöön. Opin Aika -projektin työntekijöiden mukaan nuorten tutustuttaminen valtaväestöön on vaikeaa etenkin kun yhteistä kieltä ei löydy. Näin ollen nuorten kielitaitokaan ei pääse kehittymään sillä tavoin kuin toivottaisiin.

Jokaisella nuorella lähtökohdat eivät ole samat, osa turvapaikanhakijoista voi olla jopa täysin lukutaidottomia. Opiskelu ja työllistyminen olivat kuitenkin myös toiveena nuorilla, jotka vielä elävät välivaiheessa ja epävarmuudessa myönteisen oleskeluluvan suhteen.

H6: Luulin ennen kuin tulin suomeen että jos opin kielitaidon sitten se työelämä sujuu ja elämä järjestyy.

T: Uskotko että se toteutuu?

H6: Tähän mennessä ei ole toteutunut.

H7: Toiveita työstä ja opiskelusta. Haluan opiskella ja olla yhteiskunnalle hyvä.

T: Onko nämä odotukset toteutuneet täällä suomessa?

H7: Vielä on pitkä tie edessä, koska vasta vähän opiskellut suomenkieltä.

Turvapaikanhakijoille järjestettävä suomenkielen opetus jää vain muutamaan tuntiin viikossa. Opin Aika -projektin kouluun päässeet nuoret ovat siinä mielin onnekaassa asemassa, että heillä on mahdollisuus oppia kieltä jo ennen kuin pääsevät kotoutumistoimenpiteiden pariin. Nuoret ovat ymmärtäneet kielen oppimisen tärkeyden, jotta selviytyisi tässä yhteiskunnassa. On kuitenkin myös mahdollista, että haastatteluissa kielen oppiminen ja koulutus korostuvat myös sen takia, että nuoret ovat juuri tässä Opin Ajan -koulussa ja haastattelut tehtiin myös koulun tiloissa. Jos haastattelut olisivat järjestyneet muuta kautta tai olleet fyysisesti jossain muualla, on hyvinkin mahdollista että tu-

lokset olisivat olleet erilaiset. Uskon kuitenkin nuorten oikeasti ymmärtävän koulutuksen tärkeyden hyvälle elämälle Suomessa.

Maahanmuuttajien valtakielen osaamattomuus estää usein ainakin aluksi hyödyntämästä lähtömaassa hankittua koulutusta, ammattitaitoa ja työkokemusta. Valtakieltä tarvitaan niin sanotuilla primääriäityömarkkinoilla, eli henkisessä työssä ja palveluammateissa. Usein jopa korkeasti koulutetut maahanmuuttajat joutuvat tyytymään kieliongelmiensa vuoksi vähän valtakieltä vaativiin ammatteihin. Nämä ammatit ovat yleensä niin sanotusti sekundääriäityömarkkinoilla, joilla palkat ovat alhaisia, työsuhteen jatkuvuus epävarmaa, työttömyysriski suuri ja työolot ja uralla etenemismahdollisuudet heikot. Työnantajat eivät mielellään ota työhaastatteluun henkilöä, jolla on vieraskielinen nimi tai korostus puheessaan. Maahanmuutto ei kuitenkaan aina estä hyvän työpaikan löytämistä. On maahanmuuttajia jotka sijoittuvat työmarkkinoille jopa paremmin kuin valtaväestön edustajat jotka ovat saaneet saman koulutuksen. Tätä on selitetty maahanmuuttajien positiivisella valikoituneisuudella koulutuksen, kunnianhimon ja riskien ottamisen suhteen. (Liebkind ym. 2004, 80–82.) Positiivinen asenne, työn löytäminen ja kielen oppiminen auttavat maahanmuuttajia kotoutumaan Suomeen.

Uuden kielen oppiminen on haastavaa. Oppijan sosioekonomisella asemalla, etnisellä taustalla, viiteryhmän suuruudella ja tulevaisuuden suunnitelmilla on merkitystä minkälaiset mahdollisuudet hänellä on opiskella ja käyttää opittavaa kieltä. Mahdollisuuksiin vaikuttavat myös valtaväestön asenteet uutta kieltä oppijaa kohtaan. Etnisillä ryhmillä voi olla erilaisia kulttuurisia arvoja, joiden takia asenteet enemmistökielisiä ja koulutusta kohtaan vaihtelevat ryhmittäin. Kielen oppimistilanteeseen vaikuttaa myös se, mistä syystä hän on muuttanut uuteen maahan ja kuinka vakaa elämäntilanne on. Edellytykset toisen kielen oppimiseen ovat paremmat, jos uuteen maahan on asetettu pysyvästi, toisin kuin silloin kun tilanne on vielä epäselvä. Epäselvässä tilanteessa elävillä ihmisillä motivaatio uuden kielen oppimiseen ja uuden maan tapojen perehtymiseen voi jäädä heikoksi. Sosiaalisella tilanteella on suuri vaikutus siihen, mihin tarkoitukseen uutta kieltä opiskellaan, tarvitaanko kieltä välineeksi johonkin tiettyyn tarpeeseen vai laajemmin kotoutuakseen uuteen ympäristöön. (Pälli & Latomaa 1997, 25–26.)

Turvapaikanhakijat ovat juuri tällaisessa epäselvässä tilanteessa, koska tietoa oleskeluluvan saamisesta ei ole. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret toivoivat kaikki oppivansa

suomenkieltä, jotta heillä olisi helpompaa selviytyä arkielämästä. Motivaatiota suomenkielen kunnolla oppimiseen ei välttämättä löydy ennen kuin on tieto oleskeluluvasta. Vaikka haastateltavat pitivät kielitaitoa tärkeänä, motivaationpuute voi silti näkyä jokapäiväisessä koulunkäynnissä. Miksi opetella uutta kieltä jos ei kuitenkaan saa jäädä tänne?

Kielen oppimisen edistyminen on sidoksissa kielen käyttöön. Opetuksella on merkitystä oppimiselle, mutta on myös merkittävää, kuinka paljon uutta kieltä käytetään luokkahuoneen ulkopuolella. Tilanteet, joissa kieltä tarvitaan, ovat erilaisia. Tarvitaan aivan erilaisia valmiuksia selviytyä tapaamisesta viranomaisen kanssa, kuin vuorovaikutuksesta ruokakaupan kassan kanssa. Samassa sosiaalisessa asemassa päällisin puolin elävillä voi olla hyvin erilainen kielellinen elämä. Osa ihmisistä pyrkii aktiivisesti omaksumaan lisää kaikista eteen tulevista kielellisistä tilanteista, kun taas toiset rajoittavat kanssakäymisen valtaväestön kanssa minimiin, eivätkä edisty oppimisprosessissaan yhtä nopeasti kuin aktiivisesti ympäristöään hyödyntävät kielenoppijat. Oppimisprosessiin vaikuttaa myös henkilön persoonallisuus, ikä, yleinen älykkyys ja kielellinen lahjakkuus. (Pälli & Latomaa 1997, 26–27.)

Kun huomioi turvapaikanhakijoiden normaalin suomenkielen opetusmäärän, ei voi olettaa, että kielitaito kehittyisi kovin nopeaa. Vastaanottokeskuksissa kieltä ei pääse käyttämään ja harjoittamaan paljoa kun eletään muiden kieltä osaamattomien kanssa. Osa ihmisistä oppii ja omaksuu uuden kielen nopeammin kuin toiset, ja olisi hyvin tärkeää, että myös turvapaikanhakijoilla olisi enemmän tilaisuuksia kehittää ja edistää kielen oppimista.

Pälli & Latomaa (mt., 101–102) listaavat opettajien vastauksia kielen oppimisen suurimmista esteistä tutkimuksessaan maahanmuuttajien kielitaidosta. Pällimmäisenä opettajien kokemista vaikeuksista ovat opiskelu- ja oppimiskulttuurin erot. Maahanmuuttajilla voi olla heikko kirjoitus- ja lukutaito, vähäinen opiskelutottumus tai ylipääntensä oppimiskäsitys. Vaikea elämäntilanne vaikuttaa motivaatioon ja usein heidän kontaktinsa aitoihin puhetilanteisiin suomalaisten kanssa ovat vähäisiä. Kaipuu kotimaahan vaikuttaa myös kielen oppimiseen, koska taustalla on ajatus oleskelun ja kielen tarpeen väliaikaisuudesta. On mielestäni selvää, että turvapaikanhakijoiden motivaatio kielen oppimiseen nousisi, jos he eivät joutuisi odottamaan turvapaikkapäätöstä niin kauan.

Keskinäisen ymmärryksen syntymiseen kahden ihmisen välillä tarvitaan muutakin kuin yhteinen kieli. Sanat saavat erilaisia merkityksiä ja tulkintoja eri osapuolten tuottamana. Sanallisen asiasisällön lisäksi viestin tulkintaan vaikuttaa se, miten asia esitetään ja millaista äänenpainoa ja äänenvoimakkuutta käytetään. Viestintään liittyy aina myös sanatonta oheisviestintää. Äänteet, puheen rytmi ja tauottelu sekä erilaiset käsimerkit vaihtelevat kulttuurien välillä. Vieraan kielen oppiminen ei automaattisesti tarkoita sitä, että ihminen oppisi sanojen täsmälliset merkitykset, etenkin kun kaikilla sanoilla ei ole vain yhtä täsmällistä merkitystä. Suomalainen viestintä on usein suoraa ja lyhyttä, se voi tuntua muista kulttuureista tuleville epäkohteliaana. Joissakin kulttuureissa johdatellaan ensin keskustelukumppania asiaan esimerkiksi kysymällä vointia ja ennen itse asiaan menemistä jutustelu voi kestää pitkäänkin. Suomalaisilla voi olla vaikeaa ymmärtää esimerkiksi arabialaista tai aasialaista monikerroksista ja epäsuoraa viestintää. Kulttuurien kohdatessa halu ymmärtää ja tulla ymmärretyksi on tarpeen, jotta viestintä onnistuisi kulttuurieroista ja kielivaikeuksista huolimatta. (Räty 2002, 66–67, 69.) Väärinymmärretyt vuorovaikutustilanteet eivät siis aina johdu maahanmuuttajan vähäisestä kielitaidosta, vaan myös suomalainen voi ymmärtää asian ja eleet väärin ihan vain kulttuuristen erojen takia.

4.4 Päämääränä hyvä elämä

Ihmisoikeuksiin kiinnitetään paljon huomiota nykypäivänä. Niistä puhutaan etenkin silloin, kun niiden ei katsota toteutuvan. Ihmisoikeudet suojelevat hyvinvoinnin ja ihmisarvon toteutumista. Niiden katsotaan liittyvän hyvään elämään, joka määritellään ihmiselämän kukoistuksen kannalta olennaisten tekijöiden avulla. Meillä kaikilla on oikeus elämään, ruumiilliseen koskemattomuuteen, mielipiteeseen, vapauteen, uskoon, tasavertaiseen kohteluun ja koulutukseen. (Aaltola 2010, 38.) Meillä kaikilla on oikeus myös hyvään elämään, mutta se mitä se pitää kenenkin mielestä sisällään riippuu ihmisen lähtökohdista ja elämäntilanteesta. Hyvää elämää on vaikea määritellä, kaikilla on omat arvot ja ajatukset siitä, mitä on hyvä elämä. Jotta kotoutuminen Suomeen olisi mahdollista, täytyy edes jollain tavoin nähdä mahdollisuuksia hyvään elämään. Nuorilla turvapaikanhakijoilla oli monenlaisia näkemyksiä siitä, minkälainen on hyvä elämä ja löytyykö Suomesta mahdollisuuksia sen saavuttamiseen. Kysyttäessä minkälainen on

hyvä elämä, nuoret vastasivat eri tavoin ja keskeisiä teemoja olivat esimerkiksi perhe, työ ja rauha.

H1: Minun mielestä ihan rauhallinen, ja jos löytäisin työpaikan. Mulla on nyt lapsi ja vaimo, minusta meidän perhe on ihan onnellinen, tää on mun mielestä ihan hyvä elämä.

H2: Minun mielestä nyt, oon tässä Suomessa yksin. Jos perheen kanssa asun on ihan hyvä, ja myöskin jos joka päivä jotain tekemistä, se on minun mielestä ihan hyvä elämä.

H7: Jos perhe on hyvä, niin on hyvää ympärillä. Jos teet hyvin asioita, saa hyvää palvelua.

T: Eli oliko että perhe oli tärkein?

H7: Kyllä.

Näille nuorille perhe on selvästi tärkein kriteeri mahdollisen hyvän elämän löytymiselle. Usein monet kotimaastaan paenneet joutuvat elämään pitkiä aikoja ilman yhteyttä sukulaisiin ja perheeseensä. Mahdollisuutta kirje- tai puhelinyhteyteen ei aina ole tai perhe on voinut kadota sekasortoisen tilanteen aikana. (Räty 2002, 110.) Osa Opin Aika -projektin koulussa olleista nuorista ovat tulleet Suomeen yksin alaikäisinä turvapaikanhakijoina. Rovaniemen alaikäisille turvapaikanhakijoille ollut yksikkö on kuitenkin nyt suljettu ja nuoret ovat jo täysi-ikäisiä. On siis mahdollista, että omaa perhettä ei enää ole tai nuori joutuu elämään erossa heistä. Traumaattisten kokemusten myötä perheen merkitys korostuu.

Oma rauha merkitsee paljon nuorille. Useat turvapaikanhakijat tulevat levottomista paikoista, joissa ovat joutuneet kokemaan sotaa, kidutusta ja menetyksiä. Suomeen tullessaan he tahtovat vain päästä turvaan ja olla rauhassa ja se määrittelee heille tällä hetkellä sen, mitä on hyvä elämä. Oma asunto on usean turvapaikanhakijan haaveissa ja se ei yllätä, koska vastaanottokeskuksissa voi Lukkaraisen (2005, 529) mukaan asua neljästä kuuteen ihmistä samassa huoneessa.

H3: Mielestäni ihmisen täytyy itse olla hyvä ja antaa muille ihmisille rauha.

H5: Eli sitten kun saa oleskeluluvan. Sen jälkeen järjestyy kaikki. Kun nyt asutaan silleen että monta ihmistä on samassa asunnossa, ei ole mitään elämää. Oleskeluluvan saamisen jälkeen pääsee omaan asuntoon ja se on hyvä elämä.

T: Eli oma asunto ainakin?

H5: Kyllä se on tosi tärkeä

T: Osaatteko luetella semmoisia asioita jotka voivat edistää tämän hyvän elämän saamista, muita kuin asunto?

H6: Jos saa asunnon niin saa olla rauhassa ja olla turvassa.

Suomeen tulo ei aina merkitse vapaudentunnetta. Pentikäisen (2005, 123) tutkimuksessa somalitaustaisista turvapaikanhakijoista on turvapaikanhakijoiden elämää verrattu vankilassa oloon. Vastaanottokeskukset koetaan ulkopuolisten taholta tarkasti määritellyksi paikaksi, joka on ahdas ja suljettu. Tilan ja paikan kaventuminen aiheuttaa ahdistumista ja tekee ”vankilamaisen” olon. Vastaanottokeskuksessa asuminen on tutkimukseen osallistuneista tuntunut nöyryyttävältä ja alentavalta. Elämä yhteiskunnan ulkopuolella, omassa pienessä yhteisössä, jossa elämä rytmittyy syömisen ja nukkumisen mukaan koetaan johtaneen laitostumiseen. Turvapaikanhakijoiden piirteiksi määrittyvät riippuvaisuus, toimintakyvyttömyys, avuttomuus ja pakolaisrooli. Vankilametaforan kokemus syntyy siitä, että ollaan poissa kotoa ja eletään pitkiä aikoja tietyn päivärytmin mukaan samassa yhteisössä. Vaikka tila ei ole suljettu, se koetaan vankilaksi, jossa ollaan pakotettuina ja eristyksissä muusta maailmasta. Vastaanottokeskukset nähdään odotustiloina, joissa turvapaikanhakija odottaa seuraavaa kuulustelua tai päätöstä eristettynä yhteiskunnasta. (Himanen & Könönen 2010a, 106.)

Sosiaalityöntekijällä on merkittävä asema vastaanottokeskuksen työntekijänä. Anna Kulmalan ym. (2003, 127–130) mukaan sosiaalityöntekijällä on kaksi päätehtävää; sosiaaliasioiden hoitaminen ja sosiaalinen kanssakäyminen. Sosiaaliasioiden hoitamiseen liittyy elämäntilanteen kysymysten pohtiminen ja ratkaisun etsiminen lähtien liikkeelle perustarpeiden tyydyttämisestä. Perustarpeisiin kuuluu lämmön, ruuan ja lääkityksen turvaaminen. Sosiaalinen kanssakäyminen merkitsee asiakkaille hyvän vuorovaikutuksen ja kuulluksi tulemisen toteutumista. Hyvästä vuorovaikutussuhteesta on etua ja apua käytännön asioiden hoitamisessa ja eri tilanteissa tarvittavien neuvojen saamisessa. Sosiaalityöntekijä on ammatillisesti vastuussa ihmisen arkisen selviytymisen tukemisesta ja siihen liittyvistä järjestelyistä. (Metteri 2000, 249.)

Vastaanottokeskuksessa pitkään asuminen voi antaa vääristyneen kuvan suomalaisesta yhteiskunnasta. Turvapaikanhakijoille syntyy ”unelma” siitä, että kun he pääsevät muuttamaan omaan asuntoon, he pääsevät yhteiskunnan sisään ja saavat oikean ihmisen ase-

man. Tämä näkyy valtavana haluna päästä muuttamaan omaan kotiin heti kuntapaikan saatuaan. Taustalla on myös se, että elämä vastaanottokeskuksessa ei tunnu olevan viihtyisää tai mukavaa. Vastaanottajamaan hidas asioiden hoito vaikuttaa negatiivisesti turvapaikanhakijoiden yksityiselämään. Maastalähdön ja maahantulon jälkeiset ongelmat yhdistyvät epävarmuuden tunteen kanssa, aiheuttaen stressiä ja masennusta. (Pentikäinen 2005, 124–125.) Oman asunnon tärkeys näkyy selkeästi haastatteluni tuloksissa. Usealla haastateltavista hyvän elämän lähtökohtana oli oma asunto ja sen tuoma rauha. Tällä hetkellä turvapaikanhakijoille ei löydy asuntoja riittävän nopeasti Suomen kunnista. Vuonna 2012 vastaanottokeskuksissa odotti kuntapaikkaa joka kuukausi noin 400 oleskeluluvan saanutta ja lähes 1300 etsi asunnon omatoimisesti. (Mannermaa 2013.)

Kokemukset vastaanottokeskuksista ovat yksilöllisiä ja usein myös ristiriidassa. Pentikäisen (2005, 120–121) tutkimuksessa haastatellut toivat esiin kokemuksia vastaanottokeskuksesta myös positiivisena ja turvallisena paikkana. Välitilassa elävien turvapaikanhakijoiden elämää helpottaa tieto siitä, että he ovat selviytyneet valtakunnan rajojen yli, ja päässeet fyysisesti turvaan. He ovat hengissä ja heillä on riittävästi ruokaa ja juomavettä. Vaikka epätietoisuus ja epävarmuus ovatkin vallitsevia tunteita, he ovat saaneet toivoa uudesta elämästä. Vastaanottokeskuksissa voidaan usein kokea myös yhteisöllisyyden tunteita, kun ihmisillä on siellä monia yhdistäviä tekijöitä kuten etnisyys ja uskonto. Näitä myönteisiä kokemuksia varjostaa kuitenkin se, että ajan myötä turvapaikanhakijat tiedostavat asioiden lopullisuuden, mitä on tapahtunut, mistä on lähdetty ja luovuttu ja sen, että kotimaahan ei ole paluuta. Läpikäyty prosessi on voinut hajottaa suuria perheitä ympäri maailmaa.

Tutkimuksessani useat haastattelun aikana tulleet vastaukset johtavat mietteet oleskeluluvan puuttumiseen. Elämää on vaikea nähdä hyvänä kun välitilassa tunteet pyörivät pelon ja epävarmuuden ympärillä. Suunnitelmia ja toiveita tulevasta löytyy kuitenkin. Töiden löytäminen on yksi keino nuorten mielestä saavuttaa hyvä elämä.

T: Osaatko luetella joitakin asioita, mitkä koet että tekee sulle hyvän elämän?

H4: Minun mielestä sitä pitäisi rakentaa kuitenkin, sitä ei voi odottaa, että hyvä elämä tulee, ensinnäkin hyvä koulutus, ja työpaikka, ja sen avulla sä kyllä voit sitten vaikuttaa muihin asioihin.

H6: Itse voi vaikuttaa siihen että elämä paranee, mutta ilman oleskelulupaa se ei onnistu oikeasti. Pitäisi olla, että pystyisi järjestämään itselle oman elämän, kielitaidon ja sen jälkeen tulee muut asiat.

T: Entäs jos saisitte oleskeluluvan niin mitä tekisitte sitten?

H6: Mulla on suunnitelmia. Osallistuisin ensin kielikurssille, jotta kielitaito olisi hyvä. Ja sitten osallistuisin koulutukseen tai ammattiopistoon, ja sitten olisi elämä ja töitä.

Suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa työ takaa elannon, mutta se myös määrittää merkittävästi ihmisen identiteettiä. Yksilön merkitys yhteisön jäsenenä tulee usein hänen työmarkkina-asemansa kautta, sillä Suomessa suku- ja luokka-asema eivät ole sosiaalisesti määrääviä tekijöitä. Maahanmuuttajia arvotetaan samoilla määreillä kuin kantaväestöä ja heidän yhteiskunnallisen asemansa yhtenä tärkeimmistä selittävästä tekijöistä pidetään työllistymistä. Suomalaiset näkevät Suomessa mieluiten työn vuoksi maahan muuttaneita (Talib & Lipponen 2008, 38.)

Työllistyminen on haastavaa turvapaikanhakijalle ja usein he joutuvat joustamaan paljon. Työ ja työmatkat voivat viedä kaiken ajan, tai elämää määrittää odottaminen joka liittyy työn hankkimiseen ja epävarmuuteen. Turvapaikanhakijan heikko taloudellinen tilanne ja epävarmuus oleskelun jatkumisesta pakottavat olemaan joustava kun on kyse palkasta ja työehdoista. (Himanen & Könönen 2010b, 55.) Haastattelussa useat kertoivat toiveestaan löytää työpaikka, tätä voidaan pitää yhtenä lähtökohtana kohti hyvää elämää. Vaikka onkin mahdollista löytää hyvä työpaikka, silti koen että nuoret voivat joutua pettymään päästyään työmarkkinoille. Työnantajien asenteisiin tarvittaisiin suuria muutoksia, jotta myös turvapaikanhakijalle löytyisi mielekästä työtä ja jossa palkka ja työehdot ovat kunnossa.

Kotoutuminen suomeen voi olla erilaisesta kulttuurista tulevalle hyvinkin vaikeaa. Suomalaiset oppivat tuntemaan yhteiskuntaansa vähitellen ja saavat siihen monenlaista opastusta koulusta ja virastoista, mutta maahanmuuttaja joutuu Suomeen tullessaan keskelle täysin outoa yhteiskuntaa. Maahanmuuttajien kanssa työskentelevien tehtävänä on kotouttaa maahanmuuttajat suomeen opastamalla heille suomalaista kulttuuria, lakeja ja käytäntöjä. Maahanmuuttajille pyritään tekemään tutuiksi myös viranomaisten kanssa asiointia sekä yhteiskunnallisia palveluita. (Vuori & Nätkin 2007, 128.) Turvapaikanhakijoille kotouttamispalvelut eivät ole niin hyvin tarjolla, koska ne alkavat vasta sitten kun turvapaikanhakijalle on myönnetty oleskelulupa. Tietenkin vastaanottokeskuksen

työntekijät pyrkivät omassa työssään antamaan mahdollisimman paljon tietoa ja neuvoja, mutta opetuksen määrä on rajallinen. Niin sanotun hyvän elämän saavuttaminen on haastavaa uudessa yhteiskunnassa. Yhteiskunta antaa lähtökohdat miten toimia, mutta myös omalla toiminnalla on nuorten mielestä suuri merkitys.

H1: Itseluottamus on tärkeää.

H2: Minun mielestä pitää ahkerasti tehdä työtä ja myöskin monipuolisesti. Ihmisen pitää vaikuttaa, se on hyvä elämä.

T: Millaisia ovat omat vaikutusmahdollisuudet tämän hyvän elämän toteuttamiseen?

H3: Edellytyksinä on lähinnä käyttäytyminen, pitää olla erittäin hyvin käyttäytyvä ihminen, antaa rauha muille ihmisille ja kunnioittaa muita.

H7: Pitää aina hyväksyä elämää ja katsoa hyviä asioita vaikka huonojakin asioita on. Se riippuu ihmisestä, miten he ajattelee.

Tutkimusta tehdessä luottamus on tärkeä aihe. Haastattelun luotettavuuden ongelmaksi nähdään se, että haastateltavat voivat pyrkiä antamaan itsestään sosiaalisesti edullisen kuvan. (Hirsjärvi & Remes ym. 2008, 201.) Etenkin turvapaikanhakijoilla tämä ilmiö voi korostua. He elävät epä tietoisena siitä, saavatko jäädä Suomeen ja se voi aiheuttaa painetta osoittaa, että he ovat oleskeluluvan arvoisia. Tämä paine saattaa vaikuttaa tutkimuksessani siihen, miten haastatellut kuvaavat elämäänsä Suomessa. Etenkin kun pohtii nuorten turvapaikanhakijoiden vastauksia suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen vaikutuksista. Kukaan haastateltavista ei sanonut mitään negatiivista yhteiskunnasta, vaikka oleskeluluvan puuttuminen olikin esillä vastauksissa.

H1: Me oltiin siellä vastaanottokeskuksessa, meillä ei ole tämän suomalaisen yhteiskunnan kanssa vielä mitään tekemistä, kieli ei ole vielä hallussa ja sitten varmasti kun me pääsemme asumaan kuntaan, silloin se varmasti vähän, meille tulee kokemusta.

T: Onko yhteiskunta tarjonnut edellytyksiä hyvälle elämälle, tai onko, mistä on ollut haittaa ja mistä on ollut hyötyä hyvän elämän saavuttamiselle?

H3: Ei ainakaan ole tullut mitään negatiivista yhteiskunnalta. Opin aika on antanut mahdollisuutta sopeutua yhteiskunnan kanssa ja oppia kieltä.

T: Mitä täällä Suomessa, mistä on haittaa ja mistä on hyötyä sille hyvän elämän saamiselle?

H4: Minun on pakko viitata siihen oleskelulupaani, koska asiat on kiinni siitä luvasta, ja turvapaikanhakijana minulla on oikeuksia, mutta mä en voi käyttää niitä kaikkia palveluita.

H7: Mun mielestä suomalainen yhteiskunta on hyvä ja kaikki ihmiset on hyviä ja rauhallisia.

Turvapaikanhakijoiden tieto uudesta yhteiskunnasta on usein heikko. Monet kaipaavat enemmän tietoa elämästä Suomessa ja suomalaisesta yhteiskunnassa. Elämää vastaanotokeskuksen ulkopuolella ei juuri ole, vaan ulkopuolella käydään vain kaupassa ja terveyskeskuksessa. Usein vastaanotokeskusten asukkailla ei ole mahdollisuutta solmia kontakteja suomalaisiin. Tieto yhteiskunnasta tulee näkemisen, kokemisen ja vertaistensa kanssa jutteleminen kautta. Suorannan (2011) tutkimuksessa useat turvapaikanhakijat toivoivat saavansa enemmän tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, esimerkiksi luentojen kautta, jossa käsiteltäisiin suomalaisia sääntöjä, lakeja ja kulttuuria. (Mt., 94–95.)

Vaikka viimeiseen haastatteluun osallistunut nuori kertoi suomalaisen yhteiskunnan olevan hyvä, pohdin kuinka todenmukaisia hänen vastauksensa lopulta olivat. Hän kertoi tulevaisuudentoiveistaan ja odotuksistaan, mutta haastattelun lopulla paljastui hänen epävarmuus haastattelun motiiveista, vaikka haastateltavia oli informoitu aiheesta.

H7: Onko muilta ihmisiltä kysytty samoja kysymyksiä ja ovatko he vastanneet? Onko tämä koe?

Kerroin haastateltavalle useaan otteeseen, mihin tutkimusta tehdään ja kuinka aineistoa käytetään. Korostin haastateltavien anonyymina pysymistä, mutta silti jäi semmoinen kuva, että hän ei vakuuttunut. Haastateltava keskusteli tulkin kanssa pitkään ja sain semmoisen käsityksen, että tulkki joutui kertomaan asian useaan kertaan. Pohdin myös oliko syynä kielimuuri? Onnistuiko tulkki kääntämään asiat ymmärrettävästi? Haastateltava kertoi käyneensä ennen Suomeen tuloa Euroopassa. Hän vertasi Rovaniemeä kaupunkeihin, joissa oli vierailut ja totesi Suomen kulttuurin olevan hänen mielestään heikompi.

H7: Olen nähnyt muissa kaupungeissa erilaista. Suomi heikompi.

T: Osaatko nimetä asioita miksi suomalaiseen kulttuuriin olisi vaikeampi sopeutua?

H7: Oikeasti kysymys koskee tätä kulttuuria ja yhteiskuntaa, en ole vielä sopeutunut mutta ei mulla ole ongelmia suomen kulttuurin kanssa ollenkaan.

Kysyttäessä haastateltavalta, miksi hän kokee Suomen heikompana ja miksi kulttuuriin voisi olla vaikeampi sopeutua, haastateltava hiljeni pitkäksi aikaa. Hiljaisuuden jälkeen hän totesi, että hänellä ei ole ongelmaa suomalaisen kulttuurin kanssa. Pakostakin tässä tilanteessa tuli semmoinen olo, että haastateltava ei uskaltanut kertoa avoimesti omista mielipiteistään. Haastattelu tuntui loppuvan kesken, koska siihen varattu puhelintulk-kausaika loppui.

T: Onko jotain muuta mitä haluaisit sanoa Suomesta?

H7: On vaikeaa kun minun ikäiset tulee maahan, heillä on paljon totuteltavaa ja pitää oppia että oma kulttuuri on ehkä heikompi kuin Suomen kulttuuri. Sen takia he haluavat tutustua enemmän.

T: Vieläkö haluat kertoa jotain?

Tulkki: Aika on loppu..

H7: Ei ole kysyttävää. Kiitos paljon.

Haastateltava poistui haastattelusta kuitenkin hyväntuulisen oloisena ja hymyillen, mutta jäin miettimään olisiko hänellä ollut vielä jotain sanottavaa. Selkeästi hän punnitsi ja mietti vastauksiaan, ja uskon että taustalla on pelko siitä, että hänen sanomisillaan olisi jotain vaikutusta turvapaikanhakuprosessiin. On surullista, että turvapaikanhakuprosessi voi venyä jopa 3-4 vuoden mittaiseksi ja koko tämän ajan ihmiset joutuvat elämään epävarmuuden ja pelon värittämässä yhteiskunnassa, jossa he kokevat olevansa ulkopuolisia. Toisaalta monen kohdalla se on silti parempi kuin elää turvattomassa olotilassa lähtömaassaan. Täytyy myös muistaa, että nuori turvapaikanhakija on monien psyykkisten, sosiaalisten ja kulttuuristen haasteiden keskellä ja etsii jäsenyyttään tässä usein hämmentävässä ja uudessa tilanteessa. (ks. Alitolppa-Niitamo 2003, 30.)

5 Pohdinta

Tutkimustulokseni ovat muodostuneet nuorten turvapaikanhakijoiden omakohtaisien kokemusten perusteella. Tutkielmassani korostan nuorten elämää välitilassa ja myös haastatteluaineiston myötä korostuu, että oleskeluluvan puuttuminen on olennainen osa nuorten elämää. Tulevaisuus näyttäytyy epävarmana ja oman elämän hallinta ja suunnittelu on vaikeaa. Hyvän elämän määrittäminen ei ole helppoa, mutta tutkimustuloksistani muutama aihealue nousi heti kärkeen. Tärkeimpinä kriteereinä hyvän elämän saavuttamiseksi nuoret kokivat oleskeluluvan lisäksi turvallisuuden, perheen, asunnon ja työpaikan. Myös kielitaidon oppiminen nähtiin tärkeänä asiana, jonka kautta löytyy tie opiskeluun ja työelämään.

Uuteen yhteiskuntaan sopeutuminen on haasteellista ja informaatiota, tukea ja apua kaivataan paljon. Turvapaikanhakija statuksena ei kuitenkaan näyttäyty nuorten kokemuksissa positiivisena asiana. Avun saanti on vaikeaa ja elämä jumittaa välitilassa, jossa tulevaisuus näyttäytyy epävarmana. Tutkimukseni tuloksissa näkyi oleskeluluvan puutteen ja arjen vaikeuksien lisäksi silti myös nuorten positiivisia ajatuksia. Osa oli vahvasti sitä mieltä, että vaikka tällä hetkellä tilanne on epävarmaa, tulevaisuudessa asiat voivat parantua. On upeaa nähdä kuinka vaikeuksista huolimatta he jaksavat pitää yllä mielikuvaa paremmasta tulevaisuudesta ja uskovat voittavansa vaikeudet. Toisaalta positiivinen ajattelu ja paremman tulevaisuuden ajattelu on varmasti myös yksi keino selviytyä vaikeuksista ja auttaa jaksamaan.

Tutkimuksen teon aikana olen usein pysähtynyt pohtimaan omaa elämääni ja ylipäättänsä elämää Suomessa. Monet asiat, mitä nuoret turvapaikanhakijat toivoivat elämäänsä, ovat meille itsestään selviä. Koemme olevamme turvassa ja asunto ja perhe ovat asioita, joita ilman ei voisi kuvitella elävänsä. Asiat, jotka nuorten turvapaikanhakijoiden mielestä määrittelevät hyvää elämää ovat selkeitä ja oikeutettuja. Olisi mielenkiintoista tutkia, olisivatko suomalaiset nuoret vastanneet samalla tavoin. Osataanko täällä arvostaa juuri näitä asioita, etenkin kun kokemusta niiden menettämisestä ei välttämättä ole.

Kun tarkastelen tutkimukseni tuloksia nyt, huomaan kuinka iso asia oleskeluluvan odottaminen ja elämä välitilassa nuorille oli. Oleskeluluvan puuttuminen nousi esiin haastatteluissa useita kertoja. Etukäteen määrittelemäni teemat tuntuivat vähemmän tärkeiltä ja

jos voisin tehdä jotain toisin, olisin haastatteluissa keskittynyt enemmän välitulassa elämiseen. Ilman omakohtaisia kokemuksia pakolaisuudesta ja niihin johtaneista syistä, on vaikeaa ymmärtää etukäteen, mitä kaikkea se pitää sisällään. Tämä tutkimus auttaa minua tulevaisuudessa sosiaalityöntekijänä ja se on lisännyt ymmärrystäni turvapaikanhakijoita kohtaan. Haasteena on tehdä heidän kanssaan tehtävästä sosiaalityöstä mahdollisimman toimiva ja hyvä, jotta myös tämä asiakaskunta tuntisi olevansa osa suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa.

Hyvinvointiyhteiskunnan tavoitteena on olla sellainen yhteiskunta, joka tarjoaa kansalaisilleen mahdollisimman hyvät fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset olosuhteet. Sen tarkoituksena on myös hyvinvointierojen kaventaminen eli heikkojen ja vahvojen aseman tasapainottaminen. Se ottaa huomioon sekä yksilöiden hyvän että yhteisen edun toiminnassaan. Hyvinvointiyhteiskunnasta puhuttaessa on kuitenkin huomioitava ne arvot, joita sen toteuttaminen edellyttää ja joilla paras mahdollinen lopputulos saadaan aikaiseksi. Tällaisia arvoja ovat muun muassa vapaus, yhdenvertaisuus, solidaarisuus ja oikeudenmukaisuus. (Arajärvi 2008, 7.) Tahdoin nostaa nämä hyvinvointiyhteiskunnan tavoitteet ja arvot tähän esille, jotta se muistuttaisi meitä toimimaan oikeudenmukaisesti. Sosiaalityöllä on hyvin suuri merkitys näiden arvojen toteuttamisessa.

Kappaleessa 2.2 nostin esiin sosiaalityöntekijälle esitettyjä ohjeita. Gambrellin (1997) listaamat vaatimukset sosiaalityöntekijälle ovat mielestäni hyviä, mutta haastavat sosiaalityöntekijän käytännön työssä. Jokainen asiakastilanne on erilainen ja vaatii erilaisia toimintatapoja, joten yleisesti näiden kaikkien vaatimusten tietämys on tärkeää, mutta käytännön työssä kaikkien näiden huomioiminen on haasteellista. On kuitenkin tärkeää korostaa, erityisesti syrjinnänvastaisessa maahanmuuttajatyössä, miten sosiaalityöntekijät voivat eri tilanteissa toimia parhaalla mahdollisella tavalla. Kaiken kaikkiaan monikulttuurinen sosiaalityö on mielenkiintoinen sosiaalityön työkenttä ja haastaa sosiaalityöntekijän jokapäiväisessä työssään, mutta uskon, että eri kulttuurien parissa työskentely myös rikastuttaa ja kehittää sosiaalityöntekijän ammatillisuutta.

Suoranta (2011, 48) kritisoi mielestäni rohkeasti suomalaisia ja heidän toimintatapojaan. Hänen mukaan suomalaiset varjelevat mielellään kuvaa itsestään pienenä kansana, joka on moraalisesti turmeltumaton ja oikeamielinen. Pidämme itseämme kansana, jota uhkaa aina jokin. Asia voi olla myös toisinpäin: ihmisoikeuksia uhataan maahanmuuttopo-

liittisten käytäntöjen avulla passittamalla turvapaikanhakijoita takaisin turvattomiin olosuhteisiin ja puolittaessaan ihmisten elämää vastaanottokeskuksien ”leiriolosuhteissa”. Kaikki tapahtuu viattomana viranomaistoimintana, useimmiten julkisuudelta näkymättömissä. Turvapaikanhakijat nähdään jollain tavoin uhkana tälle yhteiskunnalle ja keskustelupalstoilta voi jatkuvasti lukea vihamielisiä kommentteja heitä kohtaan. Eivät toki kaikki suomalaiset koe heitä uhkana ja ehkä tässäkin on kyse tiedonpuutteesta. Ihmiset eivät tiedä eivätkä ymmärrä, mitä kaikkea pakolaisuus voi pitää sisällään. Halutaan vain suojella omaa hyvinvointia.

On selvää, että mahdollisuudet hyvään elämään eivät ole vastaanottokeskuksissa. Vastaanottokeskuksessa asuminen ja oleskeluluvan odottaminen aiheuttaa paljon ahdistuneisuutta ja masennusta turvapaikanhakijoille. Siihen vielä päälle voidaan laskea heikot mahdollisuudet kunnolliseen hoitoon esimerkiksi tapauksissa, joissa henkilö on joutunut kidutuksen uhriksi. Kohtaako oikeudenmukaisuus ja ihmisten arvokas kohtelu turvapaikkaprosessia läpikäyvän henkilön elämässä? Mahdollisuuksia parantaa tilannetta on useita. Tärkein ja suurin muutos tulisi kuitenkin tehdä pitkään turvapaikanhakuprosessiin.

Tutkimusta tehdessä eettiset kysymykset ja tutkimuksen sensitiivisyys olivat paljon mielessäni. Haastattelut nostivat paljon ajatuksia ja tunteita. Ihmisten elämäntarinat ovat koskettavia ja etenkin turvapaikanhakijoiden kohdalla koen, että auttaminen on haastavaa. Miten voin lohduttaa perheensä menettänyttä nuorta turvapaikanhakijaa, joka kertoo pyytäneensä apua, mutta sitä ei ole mahdollista saada? Toivon että tutkimukseni nostaa heidän ääntänsä kuuluviin. Se ei välttämättä ole niin konkreettinen apu kuin mitä he toivoisivat, mutta ehkä tulevaisuudessa parannuksia on tulossa. Oleskelulupapäätöstä ei pitäisi joutua odottamaan vuosia.

Lähteet

- Aaltola, Elisa 2010: Ihmisoikeudet. Teoksessa Niemelä Pauli (toim.): Hyvinvointipoliitikka. WSOYpro Oy. Helsinki.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2001) Liminalities: Expanding and Constraining the options of Somali Youth in Metropolitan Helsinki; Finland. Teoksessa Ismo Söderling (toim.): Year-book of Population Research in Finland XXXVII 2001. Helsinki: The Population Research Institute, 126–147. <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/ee21aef278f56d89d9b906a04dbfefed0/1364982171/application/pdf/336401/2001Sisus.pdf>. Viitattu 22.1.2013.
- Alitolppa-Niitamo, Anne 2003: Liminaalista jäsenyyteen. Somalinkielisten nuorten siirtymien haasteita. Teoksessa Harinen, Päivi (toim.): Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 38. Helsinki. 17–32.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2002) The generation In-between: Somali Youth and schooling in metropolitan Helsinki. *Intercultural Education* vol. 13 (3), 275–290.
- Alitolppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo & Fågel, Stina (toim.) 2005: Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto. Helsinki.
- Amnesty International 2012: Asylum-seekers and migrants in Greece hounded by police operations and right-wing extremists. <http://www.amnesty.org/en/news/asylum-seekers-and-migrants-greece-hounded-police-operations-and-right-wing-extremists-2012-12->. Viitattu 10.4.2013.
- Arajärvi, Pentti 2008: Sosiaaliturvan tavoitteista. Teoksessa Arajärvi, Pentti & Särkelä, Riitta (toim.): Leipää ja lämpöä. Näkökulmia sosiaaliturvan uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki. 7–14.
- Anis, Merja 2008: Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöliitto. Helsinki.
- Devore, Wynetta, 2001: Ethnic sensitivity: A theoretical framework for social work practise. Teoksessa Dominelli Lisa, Lorenz Walter & Soydan Haluk: Beyond racial divides. Ethnicities in social work practice. Ashgate Publishing. Burlington USA.
- Dominelli, Lena 2008: Anti-racist social work. Palgrave Macmillan. Basingstoke; New York. Third edition. First edition 1988.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010: Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Gambrill, Eileen 1997: Social Work Practice—A Critical Thinker's Guide. Oxford University Press. USA.
- Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Heikkilä, Matti 2002: Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.): Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus Kirja/ Oy Yliopistokustannus. Helsinki. 165–176.
- Helander, Reetta & Mikkonen, Anna 2002: Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto, väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 13/2002. Helsinki.

- Himanen, Markus & Könönen, Jukka 2010a: Maahanmuuttopoliittinen sanasto. Into kustannus Oy. Helsinki.
- Himanen, Markus & Könönen, Jukka 2010b: Pako ja pakko – turvapaikanhakijoiden kokemuksia prekaarista työstä. Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla 2010: Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Palmenia, Helsinki university press. Helsinki. 45–71.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2008) : Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki.
- Huttunen, Laura 2002: Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämänkerroissa. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Huttunen, Laura 2006: Pahan karttalehtiä. Maahanmuuttajat ja pahan kokemuksen paikat. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. PS-Kustannus. Jyväskylä. 86–107.
- Ikäläinen, Sinikka & Martiskainen, Taina & Törrönen, Maritta 2003: Mangopuun juurelta kuusen katveeseen. Asiakkaana maahanmuuttajaperhe. Lastensuojelun keskusliitto.
- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala Anna 2004: Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki.
- Juhila, Kirsi 2002: Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 2001. SoPhi. Jyväskylä. Sivut 11–19.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Karvinen, Synnöve 1993: Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli: Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki.
- Kulmala, Anna & Valokivi, Heli & Vanhala Anni 2003: Sosiaalityön kohtaamia asiakkaiden kertomana. Teoksessa Satka, Mirja & Pohjola, Anneli & Rajavaara Marketta: Sosiaalityö ja vaikuttaminen. SoPhi/ Minerva Kustannus Oy. Jyväskylä.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Kuula, Arja 2011: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Jyväskylä.
- Laine, Timo 2010: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 28–45.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2007: Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. Janus vol.15 (4) 2007. 316–332.
- Leppäkorpi, Mervi 2011: Asiaton oleskelu kielletty. Into Kustannus Oy. Helsinki.
- Liebkind, Karmela & Mannila, Simo & Jasinskaja-Lahti, Inga & Jaakkola, Magdalena & Kyntäjä, Eve & Reuter, Anni 2004: Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen. Tammer-Paino. Tampere.
- Lukkaroinen, Riitta 2005: ”Muutos on pysyvä olotila.” Turvapaikanhakijoiden vastaanotona järjestettävät palvelut ja niiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Työministeriö. Helsinki.
http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt292.pdf. Viitattu 8.2.2013.
- Maahanmuuttovirasto 2012: Turvapaikka ja pakolaistilastot.

- http://www.migri.fi/download/39437_Tp-hakijat_tammi_joulukuu_2012.pdf. Viitattu 1.3.2013.
- Maahanmuuttovirasto 2009: Turvapaikka ja pakolaistilastot. http://www.migri.fi/download/16705_Tp-hakijat_2009.pdf. Viitattu 5.10.2012
- Mannermaa, Jaakko 2013: Turvapaikanhakijat joutuvat etsimään itselleen asuntoja. http://yle.fi/uutiset/turvapaikanhakijat_joutuvat_etsimaan_itselleen_asuntoja/6529737. Viitattu 10.4.2013.
- Metteri Anna 2000: Sosiaalityön vaikeiden tilanteiden tutkiminen. Asiantuntijan moraalili ja politiikka. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. SoPhi. Jyväskylä. 237–261.
- Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka 2010: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltonen, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 46–69.
- Paavola, Heini 2007: Monikulttuurisuuskasvatus päiväkodin monikulttuurisessa esiopetusryhmässä. Yliopistopaino. Helsinki.
- Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 1951: http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2. Viitattu 3.10.2012
- Payne Malcolm, 2005: Modern social work theory. Third edition. Palgrave Macmillan.
- Pentikäinen, Marja 2005: Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta. Etnika Oy. Helsinki.
- Perttula, Juha 2008: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula Juha & Latomaa Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 115–162.
- Pietilä, Ilkka, 2010: Vieraskielisten haastattelujen analyysin ja raportointi. Teoksessa Ruusuvoori Johanna, Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere. 411–423.
- Pirinen Ilkka 2010: Turvapaikanhakijoiden terveydentila. Teoksessa Pakaslahti, Antti & Huttunen, Matti (toim.): Kulttuurit ja lääketiede. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki. 164–191.
- Pälli Pekka & Latomaa Sirkku 1997: Aikuisten maahanmuuttajien suomen kielen taito. Opetushallitus. Helsinki.
- Raunio, Kyösti 2006: Syrjäytyminen—sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki.
- Rauta, Asko 2005: Selvitys maahanmuuttajien mielenterveyspalvelujen tarpeesta ja saatavuudesta. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:3. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. <http://pre20090115.stm.fi/pr1133769677660/passthru.pdf>. Viitattu 7.2.2013.
- Räty, Minttu 2002: Maahanmuuttaja asiakkaana. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Ruusuvoori Johanna, Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvoori Johanna, Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere. 9–36.
- Saressalo, Lassi 2005: Saate loputtomalle matkalle. Teoksessa Pentikäinen, Marja: Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta. Etnika Oy. Helsinki. 7–15.
- Särkelä, Antti 2001: Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Vastapaino. Tampere.

- Suomen Punainen Risti 2013: Geneven sopimukset.
<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=geneven-sopimukset>
Viitattu 1.2.2013
- Suoranta, Juha 2011: Vastaanottokeskus. Into Kustannus Oy. Helsinki.
- Svedberg, Lars 1995: Marginalitet. Studentlitteratur. Lund.
- Talib, Mirja-Tytti 2005: Eksotiikkaa vai ihmisarvoa. Opettajan monikulttuurisesta kompetenssista. Suomen kasvatustieteellinen seura. Turku.
- Talib, Mirja-Tytti & Lipponen, Päivi 2008: Kuka minä olen? Monikulttuuristen nuorten identiteettipuhetta. Suomen kasvatustieteellinen seura. Helsinki.
- Turner, Victor 2007: Rituaali. Rakenne ja communitas. Suom. Maarit Forde. Suomen antropologinen seura & Kustannusosakeyhtiö Summa. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Turtiainen, Kati 2009: Kertomuksia uuden kynnyksellä – Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. Janus vol. 17, 2009. 329–345.
- Turtiainen, Kati 2011: Riippuvuus pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä. Teoksessa Pehkonen Aini & Väänänen-Fomin Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-Kustannus. Jyväskylä. 139–162
- Van Gennep, Arnold 1960: The rites of passage. Routledge & Kegan Paul Ltd. London.
- Vartiainen-Ora, Päivi 1996: Paossa. Perusasiaa pakolaisista meillä ja muualla. Sosiaali- ja terveysministeriö, pakolaistoimisto. Helsinki.
- Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva 2007: Perhetyön tieto. Vastapaino. Tampere.